SÂMERRÂÎ VE TARTIŞMALI NAHİV MESELELERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

MEÂNİ'N-NAHV
I. VE II. CİLT ÖZELİNDE

İshak Durmuş

sonçağ akademi

SÂMERRÂÎ VE TARTIŞMALI NAHİV MESELELERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ

MEÂNİ'N-NAHV

I. ve II. CİLT ÖZELİNDE

İshak DURMUŞ

sonçağ akademi

Kitabın Adı : SÂMERRÂÎ VE TARTIŞMALI NAHİV MESELELERİNE İLİŞKİN GÖRÜŞLERİ MEÂNİ'N-NAHV I. ve II. CİLT ÖZELİNDE
Editörler : Furkan TAYŞAN, Soner ERASLAN
Yazar : İshak DURMUŞ

1. Baskı : Kasım 2023 ANKARA

Yayın Koordinatörü : Ceyda ŞEREFLİOĞLU
Yayın Yönetmeni : Selva ALİM
e-ISBN : 978-625-6614-20-8
Yayın No : 2332

© İshak DURMUŞ

Tüm hakları yazarına aittir. Yazarın izni alınmadan kitabın tümünün veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, çoğaltılması yapılamaz. Yalnızca kaynak gösterilerek kullanılabilir.

SONÇAĞ AKADEMİ
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/49 İskitler 06070 ANKARA
T / (312) 341 36 67 - GSM / (533) 093 78 64
www.soncagyayincilik.com.tr
soncagyayincilik@gmail.com
Yayıncı Sertifika Numarası: 47865

BASKI VE CİLT MERKEZİ

UZUN DİJİTAL MATBAA, SONÇAĞ YAYINCILIK MATBAACILIK TESCİLLİ MARKASIDIR.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/48 İskitler 06070 ANKARA
T / (312) 341 36 67
www.uzundijital.com
uzun@uzundijital.com

ÖNSÖZ

Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî 1933 yılında Bağdat'ın yaklaşık 125 km kuzey tarafında bulunan Samarra şehrinde doğmuş, özellikle Arap dili ve tefsir alanlarında önemli katkılar sağlamış bir İslâm âlimidir.

Eserlerinde özellikle odaklandığı nokta lafız-mana ilişkisidir. Tefsir ve Arap dili alanında yazdığı bütün eserler bu eksendedir.

Çalışmanın ana kaynağını Sâmerrâî'nin *Meâni'n nahv* adlı eseri oluşturmaktadır. Hem hacimli hem de tartışmalı nahiv meselelerini beklenenden fazla ihtivâ etmesinden dolayı eserin son iki cildi çalışmaya dâhil edilmemiştir. Tüykiye'de hakkında yoğun bir çalışma yapılmaması nedeniyle ilgili âlimin hayatı hakkında genel ve ilmî yönü ile ilgili daha özel bilgilere yer verilmesine özen gösterilmiştir. Bu bilgilerin büyük bir kısmının toplanmasında Sâmerrâî'nin katıldığı televizyon programlarından istifâde edilmiştir.

Çalışma üç bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde çalışm hakkında teknik açıklamalarda bulunulmuş ve Sâmerrâî'nin hayatı ve eserlerine dair kısa ve öz bilgilere yer verilmiştir. İkinci bölümde tartışmalı nahiv meselelerine ilişkin cumhura yönelik görüşleri "cumhura muhâlif görüşleri" ve "cumhura muvâfık görüşleri" olmak üzere iki başlıkta toplanmıştır. Bu görüşlerden bazılarının özgün olduğunu söylemek mümkündür. Araştırmada cumhurdan kasıt Arap dilbilimcilerin çoğunluğudur. Son bölümde ise Sâmerrâî'nin tarışmalı nahiv meselelerinde cumhura yönelik olmayan sadece tercihde bulunduğu görüşleri yer almaktadır.

Sâmerrâî görüşlerinde herhangi bir nahiv ekolünün ya da belli bir Arap dilbilimcisinin görüşlerine bağlı kalmamıştır. O ele aldığı meseleleri her zaman lafız-mana ilişkisi bağlamında değerlendirmiştir.

Araştırmamdaki her aşamada bana yardımcı olan değerli danışmanım Dr. Öğr. Üyesi Osman Yılmaz'a, dersleriyle bize vizyon katan çok değerli hocamız Prof.

Dr. Abdulmuttalip ARPA'ya, lisans ve yüksek lisans eğitimim boyunca benden desteklerini esirgemeyen sevgili eşim Tuba DURMUŞ'a ve aileme teşekkürlerimi sunarım.

İshak DURMUŞ

Malatya-2023

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ ii

1 İÇİNDEKİLER v

1 BİRİNCİ BÖLÜM 1

1.1 Giriş 1

1.2 Çalışmanın Konusu 4

1.3 Çalışmanın Amacı 5

1.4 Çalışmanın Kapsamı ve İçeriği 6

1.5 Çalışmanın Önemi ve Özgün Değeri 7

1.6 Çalışmanın Araştırma Yöntemi 8

1.7 Çalışmanın Konusuyla İlgili Literatür Analizi 9

1.7.1 Belli Bir Ekole Yönelik Olan Çalışmalar 10

1.7.2 Mezhepler Arasındaki Tartışmaları Mukayese Eden Çalışmalar 12

1.8 Sâmerrâî'nin Hayatı 15

1.9 Eserleri 18

1.9.1 Akâid Alanındaki Eserleri 18

1.9.1.1 Nidâu'r-Rûh (نداء الروح)..... 18

1.9.1.2 Nübüvvetü Muhammed mine'ş-Şekki ile'l-Yakîn (نبوة المحمد من الشك إلى اليقين)..... 19

1.9.2 Nahiv Alanındaki Eserleri 19

1.9.2.1 Meâni'n-Nahv (معاني النحو) 19

1.9.2.2 en-Nahvu'l-Arabî Ahkâm ve Meânî (النحو العربي أحكام ومعان)..... 20

1.9.2.3 Tahkîkât Nahviyye (تحقيقات نحوية) 21

1.9.2.4 el-Cümletü'l-Arabiyye Telîfühâ ve Aksâmühâ (الجملة العربية تأليفها وأقسامها)..... 21

1.9.2.5 el-Cümletü'l-Arabiyyet ve'l-Ma'nâ (الجملة العربية والمعنى) 22

1.9.2.6 İbn Cinnî en-Nahvî (ابن جني النحوي)..... 22

1.9.2.7 ed-Dirasetü'n-Nahviyye ve'l-Lüğaviyye 'inde'z-Zemahşerî (النحوية واللغوية عند الزمخشري الدراسات) 23

1.9.2.8 Ebu'l-Berekât İbnü'l-Enbârî ve Dirâsâtühü'n-Nahviyye (أبو البركات بن الانباري ودراساته النحوية) 23

1.9.3 Sarf Alanındaki Eserleri 25

1.9.3.1 Meâni'l-Ebniye fi'l-Arabiyye (معاني الأبنية في العربية) 25

1.9.3.2 es-Sarfu'l-Arabî Ahkâm ve Me'ânî (الصرف العربي أحكام ومعان)..... 26

1.9.4 Tefsir Alanındaki Eserleri 26

1.9.4.1 et-Ta‘bîru’l-Kur’ânî (التعبير القرآني) 26

1.9.4.2 Min Esrâri’l-Beyâni’l-Kur’ânî (من أسرار البيان القرآني) 27

1.9.4.3 Lemesât Beyâniyye fî Nusûs mine’t-Tenzîl (لمسات بيانية في نصوص من التنزيل)..... 27

1.9.4.4 ‘Alâ Tarîki’t-Tefsîri’l-Beyânî (على طريق التفسير البياني) 28

1.9.4.5 Es’ile Beyaniyye fî’l-Kur’âni’l-Kerîm (أسئلة بيانية في القرآن الكريم)..... 28

1.9.4.6 Belâğatü’l-Kelime fî’t-Ta‘bîri’l-Kur’ânî (بلاغة الكلمة في التعبير القرآني) 28

1.9.4.7 Dirâsetü’l-Müteşâbihi’l-Lafzıyye min Âyi’t-Tenzîl fî Kitâbi Milâki’t-Te’vîl (دراسة المتشابه اللفظي من آي التنزيل في كتاب ملاك التأويل)..... 29

1.9.4.8 et-Tenâsüb beyne’s-Süver fî’l-Müftetah ve’l-Havâtîm (التناسب بين السور في المفتتح والخواتيم) 30

2 İKİNCİ BÖLÜM 31

2.1 Cumhura Muhâlif Görüşleri 31

2.1.1 İ‘râb Alâmetlerinin Manaları 31

2.1.2 Özel İsmin Asıl Manasına Gönderme Yapılması 34

2.1.3 هنا ve هناك nin Kullanım Yerleri 35

2.1.4 Elif-Lâm Takısı'nın İsm-i Mevsul Olup Olmaması 37

2.1.5 Şibh-i Cümle Olarak Gelen Haberde Yapılacak Olan Takdîr 40

2.1.6 عسى Fiilinden Sonra Gelen أن Harfinin İ'râbı 43

2.1.7 ليتما Edatının İfade Ettiği Anlam 46

2.1.8 لكنْ Edatının Mahiyeti ve Kullanım Yerleri 47

2.1.9 لا سيما Cümlesinin İ'râbı ve Anlamı 48

2.1.10 ظن Fiilinin İfade Ettiği Anlam 51

2.1.11 لو, إن ve إذا Şart Edatlarından Sonra Gelen İsimlerin İ'râbı 57

2.1.12 Fiil ile Müennes Fâilin Arasına Bir Fâsıla Girmesi Durumunda Fiilin Cinsiyeti 60

2.1.13 Mefûlun Bihin Hazfının Çeşitleri 65

2.1.14 Tahzîr Üslubunda Âmilin Hazfı 67

2.1.15 Tahzîr Üslubundaki Vâv Harfinin İ'râbı 70

2.1.16 Meşgûlun Anhın Âmili 73

2.1.17 İştiğâl Üslubunun İfade Ettiği Anlam ... 75

2.1.18 Tenâzu'da Amel Önceliği 77

2.1.19 Mef'ûl-u Mutlak'ın Kısımları 80

2.1.19.1 المؤكد "Müekkid" 83

2.1.19.2 المبين "Mübeyyin" 86

2.1.19.3 النائب عن الفعل "Fiil Yerine Kullanılan" 87

2.1.20 Mef'ûl-u Fîh'de في Harf-i Cerri'nin Takdîrî 87

2.1.20.1 في Harf-i Cerr'ini İçeren Zarflar 92

2.1.20.2 Müddet İfade Eden Zarflar 94

2.1.20.3 Tekerrür İfade Eden Zarflar 96

2.1.21 İsm-i Mekânlardan Zarfiyet Üzerine Mansûb Olan İsimler 98

2.1.22 Mürekkep Zarfların İ'râbı ve İfade Ettiği Anlam 100

2.1.23 Mef'ûl-u Leh'de Zorunlu Olmayan Şartlar 103

2.1.23.1 Fiil ile Aynı Zamanda Birleşmesi 106

2.1.23.2 Fiilin Fâili ile Mef'ûl-u Leh'in Fâilinin Aynı Olması 107

2.1.24 Vâvu'l-Musâhabe'nin Ardından Gelen Muzârî Fiilin İ'râbı 110

2.1.25 Vâvu'l-Musâhabe ile Vâvu'l-Atf Arasında Yapılacak Olan Tercih..... 112

2.2 Cumhura Muvafık Görüşleri 115

2.2.1 İ'râbın Fonksiyonu 116

2.2.2 Tâü't-Te'nîs'in Zamir Olup Olmaması. 123

2.2.3 İsm-i İşaretlerin Mertebeleri 124

2.2.4 Lâm-ı Ta'rîf'in Çeşitleri 126

2.2.4.1 Lâmu'l-'Ahd..... 126

2.2.4.2 Lâmu'l-Cins 128

2.2.5 ليت شعري Cümlesinin İ'râbı 131

2.2.6 Lâmu'l-İbtidâ'nın İfade Ettiği Anlam.. 132

2.2.7 إنما Edatının İfade Ettiği Anlam..... 137

2.2.8 إنْ Edatının Mahiyeti ve Kullanımı 139

2.2.9 لا جَرَمَ Cümlesinin İ'râbı ve Anlamı 143

2.2.10 ابن Kelimesinin Sıfat Olması Durumunda Elif Harfinin Düşme Sebebi 146

2.2.11 Olumsuz Cümlelerin Zarflarında Takdîmin İfade Ettiği Anlam 148

2.2.12 علم ile عرف Fiilleri Arasındaki Anlam Farkı 150

2.2.13 İki Mefûl Alan Fiillerde Nâibu'l-Fâil ... 152

2.2.14 Zarflara Gelen من Harf-i Cerrinin İfade Ettiği Anlam 154

2.2.15 Mef'ûl-u Leh'in İ'râbı ve İfade Ettiği Anlam 159

3 ÜÇÜNCÜ BÖLÜM 163

3.1 Zamirin İsimlendirilme Nedeni 163

3.2 Zamîru'ş-Şa'nın İfade Ettiği Anlam 164

3.3 Özel İsimler Sıfat Anlamında Kullanıldığında Yapılacak Olan Takdîr 166

3.4 Kâfu'l-Hitâb'ın İfade Ettiği Anlam..... 167

3.5 Lâmu'l-Hakîka'nın Geldiği Kelime ile İsm-i Cins Arasındaki Anlam Farkı..... 170

3.6 İki Marife Kelimeden Oluşan İsim Cümlesinde Mübteda ve Haberin Belirlenmesi 172

3.7 Mastar Olarak Gelen Mübteda ve Haber'de Yapılacak Olan Te'vîl..... 174

3.8 Lâmu'l-Cuhûd'un İfade Ettiği Anlam 177

3.9 Mahzûf كان Fiilinden Önce Gelen أن Harfinin İfade Ettiği Anlam..... 178

3.10 Kâne'nin Delâlet Ettiği Zaman 181

3.11 Olumsuz كاد Fiilinin İfade Ettiği Anlam 184

3.12 لعل Edatının İfade Ettiği Anlam..... 186

3.13 كأن Edatının İfade Ettiği Anlam 190

3.14 Bazı Durumlarda Akıllı Kırık Çoğul İsimlerin Kendilerine İsnâd Edilen Fiil ile Cinsiyet Uyumsuzluğunun Nedeni 195

3.15 Nâibu'l-Fâil Olma Önceliğine Sahip Olan Öğe 199

3.16 Mefûlun Bih'in Takdîminin İfade Ettiği Anlam 201

3.17 شاء Fiilinin Mefûlunun Hazfında Şart Edatı Koşulu 203

3.18 Teşbîhî Mastar'ın İ'râbı 206

SONUÇ 208

KAYNAKÇA 213

BİRİNCİ BÖLÜM

Bu bölümde çalışma hakkında teknik açıklamalarda bulunulmuş ve Sâmerrâî'nin hayatı ve eserleri hakkında kısa ve öz bilgilere yer verilmiştir.

1.1 Giriş

İslam dininin temel kaynakları olan Kur'an ve sünnetin doğru bir şekilde anlaşılmasında elbette Arapçanın önemi oldukça büyüktür. Nitekim İslam dininin temel kaynakları da müelliflerinin farklı coğrafyalar ve asırlarda yaşamalarına rağmen Kur'ân'ın dili Arapça ile yazılmıştır. Kaynak kitapların her ne kadar bazıları Türkçeye tercüme edilmiş olsa da Arap Dili ile kaleme alınmış birçok kitap İslam düşünce dünyasına yeni bakış açıları kazandırmaya devam etmektedir. Üstelik tercüme edilen bu kaynak eserlerin doğru bir şekilde anlaşılması için bir nebze de olsa Arapça bilmek gereklidir. Bunun dışında Arapça günümüzde yazı ve basın dili olarak canlılığını koruduğu için, dini alanların dışında da önemini göstermektedir.

Bu nedenle Arapça din dili olması itibariyle hem Müslümanlar hem de İslam ve Arap kültürü hakkında bilgi edinmek isteyenler için İslam'ın ilk günlerinden itibaren önemini korumuş ve öğrenilmeye çalışılmıştır. Yazı hattında Türkçedeki sesli harf niteliğinde olan harekelerin yazılmamasından dolayı bu harekeleri belirlemede büyük rol oynayan nahiv ilmi ve pratikteki yansıması olan i'râb, bu dilin anlaşılmasında ve öğretiminde büyük bir öneme sahip olmuştur. Çünkü i'râb sayesinde bulunduğu konumdan dolayı birden fazla manaya gelebilecek olan lafızlardan, konuşmacının ya da yazarın kastettiği doğru mana anlaşılabilmektedir. Örneğin أعطى الرجل الطفل كتابا cümlesi, الرجل kelimesinin merfû okunmasıyla "Adam çocuğa kitap verdi." manasına gelirken, الطفل kelimesinin merfû okunmasıyla kelimelerin dizimi değişmeksizin "Çocuk adama kitap verdi." manasına gelebilmektedir. Bu iki manadan birinin belirlenmesini sağlayan ise i'râb olmuştur.

İ‘râbın bu işlevinden dolayı Arapçada dil kurallarının iyi bir şekilde bilinmesi büyük önem arz etmiştir. Özellikle İslâm dininin temel kaynakları Kur’ân ve hadis metinlerinde âlimler kastedilen mananın doğru bir şekilde anlaşılabilmesi için sıklıkla dilsel tahlillere başvurmuşlardır. Fıkıh, tefsir ve hadis gibi İslam’ın temel ilim dallarındaki birtakım tartışmalar da nahiv ilminde ortaya çıkan tartışmalar ile bağlantı içerisindedir.

Nahiv ilminin bu öneminden başka bir deyişle ona olan bu ihtiyaçtan dolayı geçmişte olduğu gibi günümüzde de birçok âlim çeşitli eserler kaleme almışlardır. Bu âlimlerden biri de Fâdıl Sâlih es-Sâmerrâî’dir. Nahiv ilmine ilkokul dönemlerinden itibaren büyük bir aşkla sarılmış alanında profesör olduktan sonra bile bazı meseleler üzerinde yıllarca düşündüğünü belirtmiştir. Nahiv ilmindeki binlerce esere rağmen birçok konunun hala kapalı kaldığını belirtmiş ve bu dilin ehlinden ellerindeki hazinenin değerini bilmelerini tabiri caizse ona dört bir kolla sarılmalarını istemiştir.

Araştırmada bu alana farklı bakış açıları getiren Fâdıl Sâlih es-Sâmerâî'nin ilk önce hayatı ve eserleri hakkında bilgi verilmesine daha sonra özgün olduğunu düşünülen tartışmalı bazı nahiv meselelerindeki görüşlerinin aktarılmasına çalışılacaktır. Sâmerrâî'nin bu görüşlerine nahiv ilmiyle ilgili yazdığı eserlerinin arasında derin içeriği ile temeyyüz eden Me'âni'n-Nahv adlı eserinin ilk iki cildi kaynaklık edecektir.

1.2 Çalışmanın Konusu

Bu çalışmanın konusu günümüz âlimlerinden olan Sâmerrâî'nin nahiv ilminde geçmişten günümüze kadar tartışıla gelen bazı meselelere dair ortaya koyduğu görüşleri *Meâni'n-nahv* adlı eserinde saptayıp sistematik bir şekilde aktarmaya çalışmaktır.

Çalışmanın kısa bir bölümünde yazarın hayatı ve eserleri incelenecek daha sonra Semarrâî'nin ihtilaflı meselelerdeki görüşlerine yer verilecektir. Kitapta yazar başka âlimlere ait görüşleri her ne kadar aktarsa da mümkün olduğunca konuyla ilgili kitapta

bulunmayan diğer görüşler de dâhil edilmeye çalışılacaktır.

Aktaracağımız görüşler delillerle desteklenmiş yenilik getiren ya da tartışmalı meselenin taraflarından birisinin görüşünü delillerle daha da kuvvetlendiren görüşler olup yazarın sadece tercih belirtme niteliğinde olan açıklamalarına yer verilmesi düşünülmemektedir.

1.3 Çalışmanın Amacı

İslam dininin temel kaynakları olan Kur'an ve sünnetin elbette doğru bir şekilde anlaşılmasında Arapçanın önemi oldukça büyüktür. Nitekim İslam dininin temel kaynakları da müelliflerinin farklı coğrafyalar ve asırlarda yaşamalarına rağmen Kur'an'ın dili olan Arapça ile yazılmıştır.

Bu yüzden Arapça din dili olması itibariyle hem Müslümanlar hem de İslam ve Arap kültürü hakkında bilgi edinmek isteyenler için İslam'ın ilk günlerinden itibaren önemini korumuş ve öğrenilmeye çalışılmıştır.

Yazı hattında Türkçedeki sesli harf niteliğinde olan harekelerin bulunmaması nedeniyle bu harekeleri belirlemede büyük rol oynayan sarf ve nahiv ilmi bu dilde büyük bir öneme sahiptir.

Fıkıh, tefsir ve hadis gibi ilimlerdeki birtakım tartışmalar da bu iki ilimde bulunan tartışmalar ile bağlantı içerisindedir. Çalışmamızdaki amacımız da nahiv ilmindeki bu tartışmalara çağımızın âlimlerinden olan Sâmerrâî'nin dilbilimsel görüşlerini aktararak İslami ilimlerdeki dilsel tartışmalara dayalı meselelere ışık tutmak ayrıca nahiv ilmindeki bazı konuların hem öğrenen hem öğreten için daha çok netleşmesine katkı sağlamaktır.

1.4 Çalışmanın Kapsamı ve İçeriği

Çalışma, yazarın *Meani'n-nahv* adlı eseriyle sınırlı olmakla birlikte konunun daha iyi anlaşılması için gerekli görülen yerlerde yazarın aynı alandaki diğer kitaplarına da başvuru yapılacaktır. Ele alınan eser dil eğitimi amacıyla yazılmış bir nahiv kitabı olmaktan

ziyade içerisinde birçok dil bilimsel tartışmanın bulunduğu nahiv ilmine yeni bir bakış açısı kazandırma amacıyla kaleme alınmış oldukça hacimli bir eserdir.

Yazarın kitabında asıl odaklandığı nokta ise bir cümledeki lafız-mana ilişkisidir. Bu araştırmada ise yazarın bu ilişkiyi incelerken getirdiği yeni görüşleri saptanıp aktarılmaya çalışılmıştır. Kitap 1500 sayfalık ve dört ciltlik hacimli bir eser olmasından dolayı yazarın görüşleri ilk iki kitabı ile sınırlı tutulmuştur. Fakat aktarılacak görüşler delilsiz görüşler olmayıp alana katkı sağlayacak, yeni bir bakış açısı getireceğine inanılan görüşler olacaktır.

1.5 Çalışmanın Önemi ve Özgün Değeri

Sâmerrâî'nin kaleme aldığı özgün eserlere rağmen hayatı ve eserleri hakkında ülkemizde kapsamlı bir araştırma yapılmamıştır. Fakat "*Kur'an kelimelerinin sırlı dünyası*", "*Kur'an'ın edebi dili lafız-mana uyumu*" ve "*Kur'an'ın beyan üslubu*" gibi eserleri Türkçeye tercüme edilmiştir. Türkçeye tercüme edilen kitaplarından da

anlaşıldığı gibi Sâmerrâî dikkatle okunması gereken birçok güzel eseri İslam dünyasına kazandırmıştır.

Yazarın *Meani'n-nahv* adlı eseri sadece nahiv kurallarını öğretmekle sınırlı kalmayıp bu kuralların cümleye kattığı manaları ayrıntılı bir şekilde incelemekte, bu incelemeye önceki âlimlerin görüşlerini aktardıktan sonra başlamaktadır. Lafız-mana ilişkisini incelerken getirdiği görüşler oldukça yenilik arz edip hem İslami ilimlerle uğraşanlar hem de Arapça ile uğraşanlar için büyük bir öneme sahiptir.

Yapılan araştırmalar neticesinde *Meani'n-nahv* adlı eseri üzerinde Türkiye'de herhangi bir çalışmaya ulaşılamamıştır. Bu nedenle çalışmanın alana katkı sağlayacak özgün bir çalışma olacağı düşünülmektedir.

1.6 Çalışmanın Araştırma Yöntemi

Bu öalışmada araştırmanın amacına hizmet edecek şekilde karma bir yöntem takip edilecektir. Bu bağlamda "literatür taraması", "içerik analizi" ve "nitel

araştırma" olmak üzere araştırmada üç farklı yöntem kullanılacaktır.

Çalışmada öncelikle yazarın sunduğu görüşlerin literatürdeki özgünlüğü kontrol edilecektir. Kitabın hacimli bir eser olmasından dolayı önemli görülen ve literatürdeki bir eksikliği giderdiğini düşündüğümüz görüşler çalışmaya dâhil edilecektir. Bu görüşlerin aktarılmasında yazarın eserinde belirttiği diğer âlimlere ait görüşlere de yer verilecek olup gerekli görülen yerlerde konunun daha iyi anlaşılması için farklı kaynaklardan da muhtelif görüşlere değinilecektir.

İkinci olarak içerik analizi yöntemiyle yazarın ulaştığı bu görüşlerin kavram kodlaması yapılacak ve uygun kategorilere göre sınıflandırılacaktır.

1.7 Çalışmanın Konusuyla İlgili Literatür Analizi

Nahiv ilminde her ne kadar temelde Basra, Kufe, Mısır, Endülüs ve Bağdat olmak üzere beş ekol bulunsa da ülkemizdeki çalışmalar genelde Kufe ve Basra ekolleri

üzerine odaklanmış ve bu iki ekol arasındaki farklılıkları ele almaya çalışmışlardır.

Bu çalışmaları sadece belli bir ekolü temel alan çalışmalar ve ekoller arasındaki tartışmaları mukayese eden çalışmalar olmak üzere iki kısma ayırmak mümkündür.

1.7.1 Belli Bir Ekole Yönelik Olan Çalışmalar

- Se'âlebî'nin el-Cevâhiru'l-Hisân fi-Tefsîri'l-Kurân Adlı Eserinde Basra Nahvi; Usulü ve Âlimleri.[1]
- Basra Dil Ekolü ve ez-Zeccaci'nin "el-Cumel fi'n-Nahv" Kitabı.[2]

---

[1] Mohammed Rasul, Pırot, "*Se'âlebî'nin el-Cevâhiru'l-Hisân fi-Tefsîri'l-Kurân Adlı Eserinde Basra Nahvi; Usulü ve Âlimleri*" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016).

[2] Sümeyye, Sarmış, "*Basra Dil Ekolü ve ez-Zeccaci'nin "el-Cumel fi'n-Nahv" Kitabı*" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000).

- Basra Dil Mektebi ve Başlıca Temsilcileri.[3]
- Arap Gramerinin Gelişim Sürecinde Mısır Dil Ekolü.[4]
- Bağdat Dil Ekolü ve Başlıca Temsilcileri.[5]
- Arap Grameri Tarihinde Endülüs Ekolü ve İbn Madâ.[6]

[3] Halit, Yağan, "*Basra Dil Mektebi ve başlıca temsilcileri*" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002).

[4] Hüseyin, Ersönmez, "*Arap Gramerinin Gelişim Sürecinde Mısır Dil Ekolü*" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016).

[5] Muhsin, Karabudak, "*Bağdat Dil Ekolü ve Başlıca Temsilcileri*" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010).

[6] Abuzer, Sarp, "*Arap Grameri Tarihinde Endülüs Ekolü ve İbn Madâ*" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015).

- Kûfe Nahiv Ekolü ve Başlıca Temsilcileri.[7]

1.7.2 Mezhepler Arasındaki Tartışmaları Mukayese Eden Çalışmalar

- ez-Zebîdî'nin İ'tilâfu'n-Nusra Adlı Eseri Çerçevesinde Basra ve Kûfe Ekolleri Arasındaki Nahiv Tartışmaları.[8]
- Arapçada Kıyas ve Basra İle Kûfe Dil Ekollerindeki Rolü.[9]

---

[7] Hidayet, Bakkal, "*Kûfe Nahiv Ekolü ve Başlıca Temsilcileri*" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012).

[8] Mahfuz, Geylani, "*ez-Zebîdî'nin İ'tilâfu'n-Nusra Adlı Eseri Çerçevesinde Basra ve Kûfe Ekolleri Arasındaki Nahiv Tartışmaları*" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018)

[9] Abdulkadir, Kişmir, "*Arapçada Kıyas ve Basra İle Kûfe Dil Ekollerindeki Rolü*" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018).

- Basra ve Kûfe Ekolleri Arasındaki Dil İhtilaflarının et-Taberî'nin Tefsirine Yansıması.[10]
- Basra ve Kufe Dil Ekollerinin Nahiv İhtilaflarında İlletin Rolü.[11]
- Basra ve Kûfe Ekollerinin Terminoloji Tartışmaları: Mansub Cümle Elemanları Örneğinde.[12]

[10] Salih, Çaçan, "*Basra ve Kûfe Ekolleri Arasındaki Dil İhtilaflarının et-Taberî'nin Tefsirine Yansıması*" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018).

[11] Hasan Basri, Mert, "*Basra ve Kufe Dil Ekollerinin Nahiv İhtilaflarında İlletin Rolü*" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017).

[12] Yusuf, Akçakoca, "*Basra ve Kûfe Ekollerinin Terminoloji Tartışmaları: Mansub Cümle Elemanları Örneğinde*" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014).

- Kûfe ve Basra Ekollerinin Merfûât Konusundaki İhtilâfları ve Bunların Şerhu Katri'n-Nedâ Adlı Eserde Ele Alınışı.[13] (Fatih Aslan, 2014)

Görüldüğü gibi yapılan çalışmalar ya belli bir ekolü ela almış ya da ekoller arasında karşılaştırma yapmıştır. Bu çalışmada ise modern dönem bir nahiv âliminin tartışmalı nahiv meselelerine ilişkin görüşleri aktarılmaya çalışılacaktır.

[13] Fatih, Aslan, "*Basra ve Kûfe Ekollerinin Terminoloji Tartışmaları: Mansub Cümle Elemanları Örneğinde*" (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014).

1.8 Sâmerrâî'nin Hayatı

Asıl adı, Fâdıl b. Sâlih b. Halîl el-Bedrî es-Sâmerrâî'dir. El-Bedrî ailesine mensup olan Sâmerrâî 1933 yılında Bağdat'ın yaklaşık olarak 125 km kuzey tarafında bulunan Samarra şehrinde dünyaya geldi.[14]

Okul hayatına başlamadan önce Samarra şehrinde bir Kur'ân kursuna giden müellif küçük yaşlarda Kur'ân-ı Kerîm'i hatmetti. Sonraki yıllarda eğitimine devlet okullarında devam eden Sâmerrâî 1941 yılında ilkokula başladı. O zamanlar Samarra'da devlet lisesinin olmaması nedeniyle lise eğitimini özel bir okulda tamamladı. Mezun olduktan sonra ilkokulda öğretmenlik yapabilmek için bir yıl süreli bir eğitim kursuna katıldı. Buradan sertifikasını aldıktan sonra 1953 yılında ilkokul öğretmeni olarak atandı. 1957 yılında başladığı Yüksek Öğretmen Okulu Arap Dili

[14] Câsım Muhammed el-Mudavvi, 'Ulemâ Mubdi'ûn, https://www.youtube.com/watch?v=Vua-UKScFEM [08.06.2019]

Bölümünden 1961 yılında mezun oldu. Daha sonra İbn Cinnî hakkındaki teziyle 1965 yılında Bağdat Üniversitesi Arap Dili Bölümünün ilk yüksek lisans mezunlarından oldu ve aynı yıl mezun olduğu üniversiteye asistan olarak atandı. 1968 yılında Mısır'daki Aynu'ş-Şems Üniversitenin Arap Dili ve Belagatı Bölümünde الدراسات النحوية واللغوية عند الزمخشري "Zamehşerî'de Nahiv ve Dilbilim Araştırmaları" adlı teziyle doktora derecesini elde etti.[15]

Doktorasını aldıktan sonra 1968 yılında Bağdat Üniversitesi Eğitim Fakültesine tayin oldu. Yetmişli yıllarda ed-Dirâsâtu'l-İslâmiyye el-Mesâiyye Fakültesine dekan olarak atandı. Irak'ta özel üniversiteler kapatılıncaya kadar görevine devam etti. 1979 yılında Kuveyt Üniversitesi'nin Arap dili Bölümünde ders vermeye başladı. Sonra Irak'a döndü ve 1983 yılında Arap dili ile alakalı çeşitli araştırmalar

---

[15] Ömer el-Absu, "el-Edîb ed-Dâiye Fâdıl es-Sâmerrâî", www.odabasham.net/تراجم/107698-الأديب-الداعية-فاضل-السامرائي [08.06.2019]

yapan el-Mecma‘u’l-‘İlmiyyu’l-‘İrâkî adlı kurumda uzman oldu. 1996 yılında bu kurumun aktif üyesi oldu. 1998 yılında emekli oldu. 1999 yılında Basra Körfezi’ne gitti ve oradaki Acmen Üniversitesi’nde bir yıl hoca olarak çalıştı. Daha sonra Şârika Üniversitesi’nde 2004 yılına kadar çalıştı. Ardından çok sevdiği ülkesi Irak’a döndü.[16]

Sâmerrâî’nin Nahiv ilmine olan sevgisi ilkokul zamanlarında başladı. İlerideki yıllarda da bu ilme olan sevgisi daha da artmıştır. Öyle ki bazı nahiv meselelerinde yıllarca düşündüğünü bazısının cevabını bulduğunu bazısının ise cevapsız kaldığını söylemiştir. Mütevazı bir kişiliğe sahip olan Sâmerrâî kitaplarında aktardığı yeni fikirler hakkında “Yeni bir şey getirdiğimi iddia etmiyorum. Sadece yaptığım okumalarda bu görüşleri belirten birisini bulamadım.” demiştir. Öğrencilerin nahiv ilminden korkmamalarını,

16 www.odabasham.net/تراجم/107698-الأديب-الداعية-فاضل-السامرائي [08.06.2019].

ellerindeki bu hazinenin değerini bilmelerini istemiştir.[17]

1.9 Eserleri

Sâmerrâî her ne kadar nahivci kimliği ile ön plana çıksa da çeşitli alanlarda birtakım eserler kaleme almıştır. Bu eserleri dört sınıfa ayırmak mümkündür.

1.9.1 Akâid Alanındaki Eserleri

Bu alandaki eserleri gençlik yıllarında kendisinde oluşan bit takım akâid ile ilgili şüpheleri giderdikten sonra kalame almıştır.

1.9.1.1 Nidâu'r-Rûh (نداء الروح)

Sâmerrâî'nin kaleme aldığı ilk kitaptır. Üniversite öğrencilik yıllarında yazdığı bu kitabı akait ile ilgilidir. Allah'ın varlığı ile ilgili konulara değinmektedir.[18]

---

17 https://www.youtube.com/watch?v=Vua-UKScFEM [08.06.2019].

18 https://www.youtube.com/watch?v=Vua-UKScFEM [08.06.2019]; Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî es-Sâmerrâî, *Nidâu'r-rûh* (Bağdat: Mektebetü'l-Kudüs) .

1.9.1.2 Nübüvvetü Muhammed mine'ş-Şekki ile'l-Yakîn (نبوة المحمد من الشك إلى اليقين)

Hz. Muhammed (s.a.v)'in peygamberliğinin doğruluğu ile ilgili kendisinde oluşan şüpheleri giderdikten sonra nübüvvet meseleleri ile alakalı kaleme aldığı eseridir.[19]

1.9.2 Nahiv Alanındaki Eserleri

Sâmerrâî'nin bu alandaki eserlerinin temelini onun lafız-mana ilişkisine dair görüşleri oluşturmaktadır. Bu alanda kaleme aldığı en hacimli eseri ise *Meâni'n nahv*'dır.

1.9.2.1 Meâni'n-Nahv (معاني النحو)

Nahiv ile ilgili yazdığı en hacimli eseridir. Bu kitabında Arapçada lafızda meydana gelen en ufak bir değişikliğin bile manada nasıl bir etki bıraktığını araştırmıştır. Eserinde daha çok Kur'ân-ı Kerîm'deki ayetleri delil

---

19 https://www.youtube.com/watch?v=Vua-UKScFEM [08.06.2019]; Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî es-Sâmerrâî, *Nübüvvetü muhammed mine'ş-şekki ile'l-yakîn* (Ammân: Dâru Ammâr, 2010).

olarak göstermiş ve lafız olarak benzer ayetler arasındaki anlam farklılıklarına değinmiştir. Nahiv ilmini lafız-mana açısından ele alan Sâmerrâî kitabında çoğu zaman tartışmalı nahiv meseleleri hakkındaki görüşlerini belirtmiş kimi zaman da özgün görüşlerine yer vermiştir.[20]

1.9.2.2 en-Nahvu'l-Arabî Ahkâm ve Meânî (النحو العربي أحكام ومعان)

Bu eseri de nahiv ilmiyle ilgilidir. *Meâni'n-Nahv* adlı eserinden farklı olarak tartışmalı meselelere girmeden yüzeysel bir şekilde nahiv konularını anlattığı kitabıdır.[21]

[20] Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî es-Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv* (Ammân: Dâru'l-Fikr, 2000).

[21] Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî es-Sâmerrâî, *en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî* (Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2014).

1.9.2.3 Tahkîkât Nahviyye (تحقيقات نحوية)

Sâmerrâî'nin modern dönemdeki nahivcilerin nahiv ile alakalı bazı yeni görüşlerini çürütmek için yazdığı kitabıdır.[22]

1.9.2.4 el-Cümletü'l-Arabiyye Telîfühâ ve Aksâmühâ (الجملة العربية تأليفها و أقسامها)

Sâmerrâî'nin Arapçada cümlelerin nasıl oluştuğunu hangi unsurlardan meydana geldiğini anlattığı kitabıdır. Daha çok takdîm-te'hîr ve hazf gibi konulara değinmektedir. Kitabında bunların şartları ve mertebeleri hakkında konuşmaktadır.[23]

---

[22] Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî es-Sâmerrâî, *Tahkîkât nahviyye* (Ammân: Dâru'l-Fikr, 2001).

[23] Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî es-Sâmerrâî, *el-Cümletü'l-arabiyyet telîfühâ ve aksâmühâ* (Ammân: Dâru'l-Fikr, 2007).

1.9.2.5 el-Cümletü'l-Arabiyyet ve'l-Ma'nâ (الجملة العربية والمعنى)

Arapçada bir cümlenin kaç farklı manaya gelebileceğini ya da bir mananın kaç farklı cümle ile ifade edilebileceğini ele aldığı kitabıdır.[24]

1.9.2.6 İbn Cinnî en-Nahvî (ابن جني النحوي)

Sâmerrâî'nin yüksek lisans tezidir. İbn Cinnî'nin (ö. 392/1002) hayatını, eserlerini ve nahiv ilmiyle alakalı görüşlerini sekiz başlık altında incelemiştir. Daha sonra kitap olarak basılmıştır.[25]

[24] Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî es-Sâmerrâî, *el-Cümletü'l-arabiyyet ve'l-ma'nâ* (Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2000).

[25] Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî es-Sâmerrâî, *İbn Cinnî en-Nahvî* (Bağdat: Dâru'n-Nezîr, 1969).

1.9.2.7 ed-Dirasetü'n-Nahviyye ve'l-Lüğaviyye 'inde'z-Zemahşerî (الدراسات النحوية واللغوية عند الزمخشري)

Sâmerrâî'nin doktora tezidir. Zemahşerî'nin (ö. 538/1144) hayatını, eserlerini ve nahiv ilmiyle alakalı görüşlerini altı başlık altında incelemiştir. Daha sonra kitap olarak basılmıştır.[26]

1.9.2.8 Ebu'l-Berekât İbnü'l-Enbârî ve Dirâsâtühü'n-Nahviyye (أبو البركات بن الانباري ودراساته النحوية)

Müellifin, Kemâleddin el-Enbârî'nin hayatını, eserlerini ve Arap dili ile ilgili çalışmalarını incelediği kitabıdır.[27]

---

[26] Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî es-Sâmerrâî, *ed-Dirasetü'n-nahviyyet ve'l-lüğaviyye 'inde'z-Zemahşerî* (Bağdat: Matba'atu'l-İrşâd, 1971).

[27] Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî es-Sâmerrâî, *Ebu'l-Berekât İbnü'l-Enbârî ve dirâsâtühü'n-nahviyye* (Beyrut: Dâru İbn Kesir, 2015).

1.9.3 Sarf Alanındaki Eserleri

Bu alandaki eserlerinin temelini de nahiv alanında olduğu gibi Arapçadaki lafız-mana ilişkisine dair görüşleri oluşturmaktadır.

1.9.3.1 Meâni'l-Ebniye fi'l-Arabiyye (معاني الأبنية في العربية)

Sâmerrâî'nin sarf ilmiyle ilgili kaleme aldığı eseridir. *Meâni'n-Nahv* adlı eserinde olduğu gibi bu kitabında da fiillerinin sîğalarını ve bu sîğalara geçme şartlarını şekilsel olarak incelemekle yetinmemiş, fiillerin sîğalarını daha çok lafız-mana ilişkisi açısından incelemiştir. Çoğu meselede konuyla ilgili geçmiş âlimlerin görüşlerini de aktarmıştır.[28]

[28] Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî es-Sâmerrâî, *Meâni'l-ebniyet fi'l-arabiyye* (Ammân: Dâru Ammâr, 2001).

1.9.3.2 es-Sarfu'l-Arabî Ahkâm ve Me'ânî (الصرف العربي أحكام ومعان)

Bu eseride sarf ilmiyle ilgilidir. *Meâni'l-ebniyeti fi'l-arabiyye* adlı eserinden daha kapsamlı olmakla birlikte konuları ele alırken geçmiş âlimlerin görüşlerine yer vermemiştir.[29]

1.9.4 Tefsir Alanındaki Eserleri

Sâmerrâî her ne kadar kendisini bir müfessir olarak görmese de bu alanda birçok eser kalame almıştır. Bu eserler daha çok dilbilimsel yönleriyle ön plana çıkmaktadır.

1.9.4.1 et-Ta'bîru'l-Kur'ânî (التعبير القرآني)

Bu eser, Sâmerrâî'nin uzun yıllar cevabını bulamadığı Kur'an'ın ifade üslubu ile alakalı sorularının sonucunda ortaya çıkmıştır. Kur'ân-ı Kerîm'deki zikr, hazf, takdim

[29] Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî es-Sâmerrâî, *es-Sarfu'l-arabî ahkâm ve meânî* (Beyrut: Dâru İbn Kesir, 2013).

ve te'hîr gibi konuların üzerinde durmakta ve bunların hikmetlerini anlatmaktadır.[30]

1.9.4.2 Min Esrâri'l-Beyâni'l-Kur'ânî (من أسرار البيان القرآني)

et-Ta'bîru'l-kur'ânî adlı eserine içerik olarak büyük benzerlik göstermekle birlikte tefsir edilen ayetler bakımından daha zengin bir içeriğe sahiptir.[31]

1.9.4.3 Lemesât Beyâniyye fî Nusûs mine't-Tenzîl (لمسات بيانية في نصوص من التنزيل)

Sâmerrâî'nin *et-Ta'bîru'l-kur'ânî* adlı eserinde ulaşmış olduğu dilbilimsel çıkarımların pratiğe dökülmüş halidir. Bazı surelerin tefsirini içermektedir.[32]

---

[30] Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî es-Sâmerrâî, *et-Ta'bîru'l-kur'ânî* (Ammân: Dâru Ammâr, 2006).

[31] Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî es-Sâmerrâî, *Min esrâri'l-beyâni'l-kur'ânî*, (Ammân: Dâru'l-Fikr, 2006).

[32] Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî es-Sâmerrâî, *Lemesât beyâniyye fî nusûs mine't-tenzîl* (Ammân: Dâru Ammâr, 2003).

1.9.4.4 ‘Alâ Tarîki’t-Tefsîri’l-Beyânî (على طريق التفسير البياني)

Lemesât beyâniyye fî nusûsin mine’t-tenzîl adlı eseriyle benzerlik göstermektedir. Fakat bu eserinde kısa sureleri ele almıştır.[33]

1.9.4.5 Es’ile Beyaniyye fî’l-Kur’âni’l-Kerîm (أسئلة بيانية في القرآن الكريم)

Bu eserinde Sâmerrâî televizyon programlarında kendisine sorulmuş olan dilbilimsel soruların yüz tanesini seçmiş ve cevaplarıyla birlikte yazmıştır.[34]

1.9.4.6 Belâğatü’l-Kelime fî’t-Ta‘bîri’l-Kur’ânî (بلاغة الكلمة في التعبير القرآني)

Sâmerrâî’nin Kur’ân-ı Kerîm’deki kelimeleri lafız-mana ilişkisi bağlamında incelediği kitabıdır. Ayetlerde bazı

---

[33] Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî es-Sâmerrâî, *‘Alâ tarîki’t-tefsîri’l-beyânî* (Şârika: Câmi‘atu’ş-Şârika, 2002).

[34] Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî es-Sâmerrâî, *Es’ile beyaniyye fî’l-kur’âni’l-kerîm* (Şârika: Mektebetu’s-Sahabe, 2008).

kelimelerin özellikle neden tercih edildiğini, aynı fiildeki kıraat farklılıklarının niçin meydana geldiği gibi konulara değinmektedir. Nitekim Sâmerrâî'ye göre cümledeki herhangi bir değişikliğin manaya etkisi olacağı gibi kelimedeki herhangi bir değişikliğin de manaya etkisi olacaktır.[35]

1.9.4.7 Dirâsetü'l-Müteşâbihi'l-Lafzıyye min Âyi't-Tenzîl fî Kitâbi Milâki't-Te'vîl (دراسة المتشابه اللفظي من آي التنزيل في كتاب ملاك التأويل)

Müellifin, İbn'z-Zübeyr es-Sekafî'nin *Milâkü't-te'vîl* adlı eseri üzerine yapmış olduğu incelemeyi içerir.[36]

---

[35] Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî es-Sâmerrâî, *Belâğatü'l-kelime fi't-ta'bîri'l-kur'ânî* (Kahire: Şeriketu'l-'Âtike, 2006).

[36] Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî es-Sâmerrâî, *Dirâsetü'l-müteşâbihi'l-lafzıyye min âyi't-tenzîl fî kitâbi Milâki't-te'vîl* (Ammân: Dâru Ammâr, 2009).

1.9.4.8 et-Tenâsüb beyne's-Süver fi'l-Müftetah ve'l-Havâtîm (التناسب بين السور في المفتتح والخواتيم)

Kitap iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümünde sûrelerin başı ve sonları arasındaki uyum, ikinci bölümde ise bir sûrenin sonu ile kendisinden sonraki sûrenin başı arasındaki uyum incelenmektedir.[37]

Sâmerrâî günümüzde de bu alanlardaki çalışmalarına hâlâ devam etmektedir. Akâid alanındaki eserlerini gençlik yıllarında kendisindekine benzer konularda şüpheleri olan ve bu şüpheleri gidermek isteyen kimselere yol göstermek için yazmıştır. Nahiv ve sarf alanlarında kaleme aldığı eserlerde özellikle odaklandığı nokta lafız-mana ilişkisidir. Tefsir alanında yazdığı eserler de bir nevi nahiv ve sarf alanında yazdığı kitapların birer uygulamaya dökülmüş halidir.

[37] Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî es-Sâmerrâî, *et-Tenâsüb beyne's-süver fi'l-müftetah ve'l-havâtîm* (Beyrut: Dâru İbn Kesir, 2016).

İKİNCİ BÖLÜM

Bu bölümde Sâmerrâî'nin tartışmalı nahiv meselelerine ilişkin cumhura yönelik görüşleri ele alınmıştır. Bu görüşleri "cumhura muhâlif görüşleri" ve "cumhura muvafık görüşleri" olmak üzere iki başlık altında incelemek mümkündür. Burada cumhurdan kasıt Arap dilbilimcilerin çoğunluğudur.

2.1 Cumhura Muhâlif Görüşleri

Sâmerrâî'nin tartışmalı nahiv meselelerine ilişkin cumhura muhâlif görüşleri bulunmaktadır. O, bu görüşlerini belirtirken keskin bir dil kullanmaktan kaçınmıştır. Bu görüşlerin bir kısmının özgün bir nitelik taşıdığını söylemek mümkün olmakla birlikte büyük bir kısmı birçok örnek içeren, kolay anlaşılır açıklamalar içeren tercihlerden oluşmaktadır.

2.1.1 İ'râb Alâmetlerinin Manaları

İsimlerde i'râb alametleri ref, nasb ve cer olmak üzere üç çeşittir. İbn-i Hâcib (ö. 570/1175) refin fâiliyyet, nasbın mefûliyyet, cerrin ise izâfet alâmeti olduğunu

belirtmiştir.[38] Sâmerrâî nahivcilerin çoğunun bu görüşte olduğu söyler.[39]

Sîbeveyhi (ö. 180/796) ve İbn-i Serrâc (ö. 316/929) ise refin, mübteda ve haberin asıl alâmeti olduğunu söylemektedir.[40]

Radî (ö.688/1289), İbn-i Hâcib'in yukarıda aktardığımız görüşüne karşı çıkarak refin fâil, mübteda ve haber gibi cümlenin aslî öğelerine, nasbın mefûller gibi cümlenin yan öğelerine, cerrin ise izâfet alâmeti olduğunu eserinde açıklar.[41]

---

38 Cemâluddîn Ebû Amr Osmân b. Ömer İbnu'l-Hâcib, *el-Kâfiye fi'n-nahv* (Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 2010),11.

39 Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, 27.

40 Ebü'l-Bekâ Muvaffakuddîn Yaîş b. Alî b. Yaîş b. Muhammed el-Esedî el-Halebî İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 2001), 198.

41 Necmü'l-eimme Radîüddîn Muhammed b. el-Hasen el-Esterâbâdî el-Garavî es-Semnâkî er-Radî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye* (Libya: Garyounis Üniversitesi, 1975), I, 69.

Sâmerrâî bu konuda Radî'nin görüşünü doğru bularak i'râb alâmetlerinin manalarını beş maddede açıklar:[42]

- Ref; cümledeki asıl öğelerin alâmetidir.
- Fakat inne ve kardeşleri gibi birtakım âmiller aslî alâmeti değiştirebilir.
- Nasb; yan öğelerin alâmetidir.
- Fakat ما رأيت من أحد cümlesinde olduğu gibi bazı âmiller aslî alâmeti değiştirebilir.
- Cer izâfetin alâmetidir.

Burada izâfet kavramı isim tamlamasından daha geniş bir anlam taşımaktadır. Zira bazı nahivciler mefûller ya da nâib-i fâil gibi bazı manaları aktaran harf-i cerleri de bu kavram içinde ele almışlardır.[43] Nitekim bir cümlede ya fail, meful ve mübteda gibi ana öğelerin manaları ya da mefûller, temyiz ve hâl gibi yan öğelerin manaları bulunur; fakat bazen bu manalar doğrudan zuhur edemez ve bir harf-i cere gereksinim duyar.

42 Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 27-28.

43 Radî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*, II, 218.

2.1.2 Özel İsmin Asıl Manasına Gönderme Yapılması

Arapçada kimi zaman aslı sıfat olan özel isimlerin başına ال "lâmu't-ta'rîf" getirilerek asıl manasına gönderme yapılabilmektedir. Örneğin adı حسن "Hasan" olan birisinin aynı zamanda güzel oluşuna dikkat çekmek için الحسن "el-Hasan" diye seslenilebilir. Kaynaklarda özel ismin asıl manasına bu şekilde gönderme yapılmasına لمح الأصل "lemhu'l-asıl" denilmektedir.[44]

[44] Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l-vâfî* (Kahire: Dâru'l-Me'ârif), II, 431; Ebü'l-İrfân Muhammed b. Alî es-Sabbân el-Mısrî, *Hâşiyetü's-Sabbân*, (Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye: Beyrut, 1997), I, 267; İbn Akîl, Ebû Muhammed Bahâüddîn Abdullah b. Abdirrahmân b. Abdillâh b. Akîl el-Hemedânî, *Şerḥu İbn ʿAḳîl ʿalâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Kahire: Dâru't-Turâs, 1980), I, 185; Radî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*, I, 368.

Fakat nahivcilere göre bu kullanım kıyasî değil semâî'dir. Örneğin محمد , صالح ve معروف gibi özel isimlerde böyle bir kullanım uygun değildir.[45]

Sâmerrâî ise böyle bir kullanımı ال alabilen bütün özel isimlerde yapılabileceğini düşünmektedir. Örneğin adı محمود olan birisinin insanlar arasında övülen birisi olduğuna adıyla birlikte gönderme yapılmak isteniyorsa المحمود diye kendisine seslenilebilir. Bu kullanım ona göre semâî değil kıyâsîdir.[46]

2.1.3 هنا ve هناك nin Kullanım Yerleri

هنا ve هناك bir konuma işaret etmek için kullanılan iki zarf olup ism-i işaretler gibi herhangi bir şeye işaret etmek için kullanılmazlar. İsm-i işaretler de bir konuma işaret etmek için kullanılabilir; ama zarfiyet manası sadece هنا ve هناك kelimeleri ile verilir. Örneğin هذا مكان

[45] Ebü'l-Velîd Zeynüddîn Hâlid b. Abdillâh b. Ebî Bekr el-Vakkâd el-Ezherî, *Şerhut't-tasrîh 'alâ't-Tavdîh* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İ'lmiyye, 2000), I, 186.

[46] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 85.

طيب cümlesinde هذا mübteda konumunda iken سنأكل الطعام هنا cümlesinde هنا mefulün fih konumunda olup son cümlede هنا nın yerine هذا kullanılamaz.[47]

Nahivciler هنا ve هناك kelimelerinin belli bir zamana işaret etmek için de kullanılabileceğini söylemişlerdir.[48] Örneğin {فَإِذَا جَاءَ أَمْرُ اللَّهِ قُضِيَ بِالْحَقِّ وَخَسِرَ الْمُبْطِلُونَ هُنَالِكَ} "*Allah'ın buyruğu geldiğinde artık hak yerini bulmuştur ve ilâhî hakikatleri yok etmeye kalkışanlar o vakit hüsrana uğramışlardır.*"[49] ayetinde böyle bir kullanım mevcuttur. Buradaki هنالك kelimesinden kastedilen kıyamet günüdür.[50]

Sâmerâî ise هنا ve هناك kelimelerinin her ne kadar zamana işaret etmek için kullanılabileceğini söylese de belli bir konuma işaret etme manasının bu tür

[47] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 92.

[48] Radî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*, II, 484.

[49] Mu'min 40/78

[50] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 93.

kelimelerde her zaman bulunacağını belirtmiştir. Ona göre yukarıdaki ayette هنالك kelimesi kıyamet gününe zaman olarak işaret etmekle birlikte yer olarak da işaret etmektedir.[51]

2.1.4 Elif-Lâm Takısı'nın İsm-i Mevsul Olup Olmaması

Nahivcilerin ekseriyetine göre ism-i fâil ve ism-i mefûl gibi sarih sıfatlara gelen elif-lâm takısı lâm-ı tarif değil ism-i mevsuldür. Bu nedenle خالد القادم "Gelen Hâlit'tir." cümlesindeki elif-lâm takısının "خالد قدم الذي" cümlesindeki الذي gibi bir ism-i mevsûl olduğunu belirtmişlerdir. Bu görüşü savunan nahivcilerin delilleri ise şunlardır:

- قد أفلح المتقي ربه cümlesinde olduğu gibi elif-lâm takısına bir zamirin dönmesi.
- Eğer elif-lâm takısı söylenildiği gibi lâm-ı tarif olsaydı bu isimler fiil gibi amel edemezdi. Çünkü

[51] A.g.e, I, 93.

harfler isimlere hastır ve onları fiile benzemekten uzaklaştırırlar.

- ما أنت بالحكم الترضى حكومته cümlesinde olduğu gibi elif-lâm takısının fiilin başına gelmesi. [52] Cümlenin manası ما أنت بالحكم الذي ترضى عن حكومته "Sen hükmüne razı olunacak birisi değilsin." şeklindedir. ترضى fiiline getirilen elif-lâm takısı الذي gibi ism-i mevsûldur.

Sâmerâî ise sarîh sıfatlara gelen elif-lâm takısının da lâm-ı tarif olduğunu savunan görüşü daha doğru bulmuş ve bu görüşü şu delillerle desteklemiştir:

- Elif-lâm takısının i'râb edilmemesi onun harf olduğunu gösterir. Eğer isim olsaydı i'râb edilmesi gerekirdi.
- Harfin, sarîh sıfatın fiil gibi amel etmesine engel olacağına dair getirdikleri delil yanlıştır.

[52] Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullāh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-Mısrî, *Muğni'l-lebîb ʿan kütübi'l-eʿârîb* (Dımeşk: Dâru'l-Fikr, 1985), 71-72.

Çünkü harf-i nidâ ismin özelliklerinden olmasına rağmen sarîh sıfatları يا طالعا جبلا cümlesinde olduğu gibi fiil gibi amel etmekten engellemezler.

- قد أفلح المتقي ربه cümlesinde zamirin dönmesiyle alakalı getirilen delil de yanlıştır. Çünkü buradaki zamir elif-lâm takısına değil ما متق ربه مضيع cümlesinde olduğu gibi mahzûf bir mevsûfa ya da sıfatın kendisine dönmektedir.
- ما أنت بالحكم الترضى حكومته cümlesindeki elif-lâm takısı ism-i mevsul olmakla birlikte isimlere gelenden farklı bit edattır. Benzer durum kâfu't-teşbihte de mevcuttur. Kâfu't-teşbih kimi zaman harf kimi zaman ise isim olabilmektedir.[53] Örneğin ... بِيضٌ ثَلَاثٌ كَنِعَاجٍ جُمٍّ يَضحَكْنَ عَنْ كَالْبَرَدِ المنهَمّ "Erimiş kar gibi dişleriyle gülüyor, ceylan gibi üç güzel." cümlesinde ك

[53] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 128-129.

"kâf" kendisine harf-i cer geldiği için مثل gibi isimdir.[54]

2.1.5 Şibh-i Cümle Olarak Gelen Haberde Yapılacak Olan Takdîr

İsim Cümlesinde haber müfret, cümle ve şibh-i cümle olmak üzere üç türdür. Arapçada cümle isim cümlesi ve fiil cümlesi olmak üzere iki çeşit olduğu için de haberin dört farklı şekilde gelebileceği de söylenebilir. Bunlara sırasıyla şu cümleler örnek verilebilir:

- Müfret: السيارة جميلة "Araba güzeldir"
- İsim Cümlesi: الطالب سيارته جميلة "Öğrencinin arabası güzeldir."
- Fiil cümlesi: الطالب يذهب إلى البيت "Öğrenci eve gidiyor"
- Şib-i Cümle: الطالب في البيت "Öğrenci evdedir."

Haberin şibh-i cümle olarak gelmesi durumunda nahivcilerin çoğu sabit bir takdire gitmişlerdir. Bir

[54] İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, IV, 502.

kısım nahivciler كان ya da استقر fiillerinden birini, başka bir kısım nahivciler ise كائن ya da مستقر isimlerinden birini takdir etmişlerdir. Bazı nahivciler ise şib-i cümlenin takdire ihtiyaç olmadan başlı başına bir kısım olduğunu savunmuşlardır. Fiil takdir edenlere göre şibh-i cümle zarf ya da mecrûr isim olarak gelmekte olup bu iki durumda da asıl amil fiildir. İsim takdir edenlere göre ise haberde asıl olan isim olmasıdır bu yüzden de ismin takdir edilmesi gerekir. Kûfeliler ise şibh-i cümlede bir takdire ihtiyaç olmadığını söylemişlerdir. Onlara göre haber mübtedanın zatından farklı bir şey ise mansûb kendi zatı ise merfûdur.[55] Örneğin الكتاب فوق الطاولة "Kitap masanın üzerindedir." cümlesinde فوق kelimesi mansûbtur; çünkü üst kelimesi kitabın zatına yani hakikatine dair bir bilgi vermemekte, konumuna dair bir bilgi vermektedir. Fakat الكتاب مفيد "Kitap faydalıdır."

[55] Radî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*, I, 243-246.

cümlesinde faydalı kelimesi kitabın zatı yani hakikati hakkında bilgi vermektedir.

İbn Akîl ise böyle durumlarda sabit bir takdirin yapılmasından ziyade kastedilen zamana göre bir takdirin yapılmasını uygun görür. Örneğin الطالب في البيت cümlesinde eğer kastedilen haberin geçmişte vuku bulmasıysa mazi bir fiil şimdiki ya da gelecek zamanda vuku bulmasıysa muzâri bir fiil takdir edilmelidir. Bu zamanlardan herhangi biri bilinmiyorsa o zaman isim takdir edilebilir. Çünkü isim her ne kadar daha çok muzâri fiil manasında olsa da üç zamana da delalet edebilir.[56]

Sâmerrâî ise İbn Akîl'in görüşüne benzer bir görüş ileri sürmektedir. Ona göre hudûs manası kastediliyorsa uygun bir zamana göre fiil takdir edilir. Ama subût manası kastediliyorsa isim takdir etmek gerekir. Örneğin الطالب في اليت cümlesinde fiil takdir edilebilir ama

[56] İbn Hişam, *Muġni'l-lebîb ʿan kütübi'l-eʿârîb*, 585.

الحمد لله cümlesinde isim takdir etmek gerekir. Çünkü hamd belli bir zamanda değil her zaman Allah'a aittir.[57]

2.1.6 عسى Fiilinden Sonra Gelen أن Harfinin İ'râbı

Recâ fiillerinden olan عسى isim cümlelerine gelmekte olup haberi istisnaî durumlar hariç muzârî fiil olarak alır. Çoğunlukla عسى fiilinin haberinde bulunan muzârî fiil başına عسى زيد أن يذهب "Umulur ki Zeyd gider." cümlesinde olduğu gibi أن harfini alır. Muzârî fiilin başında bulunan bu أن harfinin i'râbı hakkında nahivcilerin temelde iki farklı görüşü vardır.

Nahivcilerin çoğunluğu buradaki أن harfinin mastar eki olduğunu söylemiştir. Fakat mastarlar ile zatlar hakkında bilgi verilemez. Örneğin زيد أن يذهب "Zeyd gitmektir." şeklinde bir cümle kurulamaz; çünkü Zeyd zamandan bağımsız bir fiil olamaz. Bu nedenle bu

[57] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 189-190.

görüşü savunan alimler farklı tevillerde bulunmuşlardır. Bu teviller şu şekildedir:[58]

- عسى زيد ذا أن يقوم yada عسى حال زيد أن يذهب şeklinde uygun bir muzâf takdîr edilir.
- Mübalağa amacıyla mastarlar ile zatlar hakkında haber verilebilir.
- قارَبَ manasının tazmîni ile أن li yapı mef'ûlun bih kabul edilir. Örneğin عسى زيد أن يقوم cümlesi bu tazmîn ile "Umulur ki Zeyd kalkmaya yaklaşmıştır" manasına gelir ve cümledeki أن li yapı mef'ûn bih konumunda olur.
- قرُب fiilinin tazmîni ile أن li yapı قرب fiilinin fâili kabul edilir. عسى ise tam fiil olup قرب fiili ile başlayan cümle عسى fiiline gelen fâilin bedel-i iştimâli kabul edilir. Bu tevîl ile عسى زيد أن يقوم cümlesi "Umulur ki Zeyd'in ayağa kalkması yakındır." manasına gelir.

[58] Sabbân, *Hâşiyetü's-Sabbân*, I, 382-383.

- Tevile gerek yoktur mastarlar ile zatlar hakkında haber verilebilir.

Nahivcilerin bir kısmı ise buradaki أن harfinin mastar eki değil س ve سوف harfleri gibi istikbal ifade etmek için geldiğini söylemiştir.[59]

Sâmerrâî ikinci görüşü daha doğru bulmuştur. Çünkü عسى fiilinin haberinin başında zaman zaman أن harfi gelmemektedir. Ona göre bunun nedeni istikbal manasının kastedilip kastedilmemesiyle alakalıdır. Eğer haberin hemen meydana gelmesi umut ediliyorsa أن harfi getirilmez. Gelecekte olması umut ediliyorsa ise getirilir. Genellikle de umut edilen şeylerin hemen gerçekleşmesi istenildiğinden dolayı أن harfi عسى fiili ile nadir kullanılır.[60]

---

[59] İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal,* IV, 476; Ebü'l-Berekât Kemâlüddîn Abdurrahmân b. Muhammed b. Ubeydillâh el-Enbârî, *Esrâru'l-arabiyye* (Dâru'l-Erkâm Bin Ebî Erkam: Beyrut, 1999), 109.

[60] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 268.

2.1.7 ليتما Edatının İfade Ettiği Anlam

Nahivcilerin çoğunluğuna göre ليتما edatı diğer türdeşlerinden farklı olarak fiil cümlesine gelemez. İsim cümlesine geldiğinde ise amel etmesi de etmemesi de caizdir. Bazı nahivciler ise ليتما edatının fiil cümlesine gelebileceğini söylemişlerdir.[61]

Sâmerrâi ikinci görüşü daha doğru bulmaktadır. Ona göre ليت edatına zâid ما harfinin gelmesinin nedenlerinden biri de diğer kardeşlerinde olduğu gibi ليت edatının fiil cümlesinde de kullanılabilmesine uygunluk kazandırmaktır. Mana açısından ise Sâmerrâî amel etmemesi durumunda tekîd, etmesi durumunda ise hasr manası ifade edeceğini söyler. Örneğin ليت الشبابُ يعود cümlesi "Keşke gençliğim geri gelse!" manasına gelmekte iken, ليت الشبابَ يعود cümlesi "Tek

[61] Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî es-Süyûtî, *Hemʿu'l-hevâmiʿ* (Mısır: el-Mektebetü't-Tevfiykiyye), I, 519.

temennim gençliğimin geri gelmesi!" manasına gelmektedir.[62]

2.1.8 لكنْ Edatının Mahiyeti ve Kullanım Yerleri

لكنْ edatı لكنَّ edatının şeddesiz halidir. Aralarındaki fark لكنَّ edatı sadece isim cümlelerine özgü bir edatken لكنْ edatı isim ve fiil cümlelerinin her ikisinde de kullanılabilmekte ve amel etmemektedir. Cumhura göre cümlelere gelen لكنْ edatı ile atıf için kullanılan لكنْ harfi hem yazılış hem okunuş bakımından benzerlik göstermektedir; fakat ikisi birbirinden farklıdır. لكنْ edatı cümlelere özgüdür. Atıf için gelen لكنْ harfi ise kelimelere özgüdür.[63] Bu kullanımlara aşağıdaki cümleler örnek olarak verilebilir:

- جاء محمد لكنَّ أخاه غائب
- جاء محمد لكنْ أخوه غائب
- جاء محمد لكنْ غاب أخوه

[62] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I,333.

[63] A.g.e, I, 357.

- ما جاء محمد لكنْ أخوه

Sâmerrâî'ye göre şeddesiz لكنْ edatı ile atıf için gelen لكنْ harfi aynı kelimelerdir. Şeddeli لكنَّ edatı sadece isim cümlelerine özgü bir kelime iken لكنْ edatı kelimelere, isim ve fiil cümlelerine gelebilmektedir.[64]

2.1.9 لا سيما Cümlesinin İ'râbı ve Anlamı

لا سيما cümlesindeki سي kelimesi مثل "benzer" manasındadır. Örneğin أحب أصدقائي لا سيما محمد "Arkadaşlarımı severim; özellikle de Muhammed'i." cümlesinde لا سيما محمد cümlesi "Muhammed gibisi yok." manasındadır. Bundan maksat kişinin arkadaşlarını sevdiği; ama Muhammed'e olan sevgisinin daha fazla olduğudur.[65]

Nahivciler سيما'dan sonra şart cümlesi ya da zarf gelmesi durumunda لا سيما'nın خصوصا "özellikle"

[64] A.g.e, I, 358.

[65] A.g.e, I, 385.

manasında olacağını söylemiştir. Bu kullanıma إن فلانا كريم لا سيما إن أتيته صباحا "Falanca kişi özellikle sabah vaktinde yanına gittiğinde çok cömerttir." cümlesi örnek verilebilir.[66] Bazı nahivciler ise لا سيما terkibini istisnâ edatı olarak görmüştür.[67]

Sâmerrâî ikinci görüşü yanlış bulur. Çünkü لا سيما terkibinden sonra gelen cümlenin hükmünden istisnâ edilmemiştir; aksine cümlenin hükmüne şamil olmaya daha layıktır.[68]

Sâmerrâî'ye göre لا سيما terkibine خصوصا "özellikle" manasını vermeye de gerek yoktur. Zaten yukarıda yaptığımız açıklamalardan böyle bir manayı içerdiği anlaşılmaktadır.[69]

---

[66] Radî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*, II, 136.

[67] İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufassal*, II, 65.

[68] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I,387.

[69] A.g.e, I, 386.

Nahivciler لا سيما terkibinin i'râbı hakkında da farklı görüşlerde bulunmuşlardır. Yukarıda belirttiğimiz gibi bazı nahivciler لا سيما terkibini istisnâ edatı olarak görmüşlerdir.[70] Bazı nahivciler ise "özellikle" manasında mef'ûl-u mutlak olduğunu söylemiştir.[71]

Bir görüşü göre إنا فلانا كريم لا سيما إن أتيته صباحا cümlesinde ما muzâfun ileyhe bedel olarak gelmiştir. Cümlenin manası لا مثله إن أتيته صباحا şeklindedir.[72] Başka bir görüşe göre ise buradaki ما kelimesi izafetten alıkoyan ما dır.[73]

Sâmerrâî son görüşü daha doğru bulmuştur. Çünkü bu görüş لا سيما terkibini asıl manasından çıkarmamaktadır. Mef'ûl-u mutlak olduğunu söylemekse i'râb açısından uzak bir ihtimaldir.[74]

---

[70] İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, II, 65.

[71] Radî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*, II, 136.

[72] A.g.e, II, 135.

[73] Süyûtî, *Hemʿu'l-hevâmiʿ*, II, 287.

[74] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I,387.

2.1.10 ظن Fiilinin İfade Ettiği Anlam

Âlimler ظن "zannetti, bildi" fiilinin asıl manasının şüphe ifade ettiği konusunda hemfikirdir; fakat bunun dışında başka manaları ifade etmesi ve bu manaların nasıl ayırt edilebileceği hususunda farklı görüşler beyan etmişlerdir. Bu görüşler şu şekildedir:

- Asıl olan şüphe "zan" ifade etmesidir; ama zaman zaman kesinlik "bilgi" ifade edebilir.[75]
- ظن fiili muzârî fiili nasb eden أنْ harfi ile kullanıldığında şüphe ifade eder.[76]
- Şeddesiz أنْ ile kullanıldığında şüphe ifade eder.[77]

---

[75] İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, IV, 323.

[76] Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısrî el-Minhâcî ez-Zerkeşî eş-Şâfiî, *el-Burhân fî ʿulûmi'l-kurʾân* (Kahire: Dârü İhya el-Kütübi'l- 'Arabiyye, 1957), IV, 157.

[77] A.g.e, IV, 156

- Şeddeli veya şeddesiz أنْ ile kullanıldığında kesinlik ifade eder.[78]
- Kesinlik ifade eder; fakat bu kesinlik görme derecesinde değildir. Düşünme sonucunda ortaya çıkmıştır.[79]
- Kesinlik ifade etmesi Araplarda yaygın değildir. Daha çok şüphe ifade etmektedir. Kur'ân-ı Kerîm'de de bu manada kullanılmıştır.[80]
- Şüphe, kesinlik ve yalan ifade edebilir.[81]

Sâmerrâî bu görüşlerin hepsinin tartışmaya açık olduğunu söyler. Mesela ظن fiilinin düşünme sonucunda meydana gelen kesin bir bilgiyi ifade ettiğini belirten görüşü {وَرَاَ الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا اَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا} "*Suçlular ateşi görür görmez, kendilerinin orayı*

---

[78] A.g.e, IV, 157.

[79] Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfiî İbn Manzûr, *Lisânu'l-'arab* (Beyrut: Dâru Sâdir, 1994), XIII, 272.

[80] Süyûtî, *Hemʿu'l-hevâmiʿ*, I, 542.

[81] A.g.e, I, 542.

boylayacaklarını iyice anlayacaklar."[82] ayeti gereğince doğru bulmaz. Nitekim ayette ظن fiili görme eylemi ile kesinlik ifade etmektedir.[83]

Benzer şekilde ظن fiilinin şeddeli veya şeddesiz أنْ ile kullanıldığında kesinlik ifade edeceğini söyleyen görüşü de doğru bulmaz. Sâmerrâî'ye göre ظن fiili şeddeli veya şeddesiz أنْ ile kullanımında her ne kadar çoğunlukla kesinlik ifade etse de bu genel bir kural değildir. O bu konuda aşağıdaki ayetleri örnek vermektedir:

- {وَقَالَ لِلَّذِي ظَنَّ اَنَّهُ نَاجٍ مِنْهُمَا اذْكُرْنِي عِنْدَ رَبِّكَ} "*Onlardan, kurtulacağına inandığı kişiye, 'Efendinin yanında benden bahset.' dedi.*"[84]

[82] Kehf 18/53.

[83] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 21.

[84] Yûsuf 12/42.

- {وَاِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَاَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا اَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ} "*Bir zamanlar İsrâiloğulları'nın üzerine dağı bir gölgelik gibi kaldırdık da üstlerine düşecek sandılar.*"[85]
- {وَذَا النُّونِ اِذْ ذَهَبَ مُغَاضِباً فَظَنَّ اَنْ لَنْ نَقْدِرَ عَلَيْهِ} "*Zünnûn'u da (Yûnus) zikret! Hani öfkeli bir halde geçip gitmiş, bizim kudretimizin kendisine yetmeyeceğini zannetmişti.*"[86]

Sâmerrâî yukarıda aktardığımız ayetlerde ظن fiilinin şeddeli veya şeddesiz أنْ ile kullanılmasına rağmen şüphe ifade ettiğini söyler.[87]

Sâmerrâî şeddesiz أنْ edatının kullanıldığı ظن fiilinin şüphe ifade edeceğini belirten görüşünü de doğru bulmaz. O bu bağlamda aşağıdaki ayetleri örnek vermektedir:

[85] Araf 7/171.

[86] Enbiyâ 21/87.

[87] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 21.

- {وَظَنُّوا اَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللهِ اِلَّا اِلَيْهِ} "*Allah'a karşı O'ndan başka sığınılacak kimse olmadığını anlamışlardı.*"[88]
- {وَاَنَّا ظَنَنَّا اَنْ لَنْ نُعْجِزَ اللهَ فِي الْاَرْضِ وَلَنْ نُعْجِزَهُ هَرَباً} "*Sonunda anladık ki yeryüzünde Allah'ın iradesini asla engelleyemeyiz.*"[89]

Yukarıdaki ayetler ظن fiili şeddesiz أنْ edatıyla kullanılmasına rağmen kesinlik ifade etmektedir.[90]

ظن fiilinin muzârî fiili nasb eden أنْ edatıyla kullanıldığında şüphe ifade edeceğini belirten görüş de Sâmerrâî'ye göre {وَوُجُوهٌ يَوْمَئِذٍ بَاسِرَةٌ. تَظُنُّ اَنْ يُفْعَلَ بِهَا فَاقِرَةٌ} "*O gün birtakım yüzler de asıktır. Bel kemiklerini kıran bir felakete uğratılacaklarını anlarlar.*"[91] ayetine ters

[88] Tevbe 9/118.

[89] Cin 72/12.

[90] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 21.

[91] Kıyâmet 75/24-25.

düşmektedir. Nitekim ayette ظن fiili kesinlik ifade etmektedir.[92]

Sâmerrâî ظن fiilinin yukarıdaki aktardığımız görüşlerden hareketle asıl manasının şüphe ifade ettiğini söylemekte ve mümkün olduğunca bu manada kalmasının daha uygun olduğunu belirtmektedir. Ona göre yukarıdaki ayetlerde kesinlik ifade eden ظن fiillerinin şüphe ifade etmesi mümkündür. Örneğin {وَرَاَ الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّوا اَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا} "*Suçlular ateşi görür görmez, kendilerinin orayı boylayacaklarını hissederler.*"[93] ayetinde ظن fiilinin şüphe ifade etmesi mümkündür. Nitekim suçlular ateşi görmüşler; fakat Allah'ın merhametinden ve bağışlamasından hala ümitlerini kesmemişlerdir. Benzer şekilde {وَظَنُّوا اَنْ لَا مَلْجَأَ مِنَ اللهِ اِلَّا اِلَيْهِ} "*Allah'a karşı O'ndan başka sığınılacak kimse olmadığını sanarlardı.*"[94] ayetininde de ظن fiilinin şüphe ifade etmesi

[92] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 22.

[93] Kehf 18/53.

[94] Tevbe 9/118.

mümkündür. Şöyle ki ayette kastedilen mana onların Allah'tan merhamet dilemeleri ve tövbelerinin kabulünü istemeleridir ki bu da gerçekleşmesi kesin olan bir şey değildir.[95]

Özetle Sâmerrâî ظن fiilinin mümkün olduğunca asıl manasında kalmasının daha uygun olduğunu söylemekte ve Kur'ân-ı Kerîm'deki ظن fiillerinin de te'vîle açık olduğunu belirtmektedir.

2.1.11 لو, إن ve إذا Şart Edatlarından Sonra Gelen İsimlerin İ'râbı

Nahivcilerin çoğunluğu لو, إن ve إذا şart edatlarından sonra gelen isimlerin mahzûf bir fiilin fâili olduğunu söylemişlerdir.[96] Bu bağlamda aşağıdaki ayetleri örnek olarak verebiliriz:

- {إِذَا السَّمَاءُ انْشَقَّتْ} "*Gök yarıldığında...*"[97]

---

[95] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 22.

[96] İbn Akîl, *Şerḥu İbn ʿAḳīl ʿalâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, II, 86.

[97] İnşikâk 84/1.

- {وَإِنْ اَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ} "*Eğer Allah'a ortak koşanlardan biri senden sığınma talebinde bulunursa...*"[98]
- {قُلْ لَوْ اَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَائِنَ رَحْمَةِ رَبِّي} "*De ki: Rabbimin rahmet hazinelerine eğer siz sahip olsaydınız...*"

Bu görüşteki nahivcilere göre yukarıdaki ayetlere sırasıyla şu takdîrleri yapmak gerekir:

- إذا انشقت السماء انشقت
- وإن استجارك أحد من المشركين استجارك
- قل لو تملكون أنتم تملكون خزائن رحمة ربي

Kûfeliler bu edatlardan sonra gelen isimlerin mukaddem fâil olduğunu söylemiştir. Ahfeş'e (ö. 215/830) göre ise bu isimler mübteda konumundadır.[99]

Sâmerrâî cumhurun görüşünü doğru bulmaz. Ona göre yukarıdaki ayetlerde yapılan takdirlerle isimlerden sonra gelen fiiller sadece tekîd ifade etmekte, takdîm ve

[98] Tevbe 9/6.

[99] İbn Akîl, *Şerḥu İbn ʿAḳīl ʿalâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, II, 86.

te'hîrin cümlelere kattığı manayı yansıtmamaktadır. Mesela إذا جاء محمد فأكرمه cümlesinin إذا محمد جاء فأكرمه cümlesinden farkı, ikinci cümlenin kasr ifade etmesidir. Şöyle ki ilk cümlede söz sahibi muhataba Muhamed'in geldiği zaman ikram edileceği söylemekte; ama Muhammed dışındaki kimseler için bir yargı bulunmamaktadır. İkinci cümlede ise söz sahibi, geldiği zaman sadece Muhammed'e ikram edeceğini belirtmektedir.[100]

Benzer şekilde Sâmerrâî'ye göre {وَإِذَا الْكَوَاكِبُ انْتَثَرَتْ} "*Gökyüzü yarıldığında; yıldızlar dağılıp saçıldığında, denizler yükselip birbirine katıldığında...*" ve {إِذَا السَّمَاءُ انْفَطَرَتْ الْبِحَارُ فُجِّرَتْ} "*Gök yarıldığında...*"[101] ayetlerinde takdîm ve te'hîr olayların korkunçluğunu (tehvîl) hissettirmektedir. Çünkü ayetlerde anlatılan olaylar daha önce insanlar tarafından tecrübe edilmemiş ve görülmemiştir. İnsanlar tarafından daha

[100] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 53.

[101] İnşikâk 84/1.

önceden tecrübe edilmiş olaylarda ise fiiller önce gelmiştir. Örneğin {اِذَا زُلْزِلَتِ الْاَرْضُ زِلْزَالَهَا} "*Yer o dehşetli sarsıntısıyla sarsıldığında...*"[102] ve {فَاِذَا بَرِقَ الْبَصَرُ وَخَسَفَ الْقَمَرُ} "*Göz dehşetle açıldığı ve ay tutulduğu zaman...*"[103] ayetlerinde anlatılan olaylar daha önce tecrübe edilmiş olaylar olduğu için böyle bir kullanım söz konusudur.[104]

Sâmerrâî takdîm ve te'hîrin kasr ve tehvîl dışında cümleye daha birçok manalar kattığını söylemekte, yukarıdaki ayetlerde ve benzeri yerlerde fiil takdîr etmenin bu manaları ifade etmeyeceğini belirtmektedir.[105]

2.1.12 Fiil ile Müennes Fâilin Arasına Bir Fâsıla Girmesi Durumunda Fiilin Cinsiyeti

Nahivcilerin çoğunluğu fiil ile müennes fâilin arasına bir fâsıla girmesi durumunda fiilin cinsiyeti konusunda

---

[102] Zilzâl 99/1.

[103] Kıyâmet 75/7-8.

[104] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 53-54.

[105] A.g.e, II, 54.

-müennesliğin daha iyi olması ile birlikte- müzekker ve müenneslik sığalarının her ikisini de caiz görürler. Örneğin أتى fiili سلمى أتت خالدا "Selma Halit'e geldi." cümlesinde müennes olabileceği gibi سلمى أتى خالدا cümlesindeki gibi müzekker de olabilir; ama müennes olması daha tercihe şayandır.[106]

Sîbeveyh (ö. 180/796) bu durumu sözün uzunluğuna bağlamaktadır. Ona göre söz ne kadar uzun olursa müenneslik alâmetini hazfetmekte o kadar iyi olur.[107]

Sâmerrâî'ye göre ise bu mana ile alâkalı bir konudur. Bu meselede müennesliğin daha iyi olması ya da söz uzadıkça müenneslik alâmetinin hazfedilmesinin daha güzel olması gibi anlam ile ilişkili olmayan görüşler doğru değildir. Ona göre fiil ile fâilinin arasına bir fâsılanın girmesi durumunda söz sahibinin kastına göre fiilin cinsiyeti belirlenir. Sâmerrâî eserinde bu konuyla

---

[106] İbn Akîl, *Şerḥu İbn ʿAḳīl ʿalâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, II, 89.

[107] Ebû Bişr Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî Sîbeveyhi, *el-Kitâb* (Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1988) II, 38.

alâkalı birçok örnek vermektedir; ama meselenin anlaşılması için Kur'ân-ı Kerîm'den şu iki örnek bize yeterli olacaktır. Birinci örnek ضلالة kelimesi:[108]

- {كَمَا بَدَاَكُمْ تَعُودُونَ فَرِيقاً هَدٰى وَفَرِيقاً حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ اِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ اَوْلِيَّاءَ مِنْ دُونِ اللهِ وَيَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ} "*İlkin sizi yarattığı gibi (yine O'na) döneceksiniz. O, bir grubu doğru yola iletti, bir grup da sapkınlığa müstahak oldu. Çünkü onlar Allah'ı bırakıp şeytanları kendilerine dost edindiler. Böyle iken kendilerinin doğru yolda olduklarını sanıyorlar.*"[109]
- {وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِي كُلِّ اُمَّةٍ رَسُولاً اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ مَنْ هَدَى اللّٰهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فَسِيرُوا فِي الْاَرْضِ فَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ} "*Andolsun ki biz her ümmete, 'Allah'a kulluk edin, sahte tanrılardan uzak durun!' diyen bir elçi gönderdik. Onlardan kimini Allah doğru yola iletti, kimileri de saptırılmayı hak ettiler.*

[108] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 61.

[109] A'râf 7/29-30.

Yeryüzünü dolaşın da hak dini yalanlayanların akıbetinin ne olduğunu görün."[110]

Sâmerrâî birinci ayette ضلالة "sapma" kelimesinin عذاب "azap" manasında olduğunu söyler. Çünkü ayet insanların Allah'a döndükten sonraki yani ahiretteki durumları hakkında konuşmaktadır. Bu noktada artık doğru yoldan sapma söz konusu değildir. Her şey açıkça belli olmuştur. Bu nedenle ضلالة kelimesi ayette عذاب "azap" manasıyla kullanılmıştır. Onlara hak olan şey asalında sapıklık değil bir anlamda sapıklığın ahiretteki sonucu yani azaptır. Bu anlama işaret etmek için de fiil müzekker sığasında gelmiştir. İkinci ayette ise ضلالة kelimesi kendi manasında kullanılmıştır.[111]

İkinci örnek بينة kelimesi:

- {وَقَالُوا لَوْلَا يَأْتِينَا بِآيَةٍ مِّن رَّبِّهِ أَوَلَمْ تَأْتِهِم بَيِّنَةُ مَا فِي الصُّحُفِ الْأُولَى}

"*Rabbinden bize bir mucize getirseydi ya!' derler.*

[110] Nahl 16/36.

[111] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 64.

Onlara, önceki Kitaplarda bulunan belgeler gelmedi mi?"[112]

- {وَهٰذَا كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ مُبَارَكٌ فَاتَّبِعُوهُ وَاتَّقُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَۙ اَنْ تَقُولُوا اِنَّمَا اُنْزِلَ الْكِتَابُ عَلٰى طَآئِفَتَيْنِ مِنْ قَبْلِنَاۖ وَاِنْ كُنَّا عَنْ دِرَاسَتِهِمْ لَغَافِلِينَۙ اَوْ تَقُولُوا لَوْ اَنَّا اُنْزِلَ عَلَيْنَا الْكِتَابُ لَكُنَّا اَهْدٰى مِنْهُمْۚ فَقَدْ جَاءَكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ وَهُدًى وَرَحْمَةٌۚ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَصَدَفَ عَنْهَاۜ سَنَجْزِي الَّذِينَ يَصْدِفُونَ عَنْ اٰيَاتِنَا سُٓوءَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يَصْدِفُونَ}

"Bu (Kur'an) bizim indirdiğimiz mübarek bir kitaptır. Ona uyun ve günahtan korunun ki size rahmet edilsin. 'Kitap yalnız bizden önceki iki topluluğa indirildi; biz ise onların okuduklarından tamamen habersiziz.' demeyesiniz yahut 'Bize de kitap indirilseydi, doğru yolu bulmada onları geçerdik' demeyesiniz diye (Kur'ân'ı indirdik). İşte size rabbinizden apaçık bir delil, bir hidayet ve rahmet geldi. Allah'ın ayetlerini yalan sayan ve onlardan yüz çevirenden daha zalim kim vardır?

[112] Tâhâ 20/133.

Ayetlerimizden yüz çevirenleri yüz çevirmelerinden ötürü azabın en kötüsüyle cezalandıracağız."[113]

Sâmerrâî birinci ayette بينة kelimesinin kendi manasında ya da علامة "alâmet" ve آية "ayet" kelimelerinden birisinin manasında kullanıldığını söyler. Buna binaen de fiil müennes sığasında gelmiştir. İkinci ayette ise بينة kelimesi الكتاب "kitap" manasında kullanılmıştır. Ona göre bu anlam siyaktan anlaşılmaktadır. Bu anlama işaret etmek için de fiil müzekker sığasında gelmiştir.[114]

2.1.13 Mefûlun Bihin Hazfının Çeşitleri

Nahivciler mefûlun bihin hazfını kasıtlı ve kasıtsız olmak üzere iki kısma ayırır.[115]

Kasıtlı hazftan maksat; mahzûf mefûlun bihin takdîri bir şekilde bir delil ile manasının kelamda

---

[113] En'âm 6/155-157.

[114] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 66.

[115] İbn Hişâm, *Muġni'l-lebîb ʿan kütübi'l-eʿârîb*, 797.

kastedilmesidir. Örneğin {ذَرْنِي وَمَنْ خَلَقْتُ وَحِيدًا} "*Beni, yarattığım kişiyle baş başa bırak.*"[116] ayetinde normalde sıla cümlesi خلقته şeklinde olması gerekirken mefûlun bih konumunda olan hâ zamiri hazfedilmiştir; fakat manası kelamda kastedilmiştir. Benzer şekilde {وَاَضَلَّ فِرْعَوْنُ قَوْمَهُ وَمَا هَدٰى} "*Firavun kavmini saptırmış, doğru yolu göstermemişti.*"[117] ayetinde de هدى fiilinin mefûlun bihi mukadder هم zamiridir; fakat siyak ve sibaktan anlaşıldığı için hazfedilmiştir. [118]

Kasıtsız hazftan maksat; mefûlun bihin cümlede herhangi bir şekilde kastedilmemesidir. Örneğin {لا يَضِلُّ رَبِّي وَلَا يَنسَى} "*Rabbim şaşırmaz ve unutmaz.*"[119] ayetinde ينسى fiili için herhangi bir mefûl bih kastedilemez. Nitekim bir kişi هو لا ينسى المواعيد "O sözleri unutmaz." dese bu o kişinin sözlerini unutmadığı; ama başka şeyleri

[116] Müddessir 74/11.

[117] Tâhâ 20/79.

[118] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 93.

[119] Tâhâ 20/52.

unutabileceği anlamına gelir. Bu nedenle ayette kastedilen mana Allah'ın herhangi bir şeyi unutmadığı değil, unutmak sıfatıyla vasıflanmadığıdır.[120]

İbn Hişâm (ö. 761/1360) ikinci kısımda "hazf" kelimesinin kullanılmasını mefûlun bihin asılda zaten herhangi bir şekilde cümlede bulunmamasından dolayı doğru bulmamıştır.[121]

Sâmerrâî, İbn Hişâm'ın görüşünü doğru bulmaktadır. Ona göre ikinci kısım "mefûlu zikredilmeyen" diye tabir edilmelidir.[122]

2.1.14 Tahzîr Üslubunda Âmilin Hazfı

Nahivcilerin çoğunluğuna göre إيا ile yapılan, tekrâr eden ve atıf harfinin bulunduğu tahzîrlerde âmilin

[120] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 95.

[121] İbn Hişâm, *Muġni'l-lebîb ʿan kütübi'l-eʿârîb*, 797.

[122] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 94.

hazfedilmesi vaciptir.[123] Bu tarz tahzîrlere sırasıyla aşağıdaki cümleler örnek verilebilir:

- إياك والكذب "Yalandan sakın!"
- النارَ النارَ "Ateşe dikkat et!"
- الكذبَ والخيانةَ "Yalan ve hainlikten sakın!"

Bazı nahivciler ise tekrar eden tahzîrde âmilin hazfını caiz görmüşlerdir. Bu görüşteki nahivcilere göre احذر النار النار cümlesi doğru bir cümledir. Çünkü { كَلَّا إِذَا دُكَّتِ الْأَرْضُ دَكًّا دَكًّا} *"Hayır, bu böyle olmamalı! Yer dağılıp parça parça olduğunda..."*[124] ayetinde olduğu gibi mamûlun tekrarı âmilin hazfını gerektirmemektedir. Mamûlun tek olması durumunda ise fiilin hazfı tüm nahivcilere göre caizdir.[125]

---

[123] Ezherî, *Şerhut't-tasrîh 'alâ't-Tavdîh*, I, 474; İbn Akîl, *Şerḥu İbn ʿAḳīl ʿalâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, III, 300; Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 105.

[124] Fecr 89/21.

[125] Radî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*, I, 481.

Sâmerrâî ise tahzîrde âmilin hazfını herhangi bir kullanıma özgü kılmamıştır. Ona göre duruma uygun olarak herhangi bir şekilde tahzîrde bulunulabilir. Kimi zaman fiil hazfedilir; kimi zaman ise hazfedilmez. Fiil hazfı belli lafızlara değil, kastedilen manaya bağlıdır. Örneğin bir kişi arkadaşını Zeyd diye birisine karşı uyarmak istediğinde ona احذر زيدا "Zeyd'den sakın!" der. Arkadaşının yanlış bir kişiye doğru gittiğini gördüğünde uyarısını tekrarlar ve "احذر زيدا زيدا" der. Eğer Zeyd arkadaşının düşmanı olup onu öldürmeye niyetliyse ve uzun bir uyarı için vakit de darsa "زيدا زيدا" der. Sâmerrâî'ye göre aşağıdaki cümlelerden her biri tahzîr üslûbuna uygundur:[126]

- أحذرك إياك والكذب "Seni yalana karşı uyarıyorum."
- احذر الكذب الكذب "Yalandan sakın."
- احذر الكذب والخيانة "Yalan ve hainlikten sakın."

[126] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 111-112.

Özetle Sâmerrâî'ye göre tahzîr üsluplarında âmilin hazfı lafızlarla ilgili değil, kastedilen mana ile ilgilidir; bu nedenle ona göre bu konuda vaciplik ve caizlik söz konusu değildir. Hangi tahzîr üslubunun tercih edileceği konuşmacının niyetine bağlıdır.

2.1.15 Tahzîr Üslubundaki Vâv Harfinin İ'râbı

Tahzîr üslubunda aşağıdaki örneklerde olduğu gibi bazen vâv harfi bulunabilmektedir:

- إياك والمراء "Tartışmaktan sakın!"
- يدك والنار "Elini ateşten sakın!"
- الكذب والخيانة "Yalan ve hainlikten sakın!"

Nahivcilere göre buradaki vâv harfi atıf harfidir; fakat yapılacak olan takdîrler konusunda ihtilâf etmişlerdir. Sîrâfî (ö. 368/979) ve nahivcilerin çoğunluğuna göre yukarıdaki ilk cümlede yapılacak olan takdîr şu şekildedir:[127]

[127] A.g.e, II, 113.

- احذر نفسك أن تدنو من المراء والمراء أن يدنو منك "Tartışmaya yaklaşmaktan ve tartışmanın da sana yaklaşmasından sakın!"

İbn Harûf (ö. 609/1212) ve İbn Tâhir (ö. 580/1184) ise vâv harfinden sonra ikinci bir fiil getirerek şu şekilde bir takdîr yapmaktadırlar:[128]

- إياك باعد من الشر واحذر الشر "Kötülükten uzaklaş ve kötülükten sakın!"

İbn Mâlik (ö. 672/1274) ise şu takdîri tercih etmiştir:[129]

- اتق تلاق نفسك والمراء "Tartışmakla karşı karşıya kalmaktan sakın!"

Sâmerrâî yukarıda yapılan takdîrleri tekellüf olarak görmüştür. Ona göre buradaki vâv harfi, vâvu'l-ma'iyye olup bu i'râbla birçok hazftan kaçınmak mümkündür.

[128] Süyûtî, *Hem'u'l-hevâmi'*, II, 23.

[129] Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik et-Tâî el-Endelüsî el-Ceyyânî İbn Mâlik, *Şerhu't-teshîl* (Cîze: Hicr, 1990), II, 161.

Sâmerrâî'nin görüşüne göre konunun başında belirtilen üç cümleyi şu şekilde düşünmek gerekir:

- إياك والمراء "Tartışmada bulunmaktan sakın!"
- يدك والنار "Elinin ateşe değmesinden sakın!"
- الكذب والخيانة "Hainlikle birlikte yalandan da sakın!"

Sâmerrâî الكذب والخيانة cümlesindeki vâvın, vâvu'l-atf de olabileceğini söylemektedir; fakat ona göre vâvu'l-âtife olması daha doğrudur. İkisi arasındaki anlam farkı ise vâvu'l-atf olması durumunda cümle "Yalan ve hainlikten sakın." manasına gelmekte olup sakınılması istenilen şey yalan ve hainliktir. Kişi ikisinden birini ya da ikisini birlikte yapması durumunda uyarıyı dinlememiş olur. Cümleden bu mananın kastedilme ihtimali yüksektir. Vâvu'l-atf olması durumunda ise cümle "Hainlikle birlikte yalandan da sakın!" manasına gelmekte olup sakınılması istenilen şey yalan ve hainliğin bir arada olmasıdır. Bu anlam zayıf olmakla birlikte her iki anlam da mümkündür. Eğer cümle الأكل

والضحك şeklinde olsaydı vâv harfi vâvu'l-ma'iyye olurdu. Çünkü cümlede sakınılması istenilen şey gülme ile olan yemedir.[130]

İbn Mâlik (ö. 672/1274) ve Radî (ö. 688/1289'dan sonra) tahzîrdeki vâv harfinin, vâvu'l-ma'iyye olabileceğini söylemişlerdir.[131] Samerrâî ise bu i'râbı zorunlu görmüştür.[132]

2.1.16 Meşgûlun Anhın Âmili

Nahivciler iştiğâl üslubunda meşğûlun anh konumunda olan öğeyi hangi âmilin mansûb yaptığı konusunda ihtilâf etmişlerdir. Basralıların çoğunluğuna göre meşğûlun anhı mansûb yapan âmil cümlede zikredilen fiilin anlam bakımından aynısı ya da benzeri başka bir

---

[130] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 114-115.

[131] Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik et-Tâî el-Endelüsî el-Ceyyânî İbn Mâlik, *Teshîlü'l-fevâid ve tekmîlü'l-makâsid* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1967), 193; Radî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*, I, 485.

[132] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 114.

fiildir. Bu görüşün daha iyi anlaşılması için şu iki örneğe bakabiliriz:

- خالدا أكرمته "Halit'e ikram ettim."
- خالدا سلمت عليه "Halit'e selam verdim."

Basralılar ilk cümlede meşğûlun anhtan önce أكرم fiilini tadîr ederler. Fakat ikinci cümlede سلم fiil على harf-i cerri ile kullanıldığı için, takdîri durumunda خالدا ismini mansûb yapamaz; bu nedenle سلم fiile ile benzer manada olan حيى fiili takdîr edilir.[133]

Kisâî (ö. 189/805) cümledeki mezkûr fiilin meşğûlun anhta amel ettiğini, zamirde ise bir amelde bulunmadığını söyler. Ferrâ (ö. 207/822) ise cümledeki mezkûr fiilin zamir ve meşğûlun anhın her ikisini birden nasb ettiğini belirtir.[134]

Samerrâî, Basralıların takdîrinin i'râba uygun olduğunu; ama manayı bozduğunu söyler. Ferrâ'nın

[133] A.g.e, II, 126.

[134] Ezherî, *Şerhut't-tasrîh 'alâ't-Tavdîh*, II, 442.

görüşünün de خالدا أكرمته "Halit'e ikram ettim" benzeri cümlelere uygun olup خالدا سلمت عليه "Halit'e selam verdim." ve محمدا خطت قميصا له "Muhammed'e gömlek diktim." gibi birçok cümlede uygun olmadığını belirtir.

Sâmerrâî aslında herhangi bir takdîri gerekli görmemektedir. Ona göre nahivcileri yukarıdaki takdîrlere iten şey de âmil teorisidir. Fakat o bu teoriyi gerekli görmez. Ona göre öğelerin hangi amiller ile merfû, mansûb, mecrûr ya da meczûm olduğunu söylemeye gerek yoktur. Eğer illaki bir sebep söylenmesi gerekiyorsa "*Araplar bu şekilde yapmıştır.*" demek yeterlidir.[135]

2.1.17 İştiğâl Üslubunun İfade Ettiği Anlam

Beyancılar iştiğâl üslubunun yapılacak olan takdire göre tekîd ya da ihtisâs ifade edebileceğini söyler. Eğer

[135] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 127.

fiil meşğûlun anhtan önce takdîr edilirse tekîd, sonra takdîr edilirse ihtisâs ifade eder.[136]

Nahivcilere göre ise iştiğâl ihtisâs ifade etmemektedir. Fiilin her zaman meşğûlun anhtan önce takdîr edilmesi gerekir.[137]

Sâmerrâî aktardığımız görüşlerden farklı olarak iştiğâl üslubunun tekîd ya da ihtisâs manalarından herhangi birini ifade etmediğini, bu üslubun kendine has, belli bir amacının olduğunu belirtmektedir. Ona göre iştiğâl uslubu, meşğûlun anhın önemini vurgulamaktadır. Bu önem mübtedan az, mefûlun bihten ise fazladır. Konunun daha iyi anlaşılması için birbirine benzer şu cümlelere bakabiliriz:

---

[136] A.g.e, II, 129; Abdülmüteal es-Saîdî, *Buğyetü'l-îzâḥ li telhîṣi'l-miftâḥ fî ʿulûmi'l-belâğa* (Kâhire: Mektebetü'l- Âdâb, 2005), I, 208; Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî et-Teftâzânî, *Muhtasaru'l-meânî* (Beyrut: Dâru'l-Fikr), 111.

[137] İbn Hişâm, *Muġni'l-lebîb ʿan kütübi'l-eʿârîb*, 797; Ezherî, *Şerhut't-tasrîh 'alâ't-Tavdîh*, I, 459.

- خالدٌ أكرمته "Halit'e ikram ettim."
- خالدا أكرمته "Halit'e ikram ettim."
- أكرمت خالدا "Halit'e ikram ettim."
- خالدا أكرمت "Sadece Halit'e ikram ettim."

Sâmerrâî'ye yukarıdaki cümlelerden sadece خالدا أكرمت cümlesi ihtisas ifade etmektedir. İştiğâl üslubunda ise böyle bir anlam yoktur. İlk üç cümle ise anlam olarak birbirine yakındır; farkları ise yukarıda belirttiğimiz gibi Halit ismine yapılan vurgudur.[138]

2.1.18 Tenâzu'da Amel Önceliği

Arapçada kimi zaman iki âmilin bir mamûl üzerine amel etme ihtimali ortaya çıkabilir. Örneğin: ضربني وضربت زيدٌ/زيدًا "Zeyd bana vurdu; ben de ona." "Ben Zeyd'e vurdum; o da bana." cümlesinde iki ضرب fiilinden herhangi biri amelde bulunabilir. زيد kelimesi ilk fiil

[138] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 130-131.

amel ederse fâil, ikinci fiil amel ederse mefûlün bih konumunda olur.[139]

Nahivcilere göre iki fiil de amelde bulunabilir; fakat hangisinin amel etmesinin daha evla olduğu konusunda ihtilâf etmişlerdir.[140] Kûfeliler ilk fiilin cümlede ilk önce zikredilmesinden dolayı amel etme konusunda daha evla olduğunu söyler. Basralılara göre ise ikinci fiil mamûle daha yakın olmasından dolayı amel etme bakımından daha evladır.[141]

Sâmerrâî ise tenâzu konusunda herhangi bir âmilin önceliğinin olmadığını söylemektedir. Ona göre kastedilen manaya göre istenilen fiil amel ettirilir. Kastedilen manada ise şu iki kaideye dikkat etmek gerekir:[142]

---

[139] İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufassal*, I, 205.

[140] A.g.e, I, 205.

[141] Radî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*, I, 204-205.

[142] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 146.

- Zâhir isimde amel eden fiil zamirde amel eden fiilden daha büyük öneme sahiptir.
- Zikredilen kelimeler hazfedilen kelimelerden daha büyük öneme sahiptir.

Bu bağlamda birbirine benzer şu üç cümleyi inceleyebiliriz:

- حضروا واستمع الرجال "Adamlar geldi ve dinledi."
- حضر واستمعوا الرجال "Adamlar geldi ve dinledi."
- حضر واستمع الرجال "Adamlar geldi ve dinledi."

Yukarıdaki cümlelerin ilkinde Basralıların görüşüne uygun olarak ikinci fiil, ikincisinde ise Kûfelilerin görüşüne uygun olarak birinci fiil amel ettirilmiştir. Son cümlede ise hangi fiilin amel ettiği belli olmamakla birlikte Basralılara göre ikinci, Kûfelilere göre ise birinci fiilin amel etmesi daha evladır.

Sâmerrâî'ye göre استمع fiili حضروا واستمع الرجال cümlesinde daha büyük öneme sahip olduğu için amel ettirilmiştir.

İkinci cümlede de aynı durum söz konusudur. Son cümlede ise iki fiil de aynı öneme sahiptir.[143]

2.1.19 Mef'ûl-u Mutlak'ın Kısımları

Bazı nahivciler شكرا ve حمدا gibi âmili olmayan mef'ûl-u mutlakların türü konusunda ihtilâf etmişlerdir.[144]

İbnü'n-Nâzım (ö. 686/1287) bu ve benzeri mef'ûl-u mutlakların âmilllerinin hazfedildiğini ve müekkid olduklarını belirtmiştir.[145]

İbn Akîl (ö. 513/1119) ise bu ve benzeri mef'ûl-u mutlakların müekkid olmadıklarını, fiilin yerine kullanılan mastarlar olduklarını söylemiştir.[146]

---

[143] A.g.e, II, 147.

[144] A.g.e, II, 157-158.

[145] Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik ed-Dımaşkī eş-Şâfiî İbnü'Nâzım, *Şerhu ibni'n-nâzım* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 2000), 193.

[146] İbn Akîl, *Şerḥu İbn ʿAḳīl ʿalâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, II, 176.

Hudarî'ye (ö. 1278/1870) göre ise mef'ûl-u mutlakın üç çeşidine "fiilin yerine geçen mastar" diye dördüncü bir çeşidin eklenmesinde bir sakınca yoktur.[147]

Sâmerrâî nahivcilerin mef'ûl-u mutlak taksimatının شكرا ve حمدا gibi mef'ûl-u mutlaklar dışında bazı başka kullanımlara da şamil olmadığını söyler. Örneğin إِنَّ اللهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ "Şüphe yok ki Allah zerre kadar haksızlık etmez."[148] ayetinde mef'ûl-u mutlak konumunda olan مثقال kelimesi yukarıda belirttiğimiz üç kısımdan birine girmemektedir. Buna وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلا "... kendilerine kıl kadar zulmedilmez."[149] ayeti de örnek olarak verilebilir. Burada فتيلا kelimesi âmilin miktarını açıklamaktadır. Sâmerrâî'ye göre mef'ûl-u mutlakın tebyîn özelliği tür ve sayı ile sınırlı tutulmamalı, bu iki kısım المبين adlı farklı bir kısımda ele alınmalıdır. Böylelikle bu kısmın altına

---

147 Muhammed b. Mustafa b. Hasan El-Hudârî Eş-Şâfi'i, *Hâşiyetü'l-hudarî* (Ammân: Dâru'l-Fikr, 2003), I, 421.

148 Nisâ 4/40.

149 Nisâ 4/49.

sadece filin türünü ve sayısını açıklayan kelimeler değil ayrıca miktarını ve طعنه سكينا "Onu bıçakladı." cümlesinde olduğu gibi fiilin hangi alet ile yapıldığını açıklayan öğeler de girebilir.[150]

Sâmerrâî mef'ûl-u mutlakın tekîd ve tebyîn dışında fiil manasını ifade etmek için de kullanılabileceğini söyler. Örneğin إقداما يا سعيد "Ey Sait gel!" cümlesinde إقداما mastarı tekîd ifade etmemektedir. Çünkü tekit edeceği bir öğe cümlede bulunmamaktadır. Ayrıca bir tebyînde de bulunmamaktadır. Sâmerrâî'ye göre bu tür üsluplarda mastar fiil manasında kullanılmış olup النائب عن الفعل "Fiilin yerine geçen" adıyla ayrı bir kısımda ele alınması gerekir.[151]

Bu nedenle Sâmerrâî mef'ûl-u mutlaka tamamıyla farklı bir açıdan bakar ve üç kısımda ele alır:

[150] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 155-156.

[151] A.g.e, II, 155-156.

2.1.19.1 المؤكد "Müekkid"

Bu kısımda mef'ûl-u mutlak sadece âmili değil cümlenin içeriğini de tekîd etmektedir.

Sâmerrâî bu bağlamda aşağıdaki cümle ve ayetlerde altı çizilmiş olan mef'ûl-u mutlakları örnek vermektedir:[152]

- ضرب زيد أحمد ضربا "Zeyd Ahmet'e sağlam vurdu."
- أنت ابني حقا "Sen gerçekten benim oğlumsun."
- لك على ألف دينار اعترافا "Sana bin dinar borcum olduğunu itiraf ediyorum."
- لَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ اِنْ طَلَّقْتُمُ النِّسَاءَ مَا لَمْ تَمَسُّوهُنَّ اَوْ تَفْرِضُوا لَهُنَّ فَرِيضَةً وَمَتِّعُوهُنَّ عَلَى الْمُوسِعِ قَدَرُهُ وَعَلَى الْمُقْتِرِ قَدَرُهُ مَتَاعًا بِالْمَعْرُوفِ حَقًّا عَلَى الْمُحْسِنِينَ "*Kadınları boşarsanız, onlarla birleşmemiş ve mehir de belirlememiş olursanız malî bir sorumluluğunuz yoktur. Zengin olan gücüne göre, eli darda olan da gücüne göre onlara makul ve gönül alıcı bir şeyler versin. İyiler için bu bir borçtur.*"[153]

[152] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 153-154.

[153] Bakara 2/236.

Ayette Allah'ın emriyle belirtilen şartların gerçekleşmesi durumunda kadının makul ve gönül alıcı bir şeyler alması onun bir hakkı olmuştur. Bu hakkın belli olmasının ardından حقا mastarı getirilerek bu durum tekîd edilmiştir.[154]

- اِنَّ اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعْداً عَلَيْهِ حَقاً فِي التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجِيلِ وَالْقُرْاٰنِ وَمَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهِ مِنَ اللّٰهِ فَاسْتَبْشِرُوا بِبَيْعِكُمُ الَّذِي بَايَعْتُمْ بِهِ وَذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ "*Allah, kendi yolunda çarpışırken öldüren ve öldürülen müminlerin canlarını ve mallarını, karşılığında cennet vermek üzere satın almıştır. Bu, Allah'ın Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'ân'da yer almış gerçek bir vaadidir. Kim Allah'tan daha fazla sözüne bağlı olabilir! O halde yaptığınız bu alışverişten ötürü sevinin. İşte büyük bahtiyarlık da budur.*[155]

[154] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 153.

[155] Tevbe 9/111.

Ayette Allah kendi yolunda cihat edenlere cenneti müjdelemiştir. Bu da Allah'tan bir وعد "söz" mesabesindedir. Bu sözün belli olmasından sonra وعدا mastarı getirilerek bu anlam tekîd edilmiştir.[156]

- وَتَرَى الْجِبَالَ تَحْسَبُهَا جَامِدَةً وَهِيَ تَمُرُّ مَرَّ السَّحَابِ صُنْعَ اللهِ الَّذِي اَتْقَنَ كُلَّ شَيْءٍ اِنَّهُ خَبِيرٌ بِمَا تَفْعَلُونَ "*Dağları görür, onların durduğunu sanırsın; oysa bulutlar gibi hareket ederler. Bu, her şeyi sapasağlam yapan Allah'ın sanatıdır. Şüphesiz ki O, yaptıklarınızdan tamamıyla haberdardır.*"[157]

Dağların Allah tarafından yaratıldığı aşikârdır. Ayetin içeriğinden bu gerçek hatırlanıp akla gelmektedir. Bu gerçeği tekîd etmek için de hemen ardından صنع mastarı gelmiştir.[158]

---

[156] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 153.

[157] Neml 27/88.

[158] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 153.

2.1.19.2 المبين "Mübeyyin"

Bu kısımda ise mef'ûl-u mutlak fiilin sadece türünü ve sayısını açıklamakla kalmayıp fiil ile ilgili herhangi bir açıklamada bulunabilir.

Aşağıdaki cümle ve ayetlerde bulunan mef'ûl-u mutlaklar bu kısma örnektir:[159]

- اِنَّ اللهَ لَا يَظْلِمُ مِثْقَالَ ذَرَّةٍ "*Şüphe yok ki Allah zerre kadar haksızlık etmez .*"[160]
- وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلا "*... kendilerine kıl kadar zulmedilmez.*"[161]
- فَاجْلِدُوهُمْ ثَمَانِينَ جَلْدَةً "*...seksen sopa vurun.*"[162]
- طعنه سكينا "Onu bıçakladı."

[159] A.g.e, II, 154-156.

[160] Nisâ 4/40.

[161] Nisâ 4/49.

[162] Nur 24/4.

2.1.19.3 النائب عن الفعل "Fiil Yerine Kullanılan"

Bu kısımdan olan mef'ûl-u mutlaklar tekîd ya da tebyîn ifade etmek için değil sadece fiil manasını ifade etmek için kullanılmıştır.

Aşağıdaki cümlelerde bulunan mef'ul-u mutlaklar bu kısma örnektir:[163]

- إقداما يا سعيد "Ey Sait gel!"
- إكراما الضيف "Misafire ikram et.

2.1.20 Mef'ûl-u Fîh'de في Harf-i Cerri'nin Takdîrî

Kûfelilere göre {سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ اَيَّامٍ حُسُومًا} "*Allah, onu kesintisiz olarak yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti*"[164] ayetindeki altı çizili سبع kelimesine في harf-i cerri takdîr edilmemektedir. Nitekim onlara göre في harf-i cerri zamanın ya da mekânın bir kısmını yani التبعيض "tab'îz" ifade etmek için kullanılır. Ayette ise سخر fiili yedi gecenin tamamında meydana gelmiştir.

[163] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 156-159.

[164] Hâkka 69/7.

Benzer durum جلست خمسين دقيقة "Elli dakika oturdum" cümlesinde de mevcuttur.[165]

Ebû Hayyân (ö. 745/1344) Kûfelilerin bu görüşünün {فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمْ رِيحًا صَرْصَرًا فِيْٓ اَيَّامٍ نَحِسَاتٍ} "Biz de onlara dünya hayatında zillet azabını tattırmak için o mutsuz kara günlerde üzerlerine dondurucu bir rüzgâr gönderdik" ayeti gereğince yanlış olduğunu söyler. Nitekim ayete göre azap kara günlerin hepsinde sürmüştür.[166]

Sâmerrâî, Ebû Hayyân'ın delil olarak getirdiği ayette أيام kelimesinin nekra olup karanlık günlerin çok olduğunu, azabın ise bu günlerin bazısında gerçekleşmiş olabileceğini söyler; bu nedenle Ebû Hayyân'ın delilini çok kuvvetli bulmaz. O bu bağlamda {اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِيْ خَلَقَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضَ فِيْ سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِي الَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهٗ حَثِيْثًاۙ وَّالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُوْمَ مُسَخَّرٰتٍۢ بِاَمْرِهٖ} "*Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan ve sonra arşa hükmeden, gündüzü durmadan kovalayan gece ile bürüyen;*

[165] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 182.

[166] Süyûtî, *Hem'u'l-hevâmi'*, II, 148.

güneşi, ayı, yıldızları, hepsini buyruğuna baş eğdirerek var eden Allah'tır."[167] ayetini Kûfelilerin görüşüne karşı daha kuvvetli bir delil olarak görür. Çünkü ayette altı günün bir kısmı değil, tamamı kastedilmiştir.[168]

Bu iki görüş dışında Sâmerrâî في harf-i cerrinin kullanımı ve takdîrî ile ilgili mef'ûl-u fîh kavramını kökünden değiştiren bir görüş ortaya koyar. Nahivcilere göre bir ismin mef'ûl-u fîh olabilmesi için في "fi" harf-i cerrinin manasını içermesi gerekmektedir.[169] Aksi takdirde cümlede farklı bir konuma sahip olur. Örneğin ذهبت إلى الجامعة صباحا "Üniversiteye sabahleyin gittim." cümlesinde صباح kelimesi mef'ûl-u fîh konumundadır. Çünkü cümlede صباح kelimesinden önce في "fî" harf-i cerri takdir edilebilmekte ve cümle ذهبت إلى الجامعة في وقت الصباح "Sabah vaktinde üniversiteye gittim." manasına gelmektedir. Fakat الصباح هو الجزء الأول من اليوم

[167] A'râf 7/54.

[168] Süyûtî, *Hemʿu'l-hevâmiʿ*, II, 183.

[169] Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l-vâfî*, II, 242.

"Sabah günün ilk kısmıdır." cümlesinde صباح kelimesine في "fi" harf-i cerri takdir edilememektedir. Zira burada صباح kelimesi mübteda konumundadır.

Sâmerrâî aşağıdaki ayetlerde de gün kelimesinin zarf anlamında olmadığını söyler:[170]

- وَاتَّقُوا يَوْماً لَا تَجْزِي نَفْسٌ عَنْ نَفْسٍ شَيْئاً "*Öyle bir günden korkun ki, o gün kimse başkası için bir şey ödeyemez.*"[171]
- وَاَنْذِرْهُمْ يَوْمَ الْحَسْرَةِ اِذْ قُضِيَ الْاَمْرُ وَهُمْ فِي غَفْلَةٍ وَهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ "*Onları, gaflet içinde bulunup iman etmezlerken işin bitirileceği o pişmanlık günüyle uyar.*"[172]

---

[170] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 156-159.

[171] Bakara 2/48; Ayette يوم kelimesine mef'ûl-u bih konumundadır. Çünkü في harf-i cerri takdir edilecek olsa mana اتقوا في يوم "Bir günde korkun." şeklinde değişir ki bu da siyaka uygun değildir.

[172] Meryem 19/39; Bu ayette de يوم kelimesi mef'ûl-u bih konumundadır. Fakat في harf-i cerrinin takdiriyle mana أنذر يوم الخسرة "Pişmanlık gününde uyar." olacak şekilde değişecektir. Bu anlam ise Kur'ân'n-ı Kerîm'in bütünlüğüne

- اِنَّ الَّذِينَ يَضِلُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللهِ لَهُمْ عَذَابٌ شَدِيدٌ بِمَا نَسُوا يَوْمَ الْحِسَابِ "*Allah'ın yolundan saparlar için hesap gününü unutmaları sebebiyle şiddetli bir azap vardır.*"[173]

Mef'ûl-u fîh konumunda olan kelimeler, fiili bir zaman ya da mekân ile sınırlandırdığı için الظرف "zarf" diye de isimlendirilmektedir. Nitekim "zarf" kelimesi Arapçada الوعاء "kap" manasına gelmektedir. Mef'ûl-u fîh kapların cisimleri belirli bir hacimle sınırlandırması gibi fiilleri belirli zaman ve mekân ile sınırlandırdığı için kendisine bu isim de verilmiştir.[174]

Sâmerrâî ise nahivcilerde kabul görmüş görüşün aksine bütün zarflarda في harf-i cerrinin takdir

---

uymamaktadır. Nitekim peygamberler uyarılarını ölümden önce dünya hayatındayken yaparlar.

[173] Sâd 38/26; Bu ayette de yine aynı sebeplerden dolayı يوم kelimesi mef'ûl-u bih konumundadır.

[174] Ebu'l-Bekâ Muvaffakuddîn Yaîş b. Alî b. Yaîş b. Muhammed el-Esedî el-Halebî İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İ'lmiyye, 2001), I, 422.

edilemeyeceğini aksi takdirde bunun bir takım anlam değişikliklerine yol açacağını söylemektedir.[175] Ona göre يَوَدُّ اَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ اَلْفَ سَنَةٍ "*Her biri kendine bin yıl ömür verilsin ister.*"[176] ayetinde في takdiri yapılamamaktadır. Çünkü في harf-i cerrinin takdiri ile fiilin tamamlanma süresi ifade edilmiş olunacaktır. Örneğin عمرت الدار في سنتين cümlesi "Evi iki yılda tamir ettim." manasına gelmektedir. Ayette kastedilen mana ise bu değildir.

Sâmerrâî bu nedenle zarfın sadece في harf-i cerrinin takdir edilebildiği isimler olmadığını ve aşağıda aktaracağımız şekilde üç kısımda incelenmesi gerektiğini söyler:

2.1.20.1 في Harf-i Cerr'ini İçeren Zarflar

Bu kısımdaki zarflar fiili bir nevi belirli bir zaman ya da konum ile sınırlamakta ve kendilerine في "fî" harf-i cerrinin takdiri yapılabilmektedir. Sâmerrâî'ye göre

[175] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 181.

[176] Bakara 2/96.

nahivcilerin zarf ile kastettikleri öğe sadece bu kısma dâhildir.

Aşağıdaki cümle ve ayetler bu kısma örnek olarak verilebilir:

- سافرت يوم الجمعة "Cuma günü yolculuk yaptım."
- وقفت أمام المرآة "Aynanın önünde durdum."
- أَلَمْ يَرَوْا كَمْ أَهْلَكْنَا قَبْلَهُمْ مِنَ الْقُرُونِ أَنَّهُمْ إِلَيْهِمْ لاَ يَرْجِعُونَ "*Kendilerinden önce nice nesilleri helâk ettiğimizi; onların artık kendilerine dönmeyeceklerini görmediler mi?*"[177]
- اَلْيَوْمَ نَخْتِمُ عَلَى أَفْوَاهِهِمْ وَتُكَلِّمُنَا أَيْدِيهِمْ وَتَشْهَدُ أَرْجُلُهُمْ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ "*O gün biz onların ağızlarını mühürleriz. Elleri bize konuşur, ayakları da kazandıklarına şahitlik eder.*"[178]

[177] Yasin 36/31.

[178] Yasin 36/65.

2.1.20.2 Müddet İfade Eden Zarflar

Bu kısımdaki zarflara ise فِي "fî" harf-i cerrinin takdiri yapılmamış yani fiil belirli bir zaman ya da konum ile sınırlandırılmamıştır. Bu tür zarflar cümlede fiilin müddetini ifade etmek için kullanılmıştır.

Sâmerrâî bu konuyla ilgili aşağıdaki ayetleri örnek vermektedir:[179]

- يَوَدُّ اَحَدُهُمْ لَوْ يُعَمَّرُ اَلْفَ سَنَةٍ "*Her biri kendine bin yıl ömür verilsin ister.*"[180]
- سَخَّرَهَا عَلَيْهِمْ سَبْعَ لَيَالٍ وَثَمَانِيَةَ اَيَّامٍ "*Allah, onu kesintisiz olarak yedi gece, sekiz gün onların üzerine musallat etti.*"[181]

[179] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 181-182.

[180] Bakara 2/96.

[181] Hâkka 69/7.

- قَالَ قَآئِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ قَالُوا لَبِثْنَا يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ "*İçlerinden biri: 'Ne kadar kaldınız'? dedi. (Bir kısmı) 'Bir gün, ya da bir günden az', dediler.*"[182]

Sâmerrâî'ye göre ayette يوما kelimesine في harf-i cerri takdîr edilmesi durumunda يوما kelimesi fiilin meydana gelme süresini ifade etmiş olacaktır. Bu durumda في harf-i cerri, zamanın bazısını ya da hepsini kapsayabilmektedir.[183]

Zamanın bazını kapsayan في harf-i cerri için أتيت يوم الجمعة "Cuma günü geldim" cümlesini örnek verebiliriz. Bu cümlede kastedilen anlam; gelme fiilinin meydana gelmesinin Cuma gününün bütününü kapsadığı değil, kişinin Cuma gününün içinde herhangi bir vakitte geldiğidir.

Zamanın hepsini kapsayan في harf-i cerri için de بنيت الدار في خمسة أيام "Evi beş günde inşa ettim" cümlesini örnek

[182] Kehf 18/19.

[183] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 182-183.

verebiliriz. Bu cümlede kastedilen anlam inşa etme fiilinin beş günlük sürenin belli bir vaktinde meydana geldiği değil, beş günlük sürenin tamamında meydana geldiğidir.

Yukarıdaki ayette ise Sâmerrâî'ye göre لبث fiilinin meydana gelme süresi ifade edilmemektedir. Fiil zaten meydana gelmiştir. يوما kelimesi ise meydana gelen bu fiilin ne kadar süreceğini ifade etmektedir. Bu nedenle Sâmerâî يوما kelimesine في takdîrini uygun görmemektedir. Benzer durum yukarıdaki diğer ayetler için de söz konusudur.

2.1.20.3 Tekerrür İfade Eden Zarflar

Bu kısımdaki zarflar ise fiili ne belirli bir zaman ya da konum ile sınırlamakta ne de fiilin müddetini ifade etmektedir. Cümlede fiilin hangi zamanlarda ya da konumlarda tekrar ettiğini ifade etmek için bulunurlar. Aşağıdaki cümle ve ayet bu kısma örnek olarak verilebilir:

- فعلت هذا سبعة أيام "Bunu yedi gün de yaptım."

- وَأَنَّا كُنَّا نَقْعُدُ مِنْهَا مَقَاعِدَ لِلسَّمْعِ "*Hâlbuki biz, göğün bazı yerlerinde gayb haberlerini dinlemek için otururduk.*"[184]

Yukarıdaki ayette fiil bir kere meydana gelmemiştir. Ayetteki مقاعد kelimesi mef'ûlun fîh olup fiilin farklı yerlerde tekerrür ettiğini ifade eder. Benzer bir kullanıma جلست ثلاثة مجالس "Üç yerde oturdum." cümlesini örnek verebiliriz. Bu cümlede kişi üç yerde aynı anda oturduğunu değil, aksine bu üç yerde oturma fiilinin farklı zamanlarda tekerrür ettiğini ifade etmektedir.

فعلت هذا سبعة أيام cümlesinde ise zarf konumunda olan kelimeye في harf-i cerrinin takdir edilmesi halinde cümle "Bunu yedi günde yaptım." manasına gelecektir. Fakat cümlede kastedilen mana eylemin yedi günün her birinde meydana geldiğidir.

[184] Cin 72/9.

2.1.21 İsm-i Mekânlardan Zarfiyet Üzerine Mansûb Olan İsimler

İsm-i mekânlardan sadece üç kısım mansûbluğu kabul eder:[185]

- Müphemler: Bu kısma فوق "yukarı", تحت "aşağı", يمين "sağ" ve شمال "sol" gibi yön isimleri örnek verilebilir. Bu isimler belirli bir sınırları olmayışından ve göreceli olmalarından dolayı müphem kabul edilir. Örneğin هو فوقك "O üstünde" cümlesinde kişinin ne kadar bir mesafede yukarıda olduğu belli değildir; ayrıca cümledeki فوق "yukarı" kelimesi göreceli bir kelimedir. Kişi bir kimseye göre yukarıda olabileceği gibi aynı anda başka bir kimse için aşağıda da olabilir.[186] Bu kullanıma { اَفَلَمْ يَنْظُرُوا اِلَى السَّمَّاءِ فَوْقَهُمْ كَيْفَ بَنَيْنَاهَا} "*Üstlerindeki göğe bakmazlar*

[185] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 188.

[186] A.g.e, II, 188; Ezherî, *Şerhut't-tasrîh 'alâ't-Tavdîh*, I, 523-524.

mı? Onu nasıl bina ettik!"[187] {اَوَلَمْ يَرَوْا اِلَى الطَّيْرِ فَوْقَهُمْ صَّافَّاتٍ وَيَقْبِضْنَ} "*Üzerlerinde kanat çırpan dizi dizi kuşları görmezler mi?*"[188] ayetleri örnektir.[189]

- Miktarlar: Bu kısma mil ve fersah gibi kelimeler örnek verilebilir. Cumhura göre bu kelimeler de müphemdir. Bazı nahivcilere göre ise bu kelimelerden kastedilen miktar belli olduğu için müphem değildir.[190] Sâmerrâî'ye göre ise bu kısımdaki isimler miktarlarının belli olması yönünden malum; fakat başlangıç ve bitiş noktalarının belli olmayışı açısından müphemdir. Bu nedenle Sâmerrâî şibh-i müphem kavramını bu kısımdaki isimler için daha uygun bulur.[191]

---

[187] Kâf 50/6.

[188] Mülk 67/19.

[189] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 188.

[190] İbn Akîl, *Şerḥu İbn ʿAḳīl ʿalâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, II, 176.

[191] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 189.

- Yer isimleri: Bu kısımdaki isimlerin mansûb olabilmesi için âmilleri ile aynı kökten olması gerekir. Bu bağlamda قعدت مقعد سعيد "Sait'in oturduğu yere oturdum" cümlesi örnek verilebilir. Âmilin farklı bir kökten olması durumunda ise ismin في harf-i cerri ile cer edilmesi gerekir.[192]

2.1.22 Mürekkep Zarfların İ'râbı ve İfade Ettiği Anlam

Arapçada صباح مساء "sabah akşam" ve يوم يوم "her gün" gibi birleşik yapıda olan bir takım zarflar bulunmaktadır. Bu zarflar şu üç farklı i'râbı alabilirler:[193]

- Terkîb: صباحَ مساءَ bu durumunda zarfların i'râbı mürekkep sayıların i'râbı gibidir.
- İzâfet: صباحَ مساءٍ
- Atıf: صباحًا ومساءً

[192] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 189.

[193] Süyûtî, *Hemʿu'l-hevâmiʿ*, II, 141-142.

Cumhura göre üç i'râbda da mürekkep zarfların anlamı değişmez ve süreklilik manasını ifade ederler. Örneğin فلان يزورنا صباحَ مساءَ cümlesi "Falanca bizi sabah akşam ziyaret eder" manasına gelmekte olup cümledeki صباح مساء zarfından bir sabah ve bir akşam değil, bütün sabah ve akşamlar kastedilir.[194]

Harîrî'ye (ö. 516/1122) göre izâfet ile terkîb arasında anlam bakımından bir fark bulunmaktadır. İzâfet durumunda صباحَ مساءٍ zarfından kasıt sadece sabah vakti iken terkîb durumunda her sabah ve her akşam kastedilir.[195]

Sîbeveyhi (ö. 180/796) izâfet ve terkîbin iki farklı lehçe olduğunu belirtir. Arapların bir kısmının mürekkep

[194] Sabbân, *Hâşiyetü's-Sabbân*, II, 195.

[195] Ebû Muhammed Kāsım b. Alî b. Muhammed el-Harîrî, *Dürretü'l-gavâs fî evhâmi'l-havâs* (Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1998), 235.

zarfları tek bir isim mesabesinde gördüğünü bazı Arapların ise iki isim saydığını söyler.[196]

Sâmerrâî Sîbeveyhi'ye mürekkep zarflarda izâfet ve terkîbin iki farklı lehçe olduğu konusunda katılmaktadır. Ona göre lehçelerin manaya bir etkisi yoktur. İzâfet ve terkîb aynı manaya gelmektedir. Eğer bu iki i'râbda lehçelerden kaynaklanan bir farklılık olmasaydı Harîrî'nin görüşü daha doğru gözükmektedir.[197]

Atıf durumunda ise Sâmerrâî daha farklı bir görüş benimser. Ona göre صباحا ومساءً zarfı "sabah akşam" manasına gelip süreklilik ifade edebileceği gibi "bir sabah ve bir akşam" manasına da gelebilir. Süreklilik manasına aşağıdaki ayetleri örnek vermektedir:

- {قَالَ رَبِّ اِنِّي دَعَوْتُ قَوْمِي لَيْلًا وَنَهَارًاۙ} "*Nuh dedi ki: "Rabbim! Doğrusu ben, milletimi gece gündüz çağırdım.*"[198]

[196] Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, III, 302-303.

[197] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 195.

[198] Nûh 71/5.

- {وَسَبِّحُوهُ بُكْرَةً وَأَصِيلاً} *"O'nu sabah akşam tespih edin."*[199]

كلمته صباحا ومساء cümlesi ise "Sabah akşam onunla konuştum." manasına gelebileceği gibi "Sabahleyin ve akşamleyin onunla konuştum." manasına da gelebilir.[200]

2.1.23 Mef'ûl-u Leh'de Zorunlu Olmayan Şartlar

Mef'ûl-u leh fiilin meydana geliş sebebini açıklayan mastardır.[201] Örneğin أذهب إلى الجامعة طلبا للعلم "İlim öğrenmek için üniversiteye gidiyorum." cümlesinde طلبا mastarı gitme eyleminin sebebini açıkladığı için mef'ûl-u leh konumundadır.

Mef'ûl-u leh'i, mef'ûlun leh konumunda olan mastarın fiilinin meydana gelmesinden önce mevcut olup olmamasına göre ikiye ayırmak mümkündür.[202]

---

[199] Ahzâb 33/42.

[200] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 204.

[201] Abbâs Hasan, *en-Nahvu'l-vâfî*, II, 242.

[202] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 229.

Mef'ûlun leh konumunda olan bu mastar, fiilin meydana gelmesinden önce mevcut ise "neden" mevcut değil ise "gaye" bildirir. Örneğin ضربت ابني تأديبا cümlesinin manası "Çocuğuma terbiye amacıyla vurdum." şeklindedir. Çünkü mef'ûlun leh konumunda olan terbiye mastarı, vurma eyleminin meydana geldiği esnada mevcut değildir; vurma eyleminden sonra mevcut olması amaçlanmaktadır. Fakat عض إصبعه ندما cümlesine "neden" bildirecek şekilde mana vermek gerekir. Çünkü mef'ûlun leh konumunda olan pişmanlık mastarı, ısırma eylemi meydana gelmeden önce mevcuttur; bir daha mevcut olması amaçlanamaz. Bu nedenle cümle "Pişman olmak amacıyla parmaklarını ısırdı." manasına değil, "Pişman olduğu için parmaklarını ısırdı." manasına gelmektedir.

Nahivcilere göre mef'ûl-u lehin mansûb olabilmesi için birtakım şartlar bulunmaktadır. Bu şartlar şunlardır:

- Mastar olması gerekir. Eğer sebep bildiren kelime mastar değilse mansûb olmaz. Mesela "Zeyd için bunu aldım." cümlesinin Arapçadaki

karşılığı اشتريت هذا لزيد şeklindedir. Burada "Zeyd" kelimesi mastar olmadığı için mansûb olmaz. ل "li" harf-i cerri ile birlikte kullanılır.

- Ta'lîl ifade etmesi gerekir.
- Fiil ile aynı zamanda birleşmeleri gerekir. Mesela أتيت اليوم إكراما له غدا "Yarın onu ağırlamak için bugün geldim." cümlesi bu şart gereği doğru değildir. Çünkü gelmek eylemi bugün, ağırlama eylemi ise yarın olacaktır.
- Fiilin fâili ile mef'ûl-u lehin fâili aynı olmalıdır. Örneğin جاء خالد إكراما محمد له "Halit, Muhammet kendisine ikram etsin diye geldi." cümlesi doğru değildir. Çünkü fiil ile mastarın fâilleri farklı kişilerdir.[203]

Bazı nahivcilere göre kalbî bir fiil de olması gerekir. Örneğin جئت قتلا للكافر "Katili öldürmek için geldim."

[203] İbn Akîl, *Şerḥu İbn ʿAḳīl ʿalâ Elfiyyeti İbn Mâlik* (Kahire, Dâru't-Turâs, 1980), II, 186.

cümlesi yanlış bir cümledir. Çünkü قتل fiili kalbî bir fiil değildir.[204]

Sâmerrâi ise yan öğe olup ta'lîl ifade eden bütün mastarların mef'ûl-u leh olabileceğini diğer şartların ise tartışmaya açık olduğunu söyler.[205]

Ona göre aşağıdaki şartların bulunması mef'ûl-u leh için zorunlu değildir:

2.1.23.1 Fiil ile Aynı Zamanda Birleşmesi

Mef'ûl-u lehin fiil ile aynı zamanda olmasını şart koşmayan Sâmerrâî'ye göre قصدت مكة أداء لفريضة الحج "Hac ibadetini eda etmek için Mekke'ye gittim." cümlesinde "gitme" ve "eda" fiillerinin farklı zamanlarda olmasına rağmen mastarın mansûb olmasında bir sakınca yoktur. Aşağıdaki ayetlerde bulunan mef'ûl-u lehler bu kullanıma örnek olarak verilebilir:

---

[204] Radî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*, I, 510-511.

[205] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 225.

- وَاَنْزَلَ التَّوْرٰيةَ وَالْاِنْجِيلَۙ مِنْ قَبْلُ هُدًى لِلنَّاسِ وَاَنْزَلَ الْفُرْقَانَۜ "*Daha önce insanlara doğru yolu göstermek üzere Tevrat ve İncil'i indirmişti; furkanı da indirdi.*"[206]
- قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِينَ "*Ey Muhammed! De ki: "Ruhu'l-Kudüs (Cebrail), inananların inançlarını sağlamlaştırmak, müslümanlara doğru yolu göstermek ve onlara bir müjde olmak üzere Kur'an'ı Rabbinden hak olarak indirdi.*"[207]

Sâmerrâî'ye göre yukarıdaki ayetlerde önce إنزال "indirme" gerçekleşmiş daha sonra insanların hidayete ermiştir.[208]

2.1.23.2 Fiilin Fâili ile Mef'ûl-u Leh'in Fâilinin Aynı Olması

Sâmerrâî bu şartı mef'ûl-u leh için zorunlu görmez. Ona göre fiil ile fâili farklı olmasına rağmen bir mastar

---

[206] Âl-i İmrân 3/3-4.

[207] Nahl 16/102.

[208] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 225-226.

mef'ûl-u leh olabilir. Aşağıdaki ayetlerde bulunan mef'ûl-u lehler bu kullanıma örnek olarak verilebilir:

- فَلَمَّا جَاءَهُمْ نَذِيرٌ مَا زَادَهُمْ إِلَّا نُفُوراً اِسْتِكْبَاراً فِي الْأَرْضِ وَمَكْرَ السَّيِّئِ "*Ama onlara uyarıcı gelince bu sadece (haktan) uzaklaşmalarını arttırdı. Çünkü yeryüzünde büyüklük taslıyor ve kötülük tuzakları kuruyorlardı.*"[209]
- تَجْرِي بِأَعْيُنِنَا جَزَاءً لِمَنْ كَانَ كُفِرَ "*İnkâr edilmiş olana (Nuh'a) bir mükâfat olmak üzere gemi, gözlerimizin önünde akıp gidiyordu.*"[210]

Ona göre ilk ayette زاد fiilinin faili uyarıcı iken استكبارا mastarının fâili kâfirlerdir. İkinci ayette ise تجري fiilinin fâili gemi iken جزاء mastarının fâili Allah'tır.[211]

Ayrıca Sâmerrâî mef'ûl-u lehin kalbî bir fiil olmasını zorunlu olmadığını da söylemektedir. Örneğin فعلت هذا

[209] Fâtır 35/42-43.

[210] Kamer 54/14.

[211] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 225-226.

إطفاء لنار الفتنة "Bunu fitne ateşini söndürmek için yaptım." cümlesinde إطفاء mastarı kalbî bir fiil olmamasına rağmen mef'ûl-u leh olarak mansûb olabilir. Aşağıdaki ayetlerde bulunan mef'ûl-u lehler bu kullanıma örnektir:

- قد خَسِرَ الَّذِينَ قَتَلُوا اَوْلَادَهُمْ سَفَهًا بِغَيْرِ عِلْمٍ وَحَرَّمُوا مَا رَزَقَهُمُ اللّٰهُ افْتِرَآءً عَلَى اللّٰهِ "*Beyinsizlikleri yüzünden bilgisizce çocuklarını öldürenler, Allah'ın kendilerine verdiği rızkı -Allah'a iftira ederek- haram sayanlar, mutlaka ziyan etmişlerdir.*"[212]
- وَجَاوَزْنَا بِبَنِي اِسْرَآئِيلَ الْبَحْرَ فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُودُهُ بَغْياً وَعَدْواً "*Biz, İsrailoğullarını denizden geçirdik. Ama Firavun ve askerleri zulmetmek ve saldırmak üzere onları takip etti.*"[213]

[212] En'âm 6/140.

[213] Yûnus 10/90.

Yukarıdaki ayetler افتراء, بغيا ve عدوا mastarları kalbî bir fiil olmamasına rağmen Sâmerrâî'ye göre mef'ûl-u leh konumundadır.[214]

2.1.24 Vâvu'l-Musâhabe'nin Ardından Gelen Muzârî Fiilin İ'râbı

Mef'ûl-u meah Fiil ya da fiilden türemiş kelimelerden sonra, vâv harfininin ardından gelen ve kendisiyle kesin bir şekilde birliktelik kastedilen isimlerdir.[215] Buradaki vâv harfi "vâvu'l-musâhabe" olarak isimlendirilir. Örneğin سرت والشارع "Cadde boyunca yürüdüm" cümlesinde الشارع "cadde" kelimesi mef'ûl-u meah konumundadır.[216] Yürüme eyleminin cadde ile birlikte gerçekleştirildiği kastedilir.

---

[214] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 227.

[215] Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullāh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-Mısrî İbn Hişâm, *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ* (Kahire: y.y, h.1383), 231.

[216] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 236.

Bu tanıma göre mef'ûl-u meahın üç şartı bulunmaktadır:[217]

- İsim olması: Nahivcilere göre mef'ûl-u meah isim olmalıdır. Bu nedenle لا تأكل وتضحك "Gülerken yemek yeme!" cümlesinde تضحك fiili أن "eni'l-masderiyye" takdîr edilmesine rağmen mef'ûl-u meah olamaz. Buradaki vâv harfi vâvu'l-atf kabul edilir ve cümle لا يكن منك أكل وضحك manasında düşünülür.[218]

  Bazı nahivcilere göre ise تضحك mef'ûl-u meah kabul edilir.[219]

  Sâmerrâî son görüşü daha doğru bulur. Çünkü تضحك fiili أن "eni'l-masderiyye" ile artık isim olmuştur. Bu nedenle de mef'ûl-u meah olmaya uygundur.[220]

---

[217] A.g.e, II, 236.

[218] A.g.e, II, 237.

[219] Sabbân, *Hâşiyetü's-Sabbân*, II, 198.

[220] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 236.

- Fiil ya da fiilden türemiş bir kelimeden sonra gelmesi: Sâmerrâî bu şartı doğru bulmamaktadır. Nitekim كيف أنت والنحو "Nahiv ile aran nasıl?" ve ما شأنك ومحمدا "Muhammed ile işin ne?" gibi cümlelerde fiil ya da fiilden türemiş kelimeler bulunmamaktadır.[221]
- Mef'ûl-u meahın vâv harfinden sonra gelmesi.

Tüm bu açıklamalara binaen Sâmerrâî'ye göre mef'ûl-u meah vâvu'l-musâhabeden sonra gelen yan öğedir.[222]

2.1.25 Vâvu'l-Musâhabe ile Vâvu'l-Atf Arasında Yapılacak Olan Tercih

Nahivcilere göre imkân dâhilinde vâvu'l-atf vâvu'l-musâhabeye tercih edilmelidir. Bu bağlamda aşağıdaki altı farklı durum ortaya çıkabilmektedir:[223]

[221] A.g.e, II, 237.

[222] A.g.e, II, 237.

[223] A.g.e, II, 239.

- Vâvu'l-atfın vücûbu: Örneğin جاء محمد وخالد قبله "Muhammed ve ondan önce de Halit geldi" cümlesinde birliktelik anlamı sağlanamayacağı için vâv harfinin vâvu'l-atf olması gerekir.
- Vâvu'l-musâhabenin vücûbu: Örneğin قمت وطلوع الشمس "Güneş doğarken uyandım" cümlesinde atıf mümkün olmadığı için vâv harfinin vâvu'l-musâhabe olması gerekir.
- Vâvu'l-atfın önceliğe sahip olması ile birlikte iki durumun da caizliği: Örneğin جاء محمد وخالد/خالدا cümlesi atıf durumunda "Muhammed ve Halit geldi" manasına, musâhabe durumunda ise "Muhammed, Halit ile birlikte geldi" manasına gelmektedir. Böyle bir cümlede atıf manası önceliğe sahiptir.
- Vâvu'l-musâhabenin önceliğe sahip olması ile birlikte iki durumun da caizliği: Örneğin جئت ومحمد/محمدا cümlesi atıf durumunda "Muhammed ve ben geldik" musâhabe durumun da ise "Muhammed ile birlikte

geldim" manasına gelmektedir. Muttasıl zamire atfın zayıf bulunmasından dolayı musâhabe manası daha uygundur.

- İki durumun da eşit bir şekilde caiz olması: Örneğin ما صنعت أنت وأبوك/أباك cümlesi atıf durumunda "Sen ve baban ne yaptınız" manasına gelmekte iken musâhabe durumunda "Babanla birlikte ne yaptın" manasına gelmektedir. Munfasıl zamir ile tekîd yapıldığı için her iki durumda eşit şekilde caiz görülmüştür.
- İki durumun da mümkün olmayışı: Örneğin علفتها تبنا وماء باردا "Ona saman ve soğuk bir su verdim" cümlesinde ماء "su" kelimesi yemler için kullanılan علف "yemledi" fiilinin mef'ûl-u bihi olamayacağı için buradaki vâv harfi atıf için değildir; ayrıca saman ile su aynı zamanda verilemeyeceği için musâhabe manasın da ifade etmemektedir.

Bazı nahivciler ise vâvu'l-atf ile vâvu'l-musâhabe arasında herhangi bir öncelik durumunun olmadığını, her iki harfin de kastedilen anlama göre tercih edilmesi gerektiğini söylemişlerdir.[224]

Sâmerrâî ikinci görüşü doğru bulmaktadır. Ona göre sadece bu meselede değil, genel bir kaide olarak farklı tabirler arasında bir efdaliyet ya da bir manayı ifade etmelerinde aynı hükme sahip olma durumları yoktur. Her bir tabirin ifade ettiği beli bir anlam vardır. Kastedilen anlama göre de uygun tabir tercih edilir.[225]

2.2 Cumhura Muvafık Görüşleri

Sâmerrâî'nin tartışmalı nahiv meselelerine ilişkin cumhura muvafık görüşleri bulunmaktadır. Genel anlamda görüşlerini aktarırken herhangi bir ekole ya

[224] Radî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*, I, 521-522; Yâsîn b. Zeyneddin el-Ulâmî el-Hımsî, *Hâşiyetü't-Tasrîh* (Kahire: el-Matba'atu'l-Ezheriyye, Hicri 1326), I, 344-345.

[225] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 236.

da âlime bağlı kalmamıştır. Kendi nahiv bakış açısına benzer görüşlere muvafakat etmiştir.

2.2.1 İ'râbın Fonksiyonu

İ'râb bütün Sami dillerde bulunan Arapçanın en belirgin özelliklerinden biridir.[226] Nitekim farklı manalara gelebilecek olan birçok cümlenin kendisinden kastedilen asıl manası i'râb sayesinde anlaşılabilmektedir.

İbn Fâris (ö. 395/1004), kelimenin sözlük anlamıyla ilgili olarak üç temel görüş zikreder. Bunlar:

- *Açık ve net bir şekilde ifade etmek: Araplar kelimeyi bu manada şu şekilde kullanmaktadır:* أعرب الرجل عن حجته *"Adam delilini açık ve net bir şekilde ifade etti". Hz. Peygamber'in (s.a.v) şu hadisinde de aynı manada kullanılmıştır:* الثيب تعرب عن نفسها والبكر رضاها صمتها *"Dul kadın, kendini*

[226] Gotthelf Bergsträsser, *et-Tetavvuru'n-nahvî li'l-luğati'l-arabiyye* (Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1994), 116.

açık ve net bir şekilde ifade eder. Bakire kızın rızası ise susmasıdır."[227] *İ'râb sayesinde de cümleden kastedilen asılmana açık ve net bir şekilde ifade edilebildiği için kendisine bu isim verilmiştir.*

- *Bozukluğu gidermek: bu mana Arapların şu sözüne dayanmaktadır:* عربت معدة الفصيل *"Devenin midesi bozuldu". Sülâsî vezinde olan* عرب *fiiline hemzetü's-selb gelmesiyle bozukluğu gidermek manasına gelmiştir. Böylelikle konuşmacı i'râb yaparak cümledeki olası bozuklukları gidermektedir.*
- *Sevdirmek: Araplar sevgi dolu ve neşeli manasında* الامرأة العروب/ *"sevgi dolu ve neşeli kadın" derler. Konuşan kimsede i'râb sayesinde*

[227] İbn Ebû Şeybe, II, 278; Ahmed b. Hanbel, XXIX, 260; İbn Mâce, Nikâh 11.

kelamını dinleyenlere daha çok sevdirdiği için kendisine bu isim verilmiştir.[228]

Nahiv âlimleri tarafından i'râbın birçok tanımı yapılmıştır. Bu tanımlar arasındaki farklılık çok büyük olmamakla birlikte, temel nedeni âlimlerin i'râba farklı açılardan bakmasından kaynaklanmaktadır.

Bu tanımlardan bazıları şu şekildedir:

- الإعراب: هو الإبانة عن المعاني بالألفاظ "Lafızlar vasıtasıyla anlamların ifade edilmesidir."[229]
- الإعراب إصطلاحا: تغير آخر الكلمة لعامل يدخل عليها في الكلام الذي بني قبل دخول العامل إلى هيأة أخرى فيه عن الهيئة التي كان عليها "Bir cümle içinde yer alan kelimenin başına getirilen âmil sebebiyle sonunun lafzî veya takdîrî olarak

[228] Ebü'l-Berekât Kemaleddin Abdurrahman b. Muhammed El-Enbârî, *Esrâru'l-'arabiyye* (Beyrut: Dâru'l-Erkâm, 1999), 44.

[229] Ebü'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsılî el-Bağdâdî, *el-Hasâis* (Kahire: el-Hey'etül-Mısriyye'l-'Âmme lil-Kuttâb), 36.

âmilden önceki halinden farklı olacak şekilde değişmesidir"[230]

- الإعراب: الحركات المبينة عن معاني اللغة "Dildeki manaları açıklayan harekelerdir."[231]
- الإعراب: ما اختلف آخره به ليدل على المعاني المعتورة عليه "Cümle içinde konumu itibariyle alabileceği bütün manalara delâlet etmesi için mu'râb kelimenin sonunun değişmesine sebep olan şeydir."[232]

Yapılan tanımlardan ilkinin diğerlerinden farkı gayesine göre yapılmış olmasıdır. Diğer üçünün kendi aralarında farklılık göstermesinin sebebi ise i'râb kavramının âlimler tarafından ne için kullanıldığına göre değişmiştir. İkinci tanımda meydana gelen işlemin yani değişikliğin kendisi, üçüncüsünde değişiklik sonucunda meydana gelen değişiklikler için son

---

[230] Ali b. Mu'min İbn 'Usfûr, *el-Mukarrib*, thk. Ahmed Abdussetâr el-Civârî, Abdullah el-Cubûrî (y.y.), I, 47.

[231] Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. İshâk ez-Zeccâcî, *el-Îzâh fî 'ileli'n-nahv* (Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1986), 91.

[232] İbnu'l-Hâcib, *el-Kâfiye fi'n-nahv*,11.

tanımda ise bu değişikliklere neden olan fâillik ve mefûlluk gibi i'râb sebepleri dikkate alınmıştır. Bu yüzden yapılan tanımlarda i'râb kavramının mahiyetinden ziyade neyin i'râb diye isimlendirileceğine ilişkin bir ihtilâf söz konusudur.

İ'râbın fonksiyonu klasik dönem nahivciler tarafından pek tartışılmamıştır; fakat modern dönem nahivcilerden bazıları eleştirel bir tutum sergilemişlerdir.

Zeccâcî (ö. 337/948), i'râbın fonksiyonuyla ilgili olarak şunları söyler:

> *Eğer bir kimse i'râba neden ihtiyaç duyulduğunu sorarsa ona şu şekilde cevap verilir: İsimlere fâillik, mefûlluk, muzâf ve muzâfun ileyh gibi manalar geldiğinde, isimlerin yapı ve şekillerinde bu manaları gösteren işaretlerin bulunmayıp aksine hepsine ihtimali açık olduğu için i'râb alâmetleri ile bu manalar belirtilmiştir. Böylelikle* ضرب زيد عمرا *cümlesinde Zeyd'i merfû yaparak fâil, Amr'ı ise*

mansûb yaparak mefûl olduğunu; ضرب زيد cümlesinde fiilin ilk harfinin okunuşunu değiştirip Zeyd'i merfû yaparak nâib-i fâil olduğunu; هذا غلام زيد cümlesinde ise Zeyd'i mecrûr okuyarak muzâfun ileyh olduğunu belirtmişlerdir. Diğer manalarda da durum bu şekildedir. Araplar bu sayede istedikleri zaman fâili ya da mefûlu öne geçirip konumlarını da i'râb alametleri ile belirterek cümle kurmada bir zenginlik ve kolaylık elde etmişlerdir.[233]

Sâmerrâî, Kutrub (ö. 206/821) dışındaki bütün nahivcilerin bu görüşte olduğunu söyler.[234] Kutrub i'râbın böyle bir işlevinin olmadığını Arapların konuşurken duraksamamak için kelimelerin sonlarına hareke koyduklarını belirtmiştir.[235] Günümüz nahiv

[233] Zeccâcî, *el-Îzâh fî 'ileli'n-nahv*, 35.

[234] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 23.

[235] Zeccâcî, *el-Îzâh fî 'ileli'n-nahv*, 69.

âlimlerinden İbrâhîm Enîs, Fu'âd Turzî, Dâvûd 'Abduh ve el-Cüneydî Halîfe de aynı görüştedir.[236]

Sâmerâî ise {أَنَّ اللهَ بَرِيءٌ مِنْ الْمُشْرِكِينَ ورَسُولُهُ}[237] ayeti üzerinden örnek vererek i'râbın manadaki fonksiyonuna dikkat çeker. Çünkü رسول kelimesinin mecrûr okunmasıyla ayetin manası bozulmaktadır. Aynı şekilde { إِنَّمَا يَخْشَى اللَّهَ مِنْ عِبَادِهِ الْعُلَمَاءُ}[238] ayetini de örnek vererek الله lafzının merfû ve علماء kelimesinin mansûb okunmasıyla manada bir bozukluk meydana geldiğini belirtmektedir.

İ'râb edilmemiş bir cümlenin birçok manaya gelebileceğini söyleyen Sâmerrâî, bununla ilgili olarak أكرم الناس أحمد cümlesini örnek vermektedir. Ona göre bu

---

[236] 'Abdulvekîl 'Abdulkerîm, *Zâhiretu'l-i'râb fi'l-'arabiyye* (Trablus: Menşûratu Cem'iyyeti'd-Da'veti'l-İslâmiyyeti'l-'Âlemiyye, 1990), 194-204.

[237] Tevbe 9/3.

[238] Fâtır 35/28.

cümle dört farklı şekilde okunarak birden fazla manaya gelebilir:

- أكرم الناسُ أحمدَ "İnsanlar Ahmet'e ikram etti."
- أكرم الناسَ أحمدُ "Ahmet insanlara ikram etti."
- أكرمُ الناسِ أحمدُ "İnsanların en cömerti Ahmet'tir."
- أكرِم الناسَ أحمدُ "Ahmet! İnsanlara yardım et.

Nahiv ilminin ortaya çıkışıyla ilgili hikâyeler de Sâmerrâî'ye göre i'râbın önemini göstermektedir.[239]

2.2.2 Tâü't-Te'nîs'in Zamir Olup Olmaması

Sâmerrâî nahivcilerin büyük çoğunluğunun tâü't-te'nîsin bir harf olduğu görüşünü savunduğunu, bazı nahivcilerin ise "et-tâü'l-müteharrika" gibi isim olarak kabul ettiğini vurgular. İkinci görüşü savunanlara göre tâü't-te'nîs, isim olan diğer tâü'l-fâillere çok benzediği, ayrıca nûnu'n-nisveye karşılık geldiği için diğer zamirlerden bir farkı yoktur. [240]

[239] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 25.

[240] A.g.e, 42.

Sâmerrâî ikinci görüşü birçok açıdan yanlış bulur. Nitekim tâü't-te'nîsden sonra fiile ait bir fâil gelebilmektedir; ama bu durum diğer zamirlerde böyle değildir. Ayrıca tâü't-te'nîs isim kabul edilirse قامت هند örneğinde olduğu gibi iki fâil alacaktır ki bir fiilde iki ayrı fâil bulunamaz. [241]

2.2.3 İsm-i İşaretlerin Mertebeleri

Nahivcilerin çoğunluğu ism-i işaretlerin yakın, orta ve uzak olmak üzere üç mertebeye sahip olduğunu, bazı nahivciler ise yakın ve uzak olmak sadece iki mertebenin bulunduğunu söylemiştir.[242]

İsm-i işaretin üç mertebeye delâlet ettiğini savunanlar ذا kelimesinin yakın, ذاك kelimesinin orta, ذلك kelimesinin ise uzak mesafelerdeki şeylere işaret etmek için kullanıldığını[243]; iki mertebeye delalet ettiğini savunanlar ise ذا ve هذا kelimelerinin yakın ذاك ve ذلك

[241] A.g.e, 46.

[242] A.g.e, I, 90.

[243] İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, II, 365.

kelimelerinin ise uzak mesafedeki şeylere işaret etmek için kullanıldığını belirtmişlerdir. Bu görüşteki nahivcilere göre ذاك ve ذلك aynı manada olup aralarında bir fark bulunmamaktadır. [244]

Sâmerrâî ise ism-i işaretlerin üç mertebesi olduğunu söyleyen görüşü daha doğru bulur. Ona göre kelimedeki harflerin sayısının artması, işaret edilen şeylerin uzaklığının artacağını bildirmektedir. Bu nedenle o ذا kelimesinin yakın, ذاك kelimesinin orta, ذلك kelimesinin ise uzak mesafelerdeki şeylere işaret etmek için kullanıldığını söylemektedir; ayrıca هاء التنبيه "hâu't-tenbîh" sadece هذا ve هذاك gibi yakın ve orta uzaklıktaki şeylere işaret eden ism-i işaretler için kullanılması da ona göre buna bir delildir. Çünkü هاء التنبيه "hâu't-tenbîh" dikkat çekmek içindir. Bu da yakın ve orta mesafedeki şeyler için yapılır.[245]

---

[244] Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, II, 78.

[245] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 90.

2.2.4 Lâm-ı Ta‘rîf’in Çeşitleri

Nahivciler lam-ı ta‘rîfi başına geldiği kelimeye kattığı anlam açısından lâmu’l-‘ahd “belirlilik için gelen lâm” ve lâmu’l-cins “cins için gelen lâm” olmak üzere iki çeşit olduğunu söylemişlerdir.[246]

2.2.4.1 Lâmu’l-‘Ahd

Kelimenin muhatap tarafından belirli bir kelime olduğunu ifade etmek için kullanılan lâmu’l-‘ahd; “ahd-i zikrî”, “ahd-i zihnî” ve “ahd-i huzûrî” olmak üzere üç kısımdır.[247]

a) Ahd-i Zikrî

Bu durum metinde önceden zikredilmesiyle zihninde belirginlik kazanan kelimelerde olur. Örneğin جاءني ضيف فأكرمت الضيف “Bana bir misafir geldi ve o misafire ikram ettim.” cümlesinde ikinci ضيف kelimesi önceki ضيف

[246] Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullāh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-Mısrî, *Muğni’l-lebîb ʿan kütübi’l-eʿârîb* (Dımeşk: Dâru’l-Fikr, 1985), 71-74.

[247] A.g.e, 71.

kelimesiyle aynı zat olduğu zihinde belirdiği için marife okunmuştur. Eğer muhatabın zihinde lâmu'l-ahd ile bir belirginlik oluşturulmasaydı cümle جاءني ضيف فأكرمت ضيفا "Bana bir misafir geldi ve başka bir misafire de ikram ettim." manasına gelirdi ki, bu da kastedilen manayı karşılamazdı.[248]

b) 'Ahd-i Zihnî

Muhatabın önceden bilgi sahibi olması nedeniyle belirlilik kazanan kelimelerde olur. Örneğin أنتظرك أمام الباب "Seni kapının önünde bekliyorum." cümlesinde باب kelimesi her ne kadar cümlede daha önce zikredilmese de muhatabın zihninde daha önce bu kapıya dair bir bilgi olması nedeniyle lâmu'l-'ahd ile marife kılınmıştır.[249]

[248] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 114.

[249] A.g.e, I, 114.

c) ‘Ahd-i Huzûrî

Muhatabın gözle görmesi ya da hissetmesinden dolayı belirlilik kazanan kelimelerde olur. Örneğin yarışmada birinci olan öğrenciye فاز هذا الطالب “Bu öğrenci kazandı” denmesi bu kabildendir. Her ne kadar öğrenci kelimesinin zikri cümlede geçmese de ya da muhatabın öğrenciye dair önceden bir bilgisi bulunmasa da öğrenci kelimesi muhatap tarafından gözle görmesiyle birlikte belirginlik kazanmıştır.[250]

2.2.4.2 Lâmu’l-Cins

Muhataba zikredilen kelimenin şamil olduğu bütün bireyleri ifade etmek için kullanılan lâmu’l-cins; “lâmu’l-istiğrâk hakikaten”, “lâmu’l-istiğrâk mecazen” ve “lâmu’l-hakîka” olmak üzere üç kısımdır.[251]

[250] A.g.e, I, 115.

[251] İbn Hişâm, *Muġni’l-lebîb ʿan kütübi’l-eʿârîb*, 73.

a) Lâmu'l-İstiğrâk Hakîkaten

Muhataba zikredilen kelimenin şamil olduğu bütün bireylerin kendilerini ifade etmek için kullanılır. Örneğin {وخلق الإنسان ضعيفًا } "İnsan zayıf yaratılmıştır."[252] ayetinde lâm-ı ta'rîf 'ahd için değil, insan kelimesinin şamil olduğu bütün bireylerin kendisini ifade etmek içindir. Ayette insan kelimesiyle kastedilen belli bir insan değil, aksine bütün insanlardır.[253]

b) Lâmu'l-İstiğrâk Mecâzen

Muhataba zikredilen kelimenin şamil olduğu bütün bireylerin özelliklerini mecâzî olarak ifade etmek için kullanılır. Örneğin هو الشجاع "Bütün cesurların cesareti ondadır." cümlesinde zamirin döndüğü kişide cesurların bizzat kendileri değil, sahip oldukları bütün cesaret özelliklerinin kişinin kendisinde toplandığı

[252] Nisa 4/28.

[253] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 115.

kastedilir. Bu kullanımdaki amaç mübâlağa yapmaktır.[254]

c) Lâmu'l-Hakîka

Muhataba zikredilen kelimenin şamil olduğu bütün bireylerin hakikatini ifade etmek için kullanılır. Örneğin الرجل أقوى من الامرأة "Erkek kadından daha güçlüdür." cümlesinde bütün erkeklerin bütün kadınlardan daha güçlü olduğu değil, hakikatte yani doğası gereği erkeğin kadından daha güçlü olduğu kastedilir. Nitekim bazı kadınlar bazı erkeklerden daha güçlü olabilmektedir.

Belagat âlimleri ise nahivcilere ait yukarıda aktardığımız sınıflandırmadan daha farklı bir yol izlemişler ve lam-ı ta'rifin sadece 'ahd için olduğunu söylemişlerdir. Ma'hûdları da "ma'hûdu şahs" ve "ma'hûdu cins" olmak üzere iki kısma ayırmışlardır.[255]

---

[254] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 116.

[255] İbn Hişâm, *Muġni'l-lebîb ʿan kütübi'l-eʿârîb*, 73.

Sâmerâî bu farklılığın lafzî olduğunu ma'hûdu şahsın lâmu'l-'ahda, ma'hûdu cinsin ise lâmu'l-cinse denk geldiğini söylemiştir.[256]

2.2.5 ليت شعري Cümlesinin İ'râbı

ليت شعري "Keşke bilsem!" cümlesi Arapçada yaygın olarak kullanılan ifadelerden biridir. Cümledeki شَعْري kelimesi hissetme ve anlama manasındadır. Cumhura göre kendisinden sonra istifhâm cümlesi gelmesi durumunda haberinin mahzûf olması gerekir.[257]

Bazı nahivcilere göre ise istifhâm cümlesinin kendisi haber konumundadır.[258] Bu kullanıma ليت شعري هل محمد حاضر "Muhammed'in gelip gelmediğini keşke bilsem!" cümlesini örnek verebiliriz. İlk görüşe göre cümlede haber mahzûf; takdîri ise حاصل "mevcut" kelimesidir.

[256] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 118.

[257] Radî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*, IV, 378.

[258] Süyûtî, *Hem'u'l-hevâmi'*, I, 495-496.

İkinci görüşe göre ise هل محمد حاضر cümlesi haber konumundadır.

Sâmerrâî ilk görüşü daha doğru bulur. Çünkü talebî cümlelerin haber olması durumunda cümle anlamlı olmayacaktır. Bu şekilde i'râb edilmesi durumunda أخوك هل خالد عندكم "Halit sizde midir kardeşin." cümlesindekine benzer bir anlam bozukluğu ortaya çıkacaktır. Ayrıca cümle olarak gelen haberde mübtedaya dönen bir râbıtın da bulunması gerekir. Aksi halde anlamda bir kopukluk meydana gelecektir.[259]

2.2.6 Lâmu'l-İbtidâ'nın İfade Ettiği Anlam

Tekîd ifade etmek için kimi zaman mübteda, muzârî fiil ve bir takım başka yerlerde lâmu'l-ibtidâ diye isimlendirilen bir ل "lâm" harfi getirilebilmektedir. Buna لمحمد قائم "Kesinlikle Muhammed ayaktadır." cümlesini örnek olarak verebiliriz. [260]

[259] Sâmerrâî, Meânî'n-nahv, I,303.

[260] A.g.e, 315.

Nahivcilere göre lâmu'l-ibtidâ olumsuz cümlelerdeki ليس ve benzerlerinin haberlerinde tekîd amaçlı gelen zâid ب harfine denk gelmektedir. Örneğin إن زيدا منطلق cümlesi ما زيد منطلقا cümlesinin, إن زيدا لمنطلق cümlesi ise ما زيد بمنطلق cümlesinin karşılığıdır.[261]

Kûfeliler "lâmu'l-ibtidâ"nın "lâmu'l-kasem" olduğunu söyler. Onlara göre لمحمد قائم cümlesi ve benzeri cümlelerin takdîri والله لمحمد قائم şeklindedir.[262] Sâmerrâî ise bu ihtilafa girmeden sonuç olarak her iki görüşte de lâm harfinin tekîd görevinde olduğunu belirtir.[263]

Nahivcilerin çoğunluğu "lâmu'l-ibtidâ"nın muzârî fiile geldiğinde şimdiki zamana delâlet edeceğini söyler. Örneğin إن أخاك ليسعى في الخير "Kardeşin hayır peşinde koşuyor." cümlesinde muzârî fiil her ne kadar şimdiki ve gelecek zamanların her ikisine de ihtimali olsa da

[261] Süyûtî, *Hemʿu'l-hevâmiʿ*, I, 508.

[262] Radî, Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye, IV, 309.

[263] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I,318.

"lâmu'l-ibtidâ"nın gelmesiyle birlikte şimdiki zamana delâlet etmiştir. Bazı nahivciler ise "lâmu'l-ibtidâ"nın böyle bir görevinin olduğunu { إِنَّ رَبَّك هُوَ يَفْصِل بَيْنَهُمْ يَوْم الْقِيَامَة فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُونَ} "*Şüphesiz Rabbin, ayrılığa düşmekte oldukları şeyler konusunda kıyamet günü aralarında hüküm verecektir.*"[264] ayetini delil getirerek kabul etmemektedirler.[265]

Sâmerrâî ise "lâmu'l-ibtidâ"nın böyle bir görevinin olduğunu kabul etmekte; fakat {وَاِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا فِيهِ يَخْتَلِفُون} "*Şüphesiz Rabbin, ayrılığa düşmekte oldukları şeyler konusunda kıyamet günü aralarında hüküm verecektir.*"[266] ve {صَعِيدًا جُرُزًا وَإِنَّا لَجَٰعِلُونَ مَا عَلَيْهَا} "*Biz, elbette (zamanı gelince) yeryüzündeki her şeyi bir kuru toprak hâline getireceğiz.*"[267] ayetlerinde olduğu gibi bazı

[264] Nahl 16/124.

[265] İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufassal*, V, 147.

[266] Nahl 16/124.

[267] Kehf 18/8.

karineler ile lâmu'l-ibtidânın geldiği muzârî fiilin gelecek zamana delâlet edebileceğini söyler.[268]

Nahivciler إن "inne" ve "lâmu'l-ibtidâ"nın hangisinin tekîd bakımından daha kuvvetli olduğu konusunda ihtilâf etmişlerdir.[269] Sâmerrâî ise iki harf arasındaki asıl farkın manada değil, kullanımda olduğunu söyler. Ona göre bu iki harf arasında kullanım bakımından aşağıdaki farklar bulunmaktadır: [270]

- إن bağlaç görevinde kullanılabilir. Bu kullanıma {فَاعْفُوا وَاصْفَحُوا حَتَّى يَأْتِيَ اللهُ بِأَمْرِهِ إِنَّ اللهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ} "Yine de siz, Allah hükmünü ortaya koyuncaya kadar affedin ve hoşgörün. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir."[271] Ve {مِّنَ الْمُنتَظِرِينَ فَانتَظِرُواْ إِنِّي مَعَكُم} "Bekleyin öyleyse, şüphesiz ben de sizinle bekleyenlerdenim!" ayetleri örnek olarak

[268] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I,319.

[269] Radî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*, IV, 357.

[270] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 319-320.

[271] Bakara 2/109.

verilebilir. Bu ve benzeri ayetlerde lâmu'l-ibtidâ إن harfinin delâlet ettiği manayı karşılamayacaktır.

- إن ta'lîl ifade etmek için kullanılabilir. Bu kullanıma {لَهُمْ وَاللهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ وَصَلِّ عَلَيْهِمْ اِنَّ صَلٰوتَكَ سَكَنٌ} "Bir de haklarında hayır dua et. Çünkü senin duan kalplerini yatıştırır."[272] ve {وَلَا تَتَّبِعُوا خُطُوَاتِ الشَّيْطَانِ اِنَّهُ لَكُمْ عَدُوٌّ مُبِينٌ} "*Şeytanın izinden yürümeyin. Çünkü o sizin için apaçık bir düşmandır.*"[273] ayetleri örnek olarak verilebilir.
- إن sadece isim cümlelerine mahsustur. Lâmu'l-ibtidâ ise isim ve fiil cümlelerinin her ikisinde de kullanılabilir.
- Lâmu'l-İbtidâ inkâr etmek için kullanılırken إن genel manada tekîd ifade etmek için kullanılır. Örneğin رأيت سعيدا أكرم الخلق "Said bence insanların en cömertidir." diyen birisinin görüşünü inkâr

[272] Tevbe 9/103.

[273] Bakara 2/168.

etmek istiyorsak لمحمد أكرم منه "Muhammed ondan daha cömert." cümlesinde olduğu gibi lâmu'l-ibtidâ kullanılabilir.

Bu farklar yukarıda da değindiğimiz gibi manaya ilişkin değil, daha çok kullanıma ilişkin farklardır.

2.2.7 إنما Edatının İfade Ettiği Anlam

Arapçada إن edatının sonuna onu amelden alıkoyan zâid bir ما "mâu'l-kâffe" harfinin gelmesiyle oluşan إنما edatının cümleye kattığı mana konusunda nahivciler ihtilâf etmiştir. Nahivcilerin çoğunluğuna göre إنما edatı hasr anlamı ifade etmekte ve إنَّ edatının fiil cümlelerinde de kullanılmasına uygunluk kazandırmaktadır. Ebû Hayyân ve bazı nahivcilere göre ise hasr anlamı ifade etmemektedir.[274]

Sâmerrâî cumhurun görüşünü doğru bulmaktadır. Ona göre aşağıdaki ayetler إنما edatının hasr anlamı ifade ettiğine delildir:

[274] Süyûtî, *Hemʿu'l-hevâmiʿ*, I, 521.

- {اِنَّ الَّذِينَ يَأْكُلُونَ اَمْوَالَ الْيَتَامٰى ظُلْماً اِنَّمَا يَأْكُلُونَ فِي بُطُونِهِمْ نَاراً وَسَيَصْلَوْنَ سَعِيراً} "*Yetimlerin mallarını haksız olarak yiyenler şüphesiz karınlarına ancak ateş dolduruyorlar. Zaten onlar alevlenmiş ateşe gireceklerdir.*"[275]
- {وَلَا تَقُولُوا ثَلٰثَةٌ اِنْتَهُوا خَيْرًا لَكُمْ اِنَّمَا اللّٰهُ اِلٰهٌ وَاحِدٌ} "*Allah'a ve peygamberlerine inanın, "üçtür" demeyin, vazgeçin, bu hayrınızadır. Allah ancak bir tek Tanrı'dır.*"[276]

Bazı nahivciler إنما edatının إنما زيد بزاز "Zeyd sadece bir tuhafiyecidir." cümlesinde olduğu gibi küçümseme manasını ifade edebileceğini söylemişlerdir.[277]

Sâmerrâî لعل ve كأن edatlarında olduğu gibi إنما edatının asıl manasından dışarıya çıkarılmamasını doğru bulmaktadır. Ona göre küçümseme manası mevsûfun sıfat ile hasredilmesinden meydana gelmektedir. Örneğin ما محمد إلا شاعر "Muhammed sadece bir şairdir."

[275] Nisâ 4/10.

[276] Nisâ 4/171.

[277] İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, IV, 522.

cümlesinde Muhammed'de sadece şairlik özelliğinin olduğu söylenerek küçümse manası ifade edilmiştir. Cümlenin ما شاعر إلا محمد "Sadece Muhammed şairdir." şeklinde olması durumunda şairlik özelliğine sadece Muhammed'in sahip olduğu söylenerek övgü manası da ifade edilebilir.[278]

Sâmerrâî إنما edatının amel etmediği durumlarda hasr manasını ifade edebileceğini söyler. Eğer إنما محمدا حاضر "Muhammed kesinlikle mevcuttur." cümlesinde olduğu gibi amel edecek olursa hasr değil, tekîd ifade eder.[279]

2.2.8 إنْ Edatının Mahiyeti ve Kullanımı

Arapçada yazılışı bakımından إنَّ edatına benzeyen şeddesiz bir إنْ edatı bulunmaktadır. Âlimler bu edatın mahiyeti ve kullanımı konusunda ihtilaf etmişlerdir.

[278] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I,333.

[279] A.g.e, I, 333.

Kûfelilere göre إنْ edatı إنَّ edatından bağımsız bir nefiy edatı olup amel etmez. Kendisinden sonra gelen ل harfi إلا edatı mesabesindedir. Onlara göre إن محمد لقائم cümlesi ile ما محمد إلا قائما cümlesi aynı manadadır.[280]

Basralılara göre ise إنْ edatı إنّ edatının şeddesiz halidir. İsim cümlesine gelmesi durumunda amel eder.[281]

Ferrâ (ö. 207/822) إنْ edatının قد mesabesinde olduğunu söyler. İkisi arasındaki fark ise قد fiil cümlelerine özgü iken, إنْ ise hem isim hem de fiil cümlelerin de kullanılabilir.[282]

Râzi (ö. 606/1210) إنْ edatının tekîd ifade ettiğini söyler. Şeddesiz olarak kullanılmasının nedeni ise fiil cümlesine uygunluğunu sağlamak içindir.[283]

---

[280] Süyûtî, *Hemʿu'l-hevâmiʿ*, I, 513.

[281] A.g.e, I, 513.

[282] A.g.e, I, 514.

[283] Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn er-Râzî et-Taberistânî, *et-Tefsîru'l-kebîr*, (Beyrut: Dâru İhyâ, 2000), IV, 91.

Sâmerrâî'ye göre إنْ edatı إنَّ edatının şeddesiz halidir. إنْ edatı إنَّ edatından farklı olarak isim cümlelerine geldiği zaman amel edip etmemesi caiz olmakta, ayrıca fiil cümlelerine de gelebilmektedir. Bu kullanımlara sırasıyla aşağıdaki ayet ve cümleleri örnek verebiliriz:

- إنْ محمدا منطلق
- إنْ محمد لمنطلق
- {وَمَا وَجَدْنَا لأَكْثَرِهِم مِّنْ عَهْدٍ وَإِن وَجَدْنَا أَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ} "*Biz onların çoğunda, sözünde durma diye bir şey bulmadık. Ama gerçekten onların çoklarını yoldan çıkmış kimseler bulduk.*"[284]

إن edatı fiil cümlelerinde zorunlu olarak amel etmez. Amel etmediği durumlarda nefiy için gelen إنْ edatından anlam bakımından ayırt edilebilmesi için haberinin başına yukarıdaki örneklerde olduğu gibi fazladan bir ل harfi getirilir. Ayırt edilebildiği durumlarda getirilmeyebilir. Haberinin olumsuz

[284] Araf 7/102

olması durumunda ise إن محمد لن يقوم "Muhammed kesinlikle kalkmayacak." cümlesinde olduğu gibi ل harfi getirilmez.[285]

إنْ ve إنَّ edatları arasındaki anlam ve kullanım farklılıklarına da değinen Sâmerrâî, إنْ edatının إنَّ edatından tekîd bakımından daha zayıf olduğunu söyler. Bu bağlamda Sâmerrâî Yûsuf süresinin aşağıdaki ayetlerini örnek vermektedir:

- {قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَاِنْ كُنَّا لَخَاطِـِٕيْنَ} "*Dediler ki: Allah'a andolsun, gerçekten Allah seni bize üstün kıldı. Gerçekten biz suç işlemiştik.*"[286]
- {قَالُوا يٰٓاَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوْبَنَآ اِنَّا كُنَّا خَاطِـِٕيْنَ} "*Oğulları, 'Ey babamız! Allah'tan suçlarımızın bağışlanmasını dile. Biz gerçekten suçlu idik.' dediler.*"[287]

[285] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 343.

[286] Yûsuf 12/91.

[287] Yûsuf 12/91.

Sâmerrâî'ye göre ikinci ayette Yûsuf'un kardeşleri babalarına çok eziyet verdiklerinden dolayı pişmanlıklarını vurgulamak için إنَّ edatını kullanmışlardır. Birinci ayette ise her ne kadar kardeşlerine eziyet vermiş olsalar da onun son halini iyi gördüklerinden dolayı ikinci ayettekinden daha zayıf bir şekilde pişmanlıklarını vurgulamışlardır. Ayrıca Sâmerrâî konuşmacının niyetine bağlı olarak إنْ edatının eylemin kendisini vurgulamak için, إنَّ edatının ise failleri vurgulamak için kullanıldığını belirtir.[288]

2.2.9 لا جَرَمَ Cümlesinin İ'râbı ve Anlamı

Âlimler لا جرم cümlesinin i'râbı ve manası konusunda ihtilâf etmişlerdir. Sîbeveyhi (ö. 180/796) لا harfinin zâid, جرم kelimesinin ise حق manasında mâzî bir fiil olduğunu söyler. Ona göre {لَا جَرَمَ اَنَّ لَهُمُ النَّارَ}[289] ayeti "*Onlara ateş hak oldu.*" manasındadır. Halîl b. Ahmed (ö.

[288] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 345-347.

[289] Nahl 16/62.

175/791) ise cümledeki لا harfini kendisinden önceki cümleye cevap vermek için kullanıldığı belirtir.[290]

Ferrâ (ö. 207/822) لا جرم cümlesinin لا بد ve لا محالة cümleleri ile aynı manada olduğunu söyler. Ona göre cümledeki جرم kelimesi mastar, لا harfi ise cinsini nefyeden lâdır. İçerisindeki tekîd manasıdan dolayı لا جرم لآتينك "Kesinlikle yanına geleceğim." cümlesinde olduğu gibi kasem manasında da kullanılmıştır. Bundan dolayı لا جرم أنك قائم şeklinde ان edatı fethalı okunulabileceği gibi, içerisindeki kasem manasına bakılarak kesralı da okunabilir.[291]

Bazı âlimler ise جرم kelimesinin كسَب "kazandırdı" manasında bir fiil olduğunu söylemiştir. Bu görüşe göre cümledeki لا harfi kendisinden önceki cümleye bir cevap niteliğinde olup {لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ فِي الْاٰخِرَةِ هُمُ الْاَخْسَرُونَ}[292]

[290] Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, III, 137-138.

[291] Radî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*, IV, 347-348.

[292] Hûd 11/22.

ayetinin manası "*Hayır! Bu amelleri onları ahirette ziyana uğrattı.*" şeklindedir. Buradaki لا harfine لا ينفعهم ذلك "Bu fayda vermez." manasını veren âlimler de olmuştur.[293]

Sâmerrâî yukarıda aktardığımız görüşlerde tercihte bulunmanın zor olduğunu; fakat Ferrâ'nın görüşünün birtakım nedenlerden dolayı kendisine daha doğru geldiğini söyler. Bu nedenlerden bazıları şunlardır:

- Nahivciler لا جرم cümlesinde جرم kelimesinden sonra gelen ان harfinin kesralı ve fethalı okunabileceğini söylemişlerdir. Eğer جرم kelimesi bir fiil olsaydı amel edemeyeceğinden dolayı kesralı okunamazdı.
- Arapların لا جرم cümlesini لا جُرْمَ şeklinde söyledikleri rivayet edilmiştir. Buradaki جُرْم kelimesi mastardır. Bu da جَرَم kelimesinin mastar olabileceğine bir delil olabilir.

[293] İbn Manzûr, *Lisânu'l-'arab*, XII, 93-94.

- Arapların لا جرم cümlesini yemin manasında kullandıkları söz edilmiştir.
- Bazı dilciler ve müfessirler لا جرم cümlesinin حقا "gerçekten" manasında olduğunu söylemiştir.
- لا harfinin cinsini nefyeden lâ olabilme ihtimali varken zâid olduğunu söylemek pek tatmin edici gözükmemektedir.

Her ne kadar Sâmerrâî bu görüşleri Ferrâ'nın görüşünün doğruluğuna dair söylemiş olsa da kesin bir yargıda bulunmamıştır.[294]

2.2.10 ابن Kelimesinin Sıfat Olması Durumunda Elif Harfinin Düşme Sebebi

Özel isimler ابن veya ابنة kelimesini, araya bir kelime girmeden doğrudan sıfat olarak almaları durumunda tenvinsiz okunurlar ve ابن kelimesindeki elif harfi düşer. Bu kelimeler sıfat olarak gelmemeleri durumunda ise bir değişiklik meydana gelmez. Örneğin

[294] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I,384-385.

أقبل محمد بن نور الدين cümlesinde ابن kelimesindeki elif harfi düşmüş olup محمد ismi ise tenvinsiz bir şekilde okunur; fakat محمد ابن نور الدين cümlesinde olduğu gibi haber ya da sıfat dışında başka bir konumda olması durumunda yukarıdaki değişiklikler meydana gelmez.[295]

Sibeveyhi (180/796) ise ابن kelimesindeki elif harfinin düşme sebebini iki sakin harfin yan yana gelmesinden dolayı olduğunu söylemiştir.[296]

Sâmerrâî, Sibeveyhi'nin bu görüşüne katılmamıştır. Nitekim {وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرٌ ابْنُ اللَّهِ}[297] ayetinde olduğu gibi ابن kelimesi sıfat olmadığı durumlarda elif harfi sakin nûn harfiyle yan yana gelmesine rağmen düşmemiştir.[298]

---

[295] Radî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*, IV, 483.

[296] Ebû Saîd el-Hasen b. Abdillâh b. Merzübân es-Sîrâfî, *Şerhu kitâbi Sîbeveyhi* (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İ'lmiyye, 2008), IV, 245.

[297] Tevbe 9/30.

[298] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 80.

2.2.11 Olumsuz Cümlelerin Zarflarında Takdîmin İfade Ettiği Anlam

Arapçada cümlenin öğeleri çeşitli nedenlerden dolayı ya da birtakım farklı manaları ifade edebilmek için takdîm ve te'hîr edilebilmektedir. Zarflarda da aynı durum geçerli olmakta olup olumsuz cümlelerde takdîm edilmeleri cümlede zikredilen kelime için nefiy ifade ederken zikredilmeyen kelimeler için ise isbât ifade etmektedir.[299]

Örneğin لا عيب في الدار cümlesi "Evde hiçbir kusur yok." manasına gelmekte iken لا في الدار عيب cümlesi "Diğer evlerde olan kusurlar bu evde yok." manasına gelmektedir.[300]

İlk cümlede kusurlu olma özelliği cümlede zikri geçen evden nefyedilmiştir. İkinci cümlede ise bu özellik

---

[299] A.g.e, I, 157.

[300] Ebü'l-Feth Ziyâüddîn Nasrullāh b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî el-Cezerî, *el-Meselü's-sâ'ir fî edebî'l-kâtib ve'ş-şâ'ir* (Kahire: Dâru Nahda), I, 12.

nefyedilmekle birlikte cümlede zikri geçmeyen diğer evler için de isbât edilmiştir.

Zerkeşî (ö. 1376/1957) zarflarda meydana gelen bu tarz takdîmlerin tafdîl yani cümlede zikredilen şeyin kendi türündeki diğer şeylerden daha üstün olduğunu ifade ettiğini söylemiştir.[301]

Sâmerrâî ise bu görüşe katılmamaktadır. Aksi halde لا عندك صواب "Haksızsın." cümlesi yerme değil övgü manası taşıyacaktır ki cümleden kastedilen mana bu değildir. Ona göre her ne kadar zarfların takdîm edilmesi لا في الدار عيب cümlesinde ya da {لَا فِيهَا غَوْلٌ وَلَا هُمْ عَنْهَا يُنْزَفُونَ} *"Onda baş döndürme özelliği yoktur. Onlar, onu içmekle sarhoş da olmazlar."*[302] ayetinde olduğu gibi zaman zaman tafdîl ifade etse de bu genelgeçer bir kural değildir.[303]

---

[301] Zerkeşî, *el-Burhân fî ʿulûmi'l-kurʾân*, III, 237.

[302] Sâffât 37/47.

[303] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 128-129.

2.2.12 علم ile عرف Fiilleri Arasındaki Anlam Farkı

Nahivciler علم ve عرف fiilleri arasında bir anlam farkının mevcudiyeti konusunda ihtilâf etmişlerdir.

Radî (ö. 688/1289+) iki fiil arasında bir anlam farkının bulunmadığını söylemiştir. Ona göre عرفت أن زيدا قائم ile علمت أن زيدا قائم cümleleri aynı manadadır. Araplar aynı manadaki kelimelerden birini lafzî sebeplerden dolayı diğerine tercih edebilmektedir. İki fiil arasında mana açısından herhangi bir fark bulunmamakta olup aralarındaki fark sadece amel boyutundadır. Şöyle ki علم fiili isim cümlesinin iki kısmını nasb edebilirken عرف fiilinin böyle bir işlevi yoktur.[304]

Nahivcilerin çoğunluğu ise iki fiil arasında anlam bakımından fark bulunduğunu savunmuşlardır. Bu görüşü savunan nahivcilere göre علم fiili sıfatlar hakkındaki bir bilgiyi ifade ederken عرف fiili zâtlar hakkındaki bir bilgiyi ifade etmektedir. Örneğin علمت

[304] Radî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*, IV, 149.

زيدا قائما "Zeyd'in ayakta olduğunu bildim." cümlesinde Zeyd'in ayakta olma sıfatıyla vasıflandığına dair bir bilgi ifade edilmektedir; fakat عرفت زيدا "Zeyd'i tanıdım." cümlesinde ise Zeyd'in sıfatları hakkındaki bir bilgi değil, Zeyd'in kendisi hakkındaki bir bilgi ifade edilmektedir.[305]

Sâmerrâî ikinci görüşü daha doğru bulmaktadır. Ona göre علم fiili sıfatlar için عرف fiili ise zâtlar için kullanılmaktadır. Örneğin علمت خالدا طالبا "Halit'in öğrenci olduğunu bildim.) cümlesinde Halit'in öğrencilik sıfatıyla vasıflandığına dair bir bilginin varlığı söz konusu iken, عرفت خالدا طالبا "Zeyd'i öğrenciyken tanıdım." cümlesinde ise Zeyd'in zatına dair bir bilgi mevcut olup bu bilginin Zeyd öğrenci iken meydana geldiği ifade edilmektedir.[306]

---

[305] Hudarî, *Hâşiyetü'l-hudarî,* I, 347; Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 8.

[306] A.g.e, II, 9.

Sâmerrâî عرف fiilinin علم fiili yerine kullanılamayacağını da belirtmektedir. Bu bağlamda {وَلَقَدْ عَلِمْتُمُ الَّذِينَ اعْتَدَوْا مِنْكُمْ فِي السَّبْتِ} "İçinizden cumartesi günü hakkındaki hükmü çiğneyenleri elbette bilirsiniz."[307] ayetini örnek verir. Ona göre ayette kastedilen Yahudilerin cumartesi günü yasağını çiğneyenleri tanıdıkları değil, onların nasıl özelliklere sahip olduklarını bildikleri ifade edilmektedir. Nitekim o gün ki Yahudiler ile cumartesi günü yasağını çiğneyenler arasında asırlar geçmiştir ve birbirlerini tanımaları mümkün değildir; bu nedenle de Sâmerrâî'ye göre عرف fiili علم fiili yerine kullanılamamaktadır.[308]

2.2.13 İki Mefûl Alan Fiillerde Nâibu'l-Fâil

Cumhûra göre iki mefûl alan fiiller meçhul yapıda olmaları durumunda bir anlam bozukluğuna sebep olmadığı sürece iki mefûlden herhangi bir tanesi nâibu'l-fâil olabilir. Örneğin أعطي زيدٌ دينارًا "Zeyd'e bir

[307] Bakara 2/65.

[308] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 8.

dinar verildi.” Cümlesinde birinci mefûl olan Zeyd kelimesi nâibu’l-fâil olabileceği gibi أعطي دينارٌ زيدًا şeklinde ikinci mefûl olan dinar kelimesi de nâibu’l-fâil olabilir; ancak أعطيت زيدا عمرا “Zeyd’e Ömer’i verdim.” cümlesinde fiil meçhul yapıda getirilmek istenirse anlam bozukluğuna sebep olmaması için sadece Zeyd kelimesi nâibu’l-fâil olabilir.[309]

Kûfelilere göre ise birinci mefûlun marife, ikinci mefûlun nekra olması durumunda sadece birinci mefûl nâibu’l-fâil olabilir. Örneğin onlara göre أعطي زيدٌ درهمًا cümlesi doğrudur; ama أعطي درهمٌ زيدا cümlesi yanlıştır. Çünkü درهم kelimesi nekra زيد kelimesi ise marifedir.[310]

Sâmerrâî cumhûrun görüşünü daha doğru bulur. Çünkü ضرب رجل زيدا “Bir adam Zeyd’e vurdu.” cümlesindeki gibi fâilin nekra, mefûlun ise marife

[309] A.g.e, II, 79.

[310] İbn Akîl, *Şerḥu İbn ʿAḳīl ʿalâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, II, 125.

olmasında bir sakınca yoktur. Ona göre bu konuda nâibu'l-fâilin durumu fâil gibidir.[311]

Buraya kadar zikredilenler zanne ve kardeşleri dışında iki mefûlun bih alan fiillerle ilgilirdir. Zanne ve kardeşlerinde ise durum farklıdır. Sâmerrâî bu konu hakkında bir görüş belirtmemekle birlikte nahivcilerde yaygın olan görüş sadece ilk mefûlun nâbu'l-fâil olabileceğidir.[312]

2.2.14 Zarflara Gelen من Harf-i Cerrinin İfade Ettiği Anlam

Arapçada kimi zaman zarf durumundaki bazı kelimelere من harf-i cerri gelebilmektedir. Aşağıdaki ayetlerde altı çizili kelimeler bu tarz bir kullanıma örnek olarak verilebilir:

- {فَوَجَدَا عَبْداً مِنْ عِبَادِنَا اٰتَيْنَاهُ رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْماً}

  "*Derken, kullarımızdan birini buldular ki ona*

[311] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 125.

[312] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 80.

katımızdan bir rahmet vermiş ve ona nezdimizden bir ilim öğretmiştik."[313]

- {وَتَرَى الْمَلَٰٓئِكَةَ حَآفِّينَ مِنْ حَوْلِ الْعَرْشِ يُسَبِّحُونَ بِحَمْدِ رَبِّهِمْۚ} "*Melekleri, arşın etrafını çevirmiş oldukları halde, Rablerini hamd ile överken görürsün.*"
- {رَبِّ هَبْ لِي مِنْ لَدُنْكَ ذُرِّيَّةً طَيِّبَةًۚ} "*Rabbim! Bana katından temiz bir nesil bahşet.*"

Bazı zarflara gelebilen bu من harf-i cerrinin ifade ettiği anlam konusunda nahivciler ihtilaf etmişlerdir.

Cumhura göre zarflara gelen من harf-i cerri ibtidâ-i gâye ifade etmektedir. İbn Mâlik ise zarflara tekîd için geldiğini söyler. Radî'ye göre ise çoğunlukla في anlamında olduğunu belirtir.[314]

Sâmerrâî imkân dâhilinde من harf-i cerrinin asıl manası olan ibtidâ-i gâye anlamında kalmasını daha doğru bulur. Ona göre bu anlam bazı cümlelerde net bir

---

[313] Kehf 18/65.

[314] İbn Hişâm, *Muġni'l-lebîb ʿan kütübi'l-eʿârîb*, 429; Radî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*, I, 495.

şekilde ortaya çıkmakla birlikte başka bazı cümlelerde ise bu anlamı yakalamak için daha dikkatli bakmak gerekir. Örneğin aşağıdaki cümlelerde من harf-i cerrinin ibtidâ-i gâye ifade ettiği gayet açıktır. Bu cümlelerde من harf-i cerri tekîd için ya da في harf-i cerri manasında gelmemiştir:[315]

- انطلقت من تحت الشجرة "Ağacın altından koşmaya başladım."

Bu cümlede من harf-i cerri yerine في harf-i cerrinin takdîrî ya da من harf-i cerrinin zâid sayılması durumunda cümle "Ağacın altında koşmaya başladım" manasına gelecektir ki bu anlam cümleden kastedilmemektedir. Cümleden kastedilen anlam koşma eyleminin ağacın altından başlayıp başka bir hedefe doğru olmasıdır.[316]

[315] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 194.

[316] A.g.e, II, 194.

- {وَلَوْ اَنَّهُمْ اَقَامُوا التَّوْرٰىةَ وَالْاِنْجِيلَ وَمَٓا اُنْزِلَ اِلَيْهِمْ مِنْ رَبِّهِمْ لَاَكَلُوا مِنْ فَوْقِهِمْ وَمِنْ تَحْتِ اَرْجُلِهِمْ} "*Eğer onlar Tevrat'ı, İncil'i ve Rableri tarafından kendilerine indirileni (Kur'an'ı) gereğince uygulasalardı, elbette üstlerinden ve ayaklarının altından (bol bol rızık) yiyeceklerdi.*"[317]

Sâmerrâî bazı cümlelerde ise من harf-i cerrindeki ibtidâ-i gâye manasının fark edilebilmesi için daha dikkatli bakılması gerektiğini söyler. Bu bağlamda aşağıdaki iki ayette bulunan benzer lafızdaki zarfları örnek verir:

- {وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفّٰيكُمْ وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْ لَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔا} "*Allah, sizi yarattı. Sonra sizi öldürecek. İçinizden kimileri de bilgili olduktan sonra hiçbir şeyi bilmesin diye ömrünün en düşkün çağına ulaştırılır.*"[318]
- {وَمِنْكُمْ مَنْ يُتَوَفّٰى وَمِنْكُمْ مَنْ يُرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَيْلَا يَعْلَمَ مِنْ بَعْدِ عِلْمٍ شَيْـًٔا} "*İçinizden ölenler olur. Yine içinizden bir*

[317] Mâide 5/66.

[318] Nahl 16/70.

kısmı da ömrün en düşkün çağına ulaştırılır ki, bilirken hiçbir şey bilmez hâle gelsin."[319]

Sâmerrâî ikinci ayette من harf-i cerrinin gelmesinin nedeninin ayetlerin siyakından anlaşılabileceğini söyler. Nitekim ikinci ayet kıyamet gününden şüphe duyan kimselere hitap etmektedir. Bu nedenle ilk ayetten farklı olarak ikinci ayette Allah'ın insanı hiçbir müddet olmadan hiçbir şey bilmez hale getirebileceği vurgusu yapılmıştır. Örneğin جئت بعد خالد "Halit'ten sonra geldim" جئت من بعد خالد "Halit'ten hemen sonra geldim" cümlelerinde de böyle bir fark söz konusudur. İlk cümlede sonraki zaman uzun ya da kısa olabilir; fakat ikinci cümlede ise من harf-i cerri ibtidâ ifade etmekte olup vurgulanan anlam gelme eyleminin Halit'ten hemen sonra başlamasıdır. İkinci ayette de benzer şekilde Kıyamet günü inkâr edenlere özellikle Allah'ın insanı bir anda hiçbir şey bilmeyecek bir hale getirebilme gücünün olduğu vurgulanmıştır. İlk ayette

[319] Hac 22/5.

ise siyak genel bir hitabı içerdiği için bu vurgu yapılmamıştır.[320]

2.2.15 Mef'ûl-u Leh'in İ'râbı ve İfade Ettiği Anlam

Mef'ûl-u leh ya da mef'ûl-u li eclih Basralı dil âlimlerine ait bir terimdir. Onlara göre mef'ul-u leh cümlede belli şartları taşıması durumunda ta'lîl ifade eden mastarlardır. Örneğin:

- {يَجْعَلُونَ اَصَابِعَهُمْ فِيْ اٰذَانِهِمْ مِنَ الصَّوَاعِقِ حَذَرَ الْمَوْتِ} "*Ölüm korkusuyla, yıldırım seslerinden parmaklarını kulaklarına tıkarlar.*"[321]

ayetinde حذر kelimesi mef'ûl-u leh konumundadır.[322]

Zeccâc'a (ö. 311/923) göre bu mastarlar mahzûf bir fiilin mef'ûl-u mutlakıdır. Cermî'ye (ö. 225/840) göre ise

[320] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 195.

[321] Bakara 2/19.

[322] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 204; Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, I, 367.

bu mastarlar hal konumundadır.[323] Yukarıdaki ayette حذر mastarına Zeccâc'ın görüşüyle يحذرون حذر الموت takdîri, Cermî'nin görüşü ile de متحاذرين الموت takdîri yapılır.[324]

Sâmerrâî Basralıların görüşünü dil yapısına daha uygun bulur. Her ne kadar bazı cümlelerde hal ve mef'ûl-u mutlak takdîr doğru gibi gözükse de mef'ûl-u leh bu iki öğeden daha farklı bir anlamı ifade etmektedir. Örneğin جئت طمعا لرضاك cümlesi sırasıyla hal, mef'ul-u mutlak ve mef'ûl-u leh manalarını şu şekilde ifade edebilmektedir:

- Rızanı istemek üzere geldim.
- Gerçekten rızanı istemek üzere geldim.
- Rızanı istemek için geldim.

[323] Radî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*, I, 508-509.

[324] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 222.

Görüldüğü gibi yukarıdaki cümlede üç farklı i'râb da yapılabilmekte ama her birinin ifade ettiği farklı bir anlam bulunmaktadır.[325]

[325] A.g.e, II, 222-223.

Ayrıca cümle içerisinde illete yapılan atıflar da mef'ûl-u lehin müstakil bir öğe olduğunu göstermektedir. Örneğin:

- {وَمَا اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ اِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِۙ وَهُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ} "*Sana kitabı, özellikle ayrılığa düştükleri konuda onları aydınlatman için ve inanan bir topluluğa rehber ve rahmet olsun diye indirdik.*"[326]

ayetinde لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِي اخْتَلَفُوا فِيهِۙ "ayrılığa düştükleri konuda onları aydınlatman için" ibaresi illet ifade etmektedir. Bu nedenle هدى mastarının da illet ifade etmesi gerekir. Çünkü hal ve mef'ûl-u mutlakın kendi türünden olmayan bir öğeye atfedilmesi uygun değildir.[327]

[326] Nahl 16/64.

[327] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 223.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Bu bölümde Sâmerrâî'nin cumhurun ittifak içerisinde olmadığı bazı tartışmalı nahiv meselelerine ilişkin yapmış olduğu tercihlere yer verilmiştir.

3.1 Zamirin İsimlendirilme Nedeni

Zamir فعيل vezninden olup ism-i mefûl manasında Basralılar tarafından kullanılan bir terimdir. Kûfeliler ise ona كناية (kinâye) ya da مكنية (mekniyye) demektedir.

Kelimenin ضمور yani هزال (zayıflık) kökünden geldiği, zamirlerdeki harflerin az olmasından dolayı kendisine bu ismin verildiği söylenmektedir. Bir başka görüşe göre de zamir إضمار (gizlemek) kökünden olup genelde cümlelerde açıktan gelmemesinden ya da anlamanın kapalı olması nedeniyle kendisine bu isim verilmiştir.[328]

Sâmerrâî kelimenin إضمار kökünden olup anlamı kapalı olduğu için kendisine bu ismin verildiğini söyleyen görüşü daha doğru bulduğunu belirtmektedir.

[328] Hudârî, *Hâşiyetü'l-hudarî*, I, 95.

Zamirlerin sarîh isimlerin yerine kullanıldığı söyleyen Sâmerrâî'ye göre, أنا (ben) zamirini bir kimse ismini belirtmek istemediği zaman kullanır. Nitekim bir kimse kapıyı çaldıktan sonra kendisine "Kimsiniz?" diye sorulduğunda eğer ismini söylemek istemiyorsa أنا (Benim) der. Ona göre zamir denmesinin sebebi de budur. Kişi böylelikle sarîh olan ismini anlamı kapalı olan bir isimle gizlemiş olur.[329]

3.2 Zamîru'ş-Şa'nın İfade Ettiği Anlam

Şa'n zamiri Arapçada normal zamirler gibi bir ismin yerini tutmayan, kendisinden sonraki cümlenin önemini arttırmak için (ta'zîm) kullanılan bir zamirdir. Asıl görevi bu olmakla birlikte bazı nahivciler ta'zîm

[329] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 42.

manasıyla birlikte içerisinde tekîd manasının da bulunduğunu savunmuştur.[330]

Sâmerrâî ise bu görüşe katılmamış, şan zamrinin sadece ta'zîm için kullanıldığını benimsemiştir. Konuyla ilgili olarak Sâmerrâî şu dört cümleyi anlam farklılığı bakımından incelemektedir:

- زيد الحاضر "Sadece Zeyd geldi."
- زيد هو الحاضر "Gerçekten sadece Zeyd geldi."
- زيد زيد الحاضر "Zeyd! Zeyd geldi."
- هو زيد الحاضر "Durum şu ki Zeyd geldi."

Samarâî ilk cümlede haberin marife olarak gelmesiyle kasr manası içerdiğini, ikinci cümlenin ise kasr manasını tekîd etmek için kurulduğunu, üçüncü cümlede ise sadece tekîd manasın olduğunu

[330] Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî es-Süyûtî, *el-İtkân fî 'ulûmi'l-kur'ân* (Kahire: el-Heyetül-Mısriyye'l-Â'mme lil-Kuttâb, 1992), I, 207.

söylemiştir. Ona göre dördüncü cümledeki zamir şa'n zamiri olup sadece ta'zîm ifade etmektedir. [331]

3.3 Özel İsimler Sıfat Anlamında Kullanıldığında Yapılacak Olan Takdîr

Arapçada kimi zaman bazı şahısların özel isimleri toplumda belirli özelliklerle temeyyüz etmeleri nedeniyle sıfat olarak kullanılmıştır. Bu tarz bir kullanıma nahiv alanında iyi olan biri için kurulan هو سيبويه هذا العصر "O çağımızın Sîbeveyhidir." cümlesi örnek olarak verilebilir.

Nahivciler özel isimlerin bu tarz kullanımıyla alâkalı olarak iki görüş beyan etmişlerdir. Nahivcilerin bir kısmı özel ismin önüne مثل kelimesini takdîr ederken; diğer bir kısmı da özel isme sahip olan şahsın temeyyüz ettiği sıfat takdîr etmişlerdir.[332]

[331] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 59.

[332] İbn Cinnî, *el-Hasâis*, III,273-274.

Sâmerrâî'ye göre ise مثل takdîri birçok cümlede uygun düşmemektedir. Örneğin هو حاتم هذه العصر cümlesinde مثل takdîr etmek manayı karşılamamaktadır. Çünkü مثل takdîriyle birlikte cümle "O çağımızın hâtimi gibidir." olmakta ve kastedilen manayı tam olarak karşılamamaktadır. Sâmerrâî'ye göre özel ismin bu gibi kullanımlarında şahsın temeyyüz ettiği sıfat takdîr edilmeli ve yukarıdaki cümleye "O çağımızın en cömerdidir." manası verilmelidir.[333]

3.4 Kâfu'l-Hitâb'ın İfade Ettiği Anlam

İsm-i işaretlere kâfu'l-hitâb adı verilen bir ك "kâf" harfi birleştirilebilir. Bu harfin iki türlü kullanımı vardır:

Birincisi muhataba sayı ve cinsiyet açısından uyum sağlamasıdır. Bu tarz kullanıma şu ayetler örnek verilebilir:

- {ذَٰلِكَ مِمَّا أَوْحَىٰ إِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِ}[334]

[333] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 80.

[334] İsrâ 17/39.

- {كَذَٰلِكِ قَالَ رَبُّكِ هُوَ عَلَيَّ هَيِّنٌ}[335]
- {أَلَمْ أَنْهَكُمَا عَن تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ}[336]
- {وَفِي ذَٰلِكُم بَلَاءٌ مِّن رَّبِّكُمْ عَظِيمٌ}[337]
- {فَذَلِكُنَّ الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ}[338]

İkincisi ise her durumda kâfu'l-hitâbın müfred ve müzekker yapılmasıdır ki günümüz Arapçasında da yaygın olan kullanım bu olmuştur. Bu tarz kullanıma şu ayetler örnek verilebilir:

- {فَمَا جَزَاءُ مَن يَفْعَلُ ذَٰلِكَ مِنكُمْ}[339]
- {كَذَلِكَ يُبَيِّنُ اللّهُ لَكُمُ الآيَاتِ لَعَلَّكُمْ تَتَفَكَّرُونَ}[340]

---

[335] Meryem 19/21.

[336] A'râf 7/22.

[337] A'râf 7/141.

[338] Yûsuf 12/32.

[339] Bakara 1/85

[340] Bakara 1/219.

Nahivcilerin bazıları topluluğa yönelik olan ism-i işarette, kâfu'l-hitâbın müfred olmasıyla ilgili iki görüş belirtmişlerdir:

İlk görüşe göre topluluktan önemli bir kişiye makamının yüksekliğinden dolayı hitap edilip kendisinin ve topluluktan geri kalanların kastedilmesidir. İkinci görüşe göre ise çoğul manasında olan فريق ve جمع kelimeleri gibi müfred ve müzekker bir kelimenin takdîr edilmesidir.[341]

Bazı âlimler ise ikinci kullanımın, kâfu'l-hitâbın zaman zaman hitap için değil de uzaklığı ifade etmek için gelmesinden dolayı olduğunu söylemiştir.[342]

Sâmerrâî bu görüşe katılmamış, yukarıda aktardığımız hitap manasını dâhil eden iki görüşü daha doğru bulmuştur. Çünkü bu şekilde kelimenin vaz' olunduğu

[341] Süyûtî, *Hemʿu'l-hevâmiʿ*, I, 300.

[342] Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hatîb el-İskâfî, *Dürretü't-tenzîl ve gurretü't-teʾvîl* (Mekke: Câmiatu'l-Ümmü'l-Kurâ, 2001), III, 344.

hitap manası korunmuş olur. Buna imkân olduğu sürece farklı te'vîllere gitmemek daha evlâdır. [343]

Muhataba zikredilen kelimenin şamil olduğu bütün bireyleri ifade etmek için kullanılan lâmu'l-cins, lâmu'l-istiğrâk hakîkaten, lâmu'l-istiğrâk mecâzen ve lâmu'l-hakîka olmak üzere üç kısımdır.[344]

3.5 Lâmu'l-Hakîka'nın Geldiği Kelime ile İsm-i Cins Arasındaki Anlam Farkı

Bu konu hakkında nahivciler arasında iki görüş mevcuttur. İlk görüşe göre lâmu'l-hakîkanın geldiği kelime ile ism-i cins arasında anlam bakımından bir fark yoktur. Bu görüşü savunan nahivcilere göre خلق الله الإنسان من الطين cümlesi ile خلق الإنسان من طين cümlesi arasında anlam bakımından bir fark yoktur. Buradaki lâm-ı ta'rîf lafzîdir.[345]

---

[343] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 101.

[344] İbn Hişâm, *Mugni'l-lebîb ʿan kütübi'l-eʿârîb*, 73.

[345] Radî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*, III, 239.

İkinci görüşü savunan nahivcilere göre ise ism-i cins sadece kelimenin hakîkatine delâlet etmektedir. Lâmu'l-hakîka ise kelimenin hem hakîkatini hem de bu hakîkate ait muhatap tarafından bilinen özellikleri zihinde canlandırmak için gelmektedir.[346]

Genel bir prensip olarak herhangi bir lafzî değişikliğin manaya etkisi olacağını savunan Sâmerrâî'ye göre ise ikinci görüş daha doğrudur. Ona göre خلق الإنسان من الطين cümlesinde طين kelimesinin lâm-ı ta'rîfli okunması "İnsan özelliklerini bildiğiniz bu maddeden yani çamurdan yaratıldı." manasına gelmekteyken خلق الإنسان من طين cümlesi "İnsan, ismi çamur olan bir maddeden yaratıldı." manasına gelmektedir. İlk cümlede muhatabın zihnin de çamur kavramı ve ona ait olan özellikler canlanmakta iken ikinci kullanımda ise muhatabın aklına sadece çamur kavramı gelmektedir.[347]

---

[346] İbn Hişâm, *Mugni'l-lebîb ʿan kütübi'l-eʿârîb*, 73.

[347] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 117.

3.6 İki Marife Kelimeden Oluşan İsim Cümlesinde Mübteda ve Haberin Belirlenmesi

Arapçada isim cümlesinde asıl olan mübtedanın marife haberin ise nekra gelmesidir. Çünkü marife, isim cümlesinde kendisi hakkında bilgi verilen öğe olup muhatap tarafından daha önce bilinen bir şey olması gerekir. Haber ise muhatap için yeni bir bilgi olacağından dolayı nekra olarak gelir. Bu yüzden isim cümleleri genelde marife ve nekra olan iki ya da daha fazla kelimeden oluşur. Buna الجو بارد "Hava soğuktur." cümlesi örnek verilebilir. Nitekim hava muhatap tarafından biliniyordur ama bu cümlede haber yani verilmek istenen bilgi بارد kelimesidir. Bundan dolayı da nekra getirilmiştir.[348]

Bazı durumlarda haber de muhatap tarafından malum olabilir. Bu gibi durumlarda haber de marife gelir. Mesela muhatap Zeyd diye birisini tanıyor olduğunda aynı zamanda öldürülen birisinden de haberdar olup

[348] A.g.e, I, 168-169.

kime nispet edildiğini bilmediğinde bu kişiye Zeyd'in öldürülen kişi olduğunu haber vermek için Arapçada زيد هو المقتول "Zeyd maktüldür." denilir. Burada مقتول kelimesi muhatabın zihninde belirgin olduğundan dolayı marife yapılmıştır ve kelimenin haber olduğuna işaret etmek için de fasıl zamiri getirilmiştir.[349]

Fakat zaman zaman bu tarz cümlelerde fasıl zamiri kullanılmayıp زيد القائم cümlesinde olduğu gibi mübteda ve haber yan yana gelecek şekilde de isim cümlesi oluşabilmektedir. Bu gibi durumlarda mübteda ve haberin nasıl belirleneceğine dair şu görüşler söylenmiştir: [350]

- Her iki kelimenin de mübteda ve haber olabileceği.
- Türemiş kelimenin haber olduğu.
- Rütbece marifeliği fazla olan kelimenin mübteda olduğu.

[349] A.g.e, I, 168.169.

[350] İbn Hişâm, *Muġni'l-lebîb ʿan kütübi'l-eʿârîb*, 558.

- Muhatap tarafından malum olan kelimenin mübteda olduğu.
- İlk söylenen kelimenin mübteda olduğu.

Sâmerrâî hangi görüşe katıldığını açık bir şekilde bildirmese de mübtedanın muhatap tarafından bilinen, haberin ise bilinmeyen öğe olduğunu benimser. Örneğin muhatap Zeyd diye birisini tanıyor ama onun kardeşimiz olduğunu bilmiyorsa زيد أخي deriz. Ama kardeşimiz olduğunu biliyor; fakat onun Zeyd olduğunu bilmiyorsa أخي زيد deriz. Burada ilk cümle sanki من زيد؟ sorusunun, ikinci cümle ise من أخوك sorusunun cevabıdır.[351]

3.7 Mastar Olarak Gelen Mübteda ve Haber'de Yapılacak Olan Te'vîl

Mastar zamandan soyutlanmış oluş bildiren kelimedir. Zeyd ve Ahmet gibi zat isimleri koşmak, gelmek ve gitmek gibi mastarların kendisi olamayacağı için

[351] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 168-169.

Arapçada normal durumlarda mastarların zatlara haber olarak gelmesi ya da tam tersi zatların mastarlara haber olarak gelmesi doğru değildir; fakat aşağıdaki ayetlerde olduğu gibi Arapçada böyle bir kullanım söz konusudur:

- {قَالَ يَا نُوحُ اِنَّهُ لَيْسَ مِنْ اَهْلِكَ اِنَّهُ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ} "*Allah, 'Ey Nûh! O, asla senin ailenden değildir. Onun yaptığı, iyi olmayan bir iştir...' dedi.*"[352]
- {وَلٰكِنَّ الْبِرَّ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَالْمَلٰٓئِكَةِ وَالْكِتَابِ وَالنَّبِيّٖنَ} "*Asıl erdemli kişi Allah'a, âhiret gününe, meleklere, kitaba ve peygamberlere iman edendir...*"[353]

Ayrıca bu kullanıma الرجل صوم "Bu adam çok oruç tutan biridir." ve الرجل سير "Bu adam çok yürüyen biridir." cümleleri de örnek olarak verilebilir.[354]

[352] Hûd 11/46.

[353] Bakara 2/177.

[354] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 193.

Nahivciler konuyla ilgili olarak üç farklı tevîlde bulunmuştur:[355]

- Mastara uygun bir muzâf takdîr etmek. Mesela الرجل صوم cümlesine الرجل ذو صوم olacak şekilde ذو takdirinde bulunmak.
- Mastar sıfat manasında kullanılmıştır.
- Mastar mübâlağa ifade etmek için kullanılmıştır. Eğer bir kimse bir eylemi çok sıklıkla yapıp alışkanlık haline getirdiyse mecâzi açıdan bu kişinin bizzat eylemin kendisi olduğu düşünülerek mastar getirilir.

Sâmerrâî mastarların bu tarz kullanımlarının başlı başına edebî bir sanat olduğunu, bu nedenle de üçüncü görüşü daha doğru bulduğunu belirtir. Nitekim ona göre lafızda meydana gelen bir değişikliğin anlamsal bir amacı olmalıdır.[356]

[355] Radî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*, I, 254-255.

[356] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 196-197.

3.8 Lâmu'l-Cuhûd'un İfade Ettiği Anlam

Lâmu'l-cuhûd olumsuz كان fiilinden sonra gelip muzâri bir fiil ile kullanılan lâm harfidir. Genellikle ما كان ليفعل ya da لم يكن ليفعل kalıpları ile kullanılır. Bir nevi كان سيفعل kalıbının olumsuz halidir.[357]

Hem Kûfelilere hem de Basralılara göre bu harf cümledeki olumsuzluğa tekîd yapmak için gelmektedir. Fakat bu tekîd manasının nasıl meydana geldiği konusunda farklı görüşler mevcuttur. Kûfelilere göre ما كان ليفعل cümlesinin aslı ما كان يفعل şeklindedir; fakat cümledeki olumsuzluğu tekîd etmek ve güçlendirmek için ما زيد بقائم cümlesindeki ب harfi gibi zâid bir ل harfi getirilmiştir. Basralılara göre ise bu tür cümlelerin aslı ما كان قاصدا للفعل şeklindedir. Onlara göre bir fiile yönelmenin nefyedilmesi fiilin kendisinin nefyedilmesinden daha derin bir mana içermektedir.

[357] Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, III, 7.

Çünkü fiilin istenmesi nefyedildiyse fiilin kendisi en baştan zaten nefyedilmiştir. [358]

Sâmerrâî Kûfelilerin görüşüne katılmayıp Basralıların yaptığı takdîri daha doğru bulmaktadır. Ona göre {قَالَ لَمْ اَكُنْ لِاَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ} " *(İblis:) 'Ben kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattığın bir insana secde edecek değilim' dedi.*"[359] ayetinde لم أكن أسجد "Secde etmiyordum." manasında değildir. Çünkü insanoğlu bu olaydan önce yaratılmamıştır. Bu ayette yapılması gereken takdir لم أكن فاعلا للسجود ya da لم أكن قاصدا للسجود şeklinde olmalıdır.[360]

3.9 Mahzûf كان Fiilinden Önce Gelen أن Harfinin İfade Ettiği Anlam

Nahivcilere göre أما أنت منطلقا انطلقت "Gittiğin için gittim./Gidersen giderim." benzeri cümlelerde كان

[358] İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb ʿan kütübi'l-eʿârîb*, 279.

[359] Hicr Süresi 15/33.

[360] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 226-227.

fiilinin hazfedilmesi vaciptir. Cümlenin aslı لأن كنت منطلقا انطلقت şeklindedir. Buradaki ل harfi ta'lîl için أن ise mastar manasını kazandırmak için gelmiştir. Normalde söz dizimi انطلقت لأن كنت منطلقا şeklinde olmalıydı; fakat vurgu yapmak için harf-i cerli yapı takdîm edilmiştir. Daha sonra ل harfi ve كان fiili hazfedilmiş ve cümle أن أنت منطلقا انطلقت olarak kalmıştır. Düşen fiilin yerine de ما eklenip أن ile idğam edilmiş; böylelikle de cümlenin son hali أما أنت منطلقا انطلقت olmuştur.[361]

Bu gibi durumlarda hem Kûfeliler hem de Basralılar كان fiilinin hazfedilmesini vacip görmüşler; ama ifade ettiği anlamda ihtilâf etmişlerdir. Kûfelilere göre أما أنت منطلقا انطلقت cümlesi "Gidersen giderim." manasına gelmektedir. Basralılara göre ise bu cümlenin manası "Sen gittiğin için gittim." şeklindedir. Bu ihtilâf nedeniyle {اِحْدٰىهُمَا فَتُذَكِّرَ اِحْدٰىهُمَا الْاُخْرٰىؕ اَنْ تَضِلَّ}[362] ayeti iki

[361] A.g.e, I, 227.

[362] Bakara 2/282.

ekole göre farklı manalara gelebilmektedir. Basralılara göre ayetin manası "...biri unuttuğu vakit öbürünün hatırlatması için" şeklinde iken Kûfelilere göre bu ayet "Kadınlardan biri unutur veya yanılırsa, diğeri hatırlatır." manasına gelmektedir.[363]

Sâmerrâî'ye göre إن ve أن birbirinden farklı manada olan iki kelimedir. Ona göre أن ta'lîl için إن ise şart için kullanılmaktadır. Bu farklılığı açıklamak için أحبه ان عدل cümlesini örnek verir. Burada ا (elif) harfinin fethalı okunması durumunda cümlenin "Adaletli olduğu için onu severim." manasına, kesralı okunursa "Adaletli olursa onu severim." manasına geldiğini söyler; bu nedenle de Basralıların görüşünü dilin yapısına daha uygun bulur.[364]

[363] İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, II, 89.

[364] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 226-227.

3.10 Kâne'nin Delâlet Ettiği Zaman

Nahivciler كان fiilinin hangi zamana delâlet ettiği konusunda ihtilâf etmişlerdir. Bu ihtilâfın temel nedeni {وَكَانَ اللهُ سَمِيعاً بَصِيراً} "Allah her şeyi işitmekte, her şeyi görmektedir."[365] ayetindeki gibi alışılmışın dışında kullanılan, geçmişe delâlet etmeyen كان fiilleridir. Bu konuda âlimler üç farklı görüş belirtmişlerdir:[366]

- Kâne mansûb yaptığı haberin geçmişte meydana gelip şimdiki zamanda hükmünün bittiğine (inkitâ') delâlet eder.
- Haberin geçmişte meydana gelip şimdiki zamanda da hükmünün geçerli olduğuna delâlet eder.
- Haberin mutlak olarak geçmişte meydana geldiğine delâlet eder; fakat hükmünün geçerliliği müphemdir. Şimdiki zamanda geçerli olup olmaması ya da fiilin daha önceden de

[365] Nisâ 4/134.

[366] Zerkeşî, *el-Burhân fî ʿulûmi'l-kurʾân*, III, 122-123.

bulunup bulunmaması farklı karineler ile anlaşılır.

Sâmerrâî üçüncü görüşü daha doğru bulduğunu söyler.[367] Daha sonra da Kur'ân-ı Ker'îm'de كان fiilinin kullanıldığı bazı ayetlerin nasıl anlaşılması gerektiği konusunda açıklamalarda bulunur.

Ona göre كان fiili {وَكَانَ اللهُ سَمِيعاً بَصِيراً} "Allah her şeyi işitmekte, her şeyi görmektedir."[368] ayeti ve benzerinde yukarıda belirttiğimiz görüşüne paralel olarak bir şeyin geçmişten beri kendisinde var olan hakikatini ve özelliğini bildirmek için kullanılmaktadır. Aşağıdaki ayetler de bu tarz kullanıma örnek olarak verilebilir:

- {وَكَانَ الْإِنْسَانُ عَجُولاً} "*İnsan pek acelecidir!*"[369]
- {وَكَانَ الْإِنْسَانُ قَتُوراً} "*İnsanoğlu pek eli sıkıdır!*"[370]

[367] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 214.

[368] Nisâ 4/134.

[369] İsrâ 17/11.

[370] İsrâ 17/100.

- {اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقاً} "*Zaten bâtıl yıkılmaya mahkûmdur.*"[371]
- {اِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُواً مُبِيناً} "Şüphesiz kâfirler sizin apaçık düşmanınızdır."[372]

Sâmerrâî isim cümlesinde böyle bir anlamın bulunmadığını belirtmektedir. Örneğin {اِنَّ الْكَافِرِينَ كَانُوا لَكُمْ عَدُواً مُبِيناً}[373] ayetinde كان filinin ifade ettiği anlam geçmişten beri kâfirlerde düşmanlık özelliğinin bulunduğudur; fakat isim cümlesi olarak ifade edilmesi durumunda bu anlam ortadan kalkacak ve sadece düşmanlık özelliğinin onlarda bulunduğu belirtilmiş olacaktır.[374]

---

[371] İsrâ 17/81.

[372] Nisâ 4/101.

[373] Nisâ 4/101.

[374] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 214.

3.11 Olumsuz كاد Fiilinin İfade Ettiği Anlam

İsim cümlelerinin başına gelen كاد fiili, haberin meydana gelmesinin yakın olduğunu; ama henüz meydana gelmediğini ifade etmek için kullanılır. Örneğin كاد زيد يغرق "Zeyd neredeyse boğuluyordu." cümlesinde Zeyd boğulmaya yaklaşmış; ama boğulmamıştır.

Fiilin ifade ettiği bu manada herhangi bir ihtilâf olmamakla birlikte olumsuz kullanılması durumunda ifade ettiği mana konusunda âlimler farklı görüşler ileri sürmüşlerdir. Örneğin ما كاد الرجل يمشي "Adam neredeyse yürüyemiyordu." cümlesine âlimlerin bir kısmı "Adam yürümedi." manasını verirken diğer bir kısmı ise "Zar zor yürüdü." manasını vermiştir.

Zemahşeri'ye (ö. 538/1144) göre {إِذَٓا اَخْرَجَ يَدَهُ لَمْ يَكَدْ يَرٰيهَا} "*İnsan, elini çıkarsa neredeyse onu bile göremez.*" [375] ayetinin manası "Onu hiçbir şekilde göremez." dir. Ona göre

[375] Nur 24/40.

burada görmeye bile yaklaşamadığı ifade edilerek mübâlağa yapılmıştır.[376]

İbn Yaîş ise ayetin manasının "Büyük bir çaba ve ümitsizlikten sonra görür." şeklinde olduğunu söyler. Bu konuda en büyük delilin de {فَذَبَحُوهَا وَمَا كَادُوا يَفْعَلُونَ} "*Nihayet o sığırı kestiler. Neredeyse bunu yapmayacaklardı.*"[377] ayeti olduğunu söyler.[378]

Sâmerrâî İbn Yâiş'in görüşünü daha doğru bulmaktadır. Nitekim Kur'ân-ı Kerîm'in yukarıdaki kullanıma benzer ayetlerinde bu mana daha uygun düşmektedir. Konuyla ilgili olarak { اَمْ اَنَا خَيْرٌ مِنْ هٰذَا الَّذِي هُوَ مَهِينٌ وَلَا يَكَادُ يُبِينُ} "*Yoksa ben, şu zavallı ve neredeyse maksadını anlatamayacak durumda olan bu adamdan daha hayırlı*

[376] Ebü'l-Kāsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf* (Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407), II, 546.

[377] Bakara 2/71.

[378] İbn Yaîş, *Şerhu'l-Mufassal*, IV, 384-385.

değil miyim?"[379] ayetini örnek veren Sâmerrâî ilk görüşe göre ayetin yorumlanması durumunda Hz. Musa'nın hiç konuşmadığı manasına geleceğini, bunun da Kur'ân-ı Kerîm'de Firavun ile arasında geçen birçok tartışmaya ters düştüğünü söylemektedir.[380]

Ayrıca iki görüş arasında uzlaşa da gidilebileceğini söyleyen Sâmerrâî, Ferrâ'nın (ö. 207/822) لا يكاد cümlesiyle ilgili olarak hem olumlu hem de olumsuz manaya gelebileceğini, anlamı belirleyenin karineler olduğunu söyleyen görüşünün de doğru kabul edilebileceğini belirtir.[381]

3.12 لعل Edatının İfade Ettiği Anlam

لعل edatı istenilen yada istenilmeyen bir şey hakkındaki beklentiyi ifade etmek için kullanılır. Beklentide

---

[379] Zuhruf 43/52.

[380] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I,279.

[381] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I,279-280; Ebû Zekeriyyâ Yahyâ b. Ziyâd b. Abdillâh el-Absî el-Ferrâ, *Meʿâni'l-kur'ân* (Mısır: ed-Dâru'l-Mısriyye li't-Te'lif ve't-Terceme), II, 71-72.

bulunulan şey istenilen bir şey ise buna teraccî "ummak" denilir. Eğer istenilmeyen bir şey ise işfâk "kaygılanmak" denir. Kur'ân-ı Kerîm'deki {اللّٰهَ لَعَلَّكُمْ وَاتَّقُوا تُفْلِحُونَ} "*Allah'a saygılı olun ki kurtuluşa eresiniz.*"[382] ayeti teraccîye, لعله يهينك "Seni küçük düşürebilir." cümlesi ise işfâka örnek olarak verilebilir.[383]

Bu iki mananın dışında âlimler لعل harfinin aşağıdaki birkaç manayı daha ifade edebileceğine dikkat çekmiştir:

- Sadece beklentiyi ifade edebilir. Bu görüşe göre {فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحٰى اِلَيْكَ} "*Sana vahyedilenin bir kısmını belki bırakabilirsin.*" [384] Ayetinde böyle bir kullanım söz konusudur.[385]

---

[382] Bakara 2/189.

[383] Radî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*, IV, 332.

[384] Hûd 11/12.

[385] Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Cürcânî el-Hanefî, *el-Hâşiyetü 'ale'l-Keşşâf* (Kahire: Mektebetu ve matbaʿatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1966), 411.

- Ta'lîl ifade edebilir: Bur görüşe göre {فَقُولَا لَهُ قَوْلًا لَيِّنًا لَعَلَّهُ يَتَذَكَّرُ اَوْ يَخْشٰى} "*Öğüt alsın ya da korksun diye ona yumuşak söz söyleyin.*"[386] ayetinde böyle bir kullanım söz konusudur.[387]
- İstifhâm ifade edebilir: Kûfelilere göre {لَا تَدْرِي لَعَلَّ اللّٰهَ يُحْدِثُ بَعْدَ ذٰلِكَ اَمْرًا} "*Bilemezsin, olur ki Allah, sonra yeni bir durum ortaya çıkarır?*"[388] Ayetine böyle bir kullanım söz konusudur.[389]
- Teşbih ifade edebilir: Bu görüşe göre {وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ} "*Ve birtakım sağlam köşkler de ediniyorsunuz. Sanki daimî kalacaksınız?*"[390] böyle

[386] Tâhâ 20/44.

[387]İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb ʿan kütübi'l-eʿârîb*, 379.

[388] Talâk 65/1.

[389] İbn Hişâm, *Muğni'l-lebîb ʿan kütübi'l-eʿârîb*, 379.

[390] Şu'arâ 26/227.

bir kullanım söz konusudur. Burada لعل edatı كأن manasında kullanılmıştır.[391]

Basralılar bu anlamların hepsini teraccî ve işfâk manalarına dayandırmışlardır.[392] Sâmerrâî Basralıların görüşünü doğru bularak لعل edatının mutlak manada beklentiyi ifade ettiğini, yukarıda verilen örneklerinde teraccî ve işfâk manalarına gelebileceğini belirtir. Örneğin {وَتَتَّخِذُونَ مَصَانِعَ لَعَلَّكُمْ تَخْلُدُونَ}[393] ayeti "*Sonsuza kadar yaşama umuduyla bir takım sağlam köşkler ediniyorsunuz.*" manasına gelebilmektedir. Sâmerrâî'ye göre لعل edatının asıl manasının dışındaki manalara değinmeye gerek yoktur. Eğer ayrıntıya girilecek olsa, aktarılan manalardan daha fazlası zikredilebilir.[394]

---

[391] Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, *el-İtkân fî 'ulûmi'l-kur'ân* (Kahire: el-Hey'etül-Mısriyyetü'l-'Âmme, 1974), II, 276.

[392] Süyûtî, *Hem'u'l-hevâmi'*, I, 488.

[393] Şu'arâ 26/227.

[394] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I,306-307.

3.13 كأن Edatının İfade Ettiği Anlam

كأن edatı teşbih için kullanılır. Nahivciler bu edatın ك "kâfu't-teşbîh" ve أن harflarinden meydana geldiğini, كأن edatı ile yapılan teşbihin ك harfi ile yapılan teşbihten daha kuvvetli olduğunu söylemektedirler.[395]

Basralılara göre كأن edatı sadece teşbih ifade etmek için kullanılır.[396] Bazı âlimlere göre كأن edatı teşbih manasının dışında aşağıdaki manalarda da kullanılabilmektedir:

- Haberinin câmid bir isim olması durumunda teşbih, sıfat olması durumunda şüphe ifade eder. Çünkü varlıklar kendisine benzeyemez. Örneğin كأن زيدا قائم "Zeyd ayakta gibi" cümlesinde كأن edatı şüphe ifade etmektedir. Çünkü ayakta duran kişi ile Zeyd aynı kişidir. Zeyd kendisine benzetilemeyeceğinden dolayı burada كأن

[395] İbn Ya'îş, *Şerhu'l-Mufassal*, IV, 564.

[396] Süyûtî, *Hem'u'l-hevâmi'*, I, 486.

edatının kullanım amacı teşbih için değil şüphe ifade etmek içindir.[397]

- Haberinin isim olması durumunda teşbih; sıfat, fiil, câr-ı mecrur ve zarf olması durumunda zan ifade eder. Çünkü varlıklar kendisine benzeyemez. Örneğin كأن زيد قام "Zeyd ayağa kalkmış gibi" cümlesinde böyle bir kullanım söz konusudur.[398]
- Haberin vuku bulmasına az bir vakit kaldığını (takrîb) ifade edebilir. Örneğin كأنك بالشتاء مقبل "Kış gelmek üzere." cümlesinde böyle bir kullanım söz konusudur. Çünkü cümlenin kurulum amacı teşbih yapmak değil, kışın yaklaştığını haber vermektir.[399]
- Haberin kesinlikle vuku bulduğunu (tahkik) ifade edebilir. Örneğin{مَكَّة مقشعرا ... كَأَن الأَرْض لَيْسَ فَأصْبح بطن

[397] Radî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*, IV, 331.

[398] Sabbân, Hâşiyetü's-Sabbân, I, 401.

[399] İbn Hişam, *Muğni'l-lebîb ʿan kütübi'l-eʿârîb*, 254.

بِهَا هِشَام} "*Mekke'nin toprağı verimsizleşti; çünkü Hişâm artık orda değil.*" beytinde böyle bir kullanım söz konusudur. Çünkü Hişâm'ın vefat ettiği kesindir; bundan dolayı da كأن edatı teşbih manasında değil, tahkik manasında kullanılmıştır. Bu da ل harf-i cerri ile ifade edilebilir.[400]

- İnkâr ifade edebilir. Örneğin كأنك أميرنا فتأمرنا "Sanki efendimizsin de bize emir veriyorsun." cümlesinde böyle bir kullanım söz konusudur. Burada كأن edatı teşbih değil, ليس manasında kullanılmıştır.[401]
- Temennî manasında kullanılabilir. Örneğin كأنك بي قد قلت الشعر فأجيده "Keşke güzel şiir okuyabilsem." cümlesinde كأن edatı ليت "keşke" manasında kullanılmıştır.[402]

---

[400] İbn Hişam, *Muğni'l-lebîb ʿan kütübi'l-eʿârîb*, 253-254.

[401] İbn Manzûr, *Lisânu'l-'arab*, XIII, 32.

[402] A.g.e, XIII, 32.

- Bilmek manasında kullanılabilir. Örneğin {وَيْكَأَنَّ وَيَقْدِرُ اللهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَّاءُ مِنْ عِبَادِهِ} "*Demek ki, Allah rızkı, kullarından dilediğine bol veriyor, dilediğine de az.*"[403] ayetinde كأن edatı "bilmek" manasında kullanılmıştır.
- Tenbih manasında kullanılabilir. Örneğin فعل كذا وكذا كأني لا أعلم "Sanki öğrenemeyecekmişim gibi bunları yaptın!" cümlesinde كأن edatı uyarı manasında kullanılmıştır.[404]
- Te'accub manasında kullanılabilir. Örneğin فعلتم كذا كأن الله لا يعلم ما تفعلون "Böyle mi yaptınız? Sanki Allah yaptıklarınızı bilmiyormuş gibi." cümlesinde كأن edatı te'accub ifade etmektedir.[405]

Sâmerrâî, Basralıların görüşünü daha doğru bulmaktadır. Ona göre yukarıda aktarmış olduğumuz cümlelerin hepsinde كأن edatını teşbih manasında

---

[403] Kasas 28/82.

[404] Süyûtî, *Hemʿu'l-hevâmiʿ*, I, 486.

[405] A.g.e, I, 486

yorumlamak mümkündür. Bundan dolayı da كأن edatını asıl manasından koparmaya gerek yoktur. Örneğin كأن زيدا قائم "Zeyd ayakta gibi" cümlesinde her ne kadar bir varlık kendisine benzetilemese de varlığın önceki hali sonraki bir haline benzetilebilir. Bu cümlede de Zeyd'in hali ayaktaki haline benzetilmiştir. Sâmerrâî bu konuda Radî'nin (ö. 688/1289'dan sonra) görüşünü desteklemektedir.[406]

Sâmerrâî كأن زيدا قام "Zeyd ayağa kalkmış gibi." cümlesinin de zan ifade etmediğini söyler. Çünkü أظن زيدا قائما cümlesinde bir bilinmezlik söz konusudur; fakat teşbihte benzeyen ile benzetilenin ayrı şeyler olduğu bilinmektedir.[407]

Ona göre yukarıda aktardığımız {وَيْكَأَنَّ اللهَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَيَقْدِرُ} "*Demek ki, Allah rızkı, kullarından dilediğine*

[406] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I, 313.

[407] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I,313.

bol veriyor, dilediğine de az."[408] ayetinde de teşbih vardır. Ayette sözü söyleyen kişi Allah'ın fiilleri konusunda gaflet içerisindedir. Kârûn'a olanları görünce gafletten uyanarak "Demek yaratanın fiilleri bunun gibi bir şeymiş." kesin bir şekilde emin olmadan yargıda bulunmuştur.[409]

Özetle Sâmerrâî لعل edatında olduğu gibi كأن edatının da asıl manası dışında farklı manaları içerdiği görüşünü benimsememiştir.

3.14 Bazı Durumlarda Akıllı Kırık Çoğul İsimlerin Kendilerine İsnâd Edilen Fiil ile Cinsiyet Uyumsuzluğunun Nedeni

Arapçada bazı durumlarda fiillerin akıllı kırık çoğullara olan isnâdında cinsiyet uyumu bulunmamaktadır. Bu bağlamda aşağıdaki ayetleri örnek verebiliriz:

[408] Kasas 28/82.

[409] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, I,315.

- {قَالَتِ الْاَعْرَابُ اٰمَنَّا} *"Bedevîler 'İman ettik.' dediler."*[410]
- {وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ} *"Şehirdeki bazı kadınlar dedi."*[411]

Ebu'l-Bakâ (ö. 1095/1684) bu iki ayetteki cinsiyet uyumsuzluğunun sebebini fâillerin zekâ seviyesine bağlamıştır. Ona göre fiillerdeki cinsiyet alâmetleri zekâ seviyesine işaret etmek için de kullanılabilmekte; müenneslik alâmeti noksanlığa, müzekkerlik alâmeti ise aklın kemâliyetine işaret edebilmektedir. Şöyle ki birinci ayette akıllarının noksanlığından dolayı bedevilerin kalplerine iman yerleşmemiş; bu duruma da fiildeki müenneslik alameti ile işaret edilmiştir. İkinci ayette ise kadınlar Züleyha hakkında akıllı bir çıkarımda bulunmuş; bu nedenle de fiil müzekker sığasında gelmiştir.[412]

---

[410] Hucurât 49/14.

[411] Yûsuf 12/30.

[412] Eyyûb b. Mûsâ el-Hüseynî el-Kefevî el-Hanefî Ebu'l-Bekâ, *el-Külliyyât* (Beyrut: Müessesetü'r-Risâle), 818.

Ferrâ (ö. 207/822) ise bu tür cinsiyet uyumsuzluklarının sebebini fiilin isnâd edildiği ismin miktarına bağlamaktadır. Ona göre fiillerdeki cinsiyet alametleri isimlerin miktarına işaret etmek için de kullanılmakta; müenneslik alameti çokluğa, müzekkerlik alameti ise azlığa işaret edebilmektedir. Bu bağlamda ikinci ayette kadınların sayısının az olması nedeniyle fiil müzekker sığasında gelmiştir.[413]

Sâmerrâî, Ferrâ'nın görüşünü doğru bulmakta, Kur'ân-ı Kerîm'de bazı durumlarda fiilin cinsiyetinin azlığa ya da çokluğa delâlet edebileceğini söylemektedir. O bu konuya dair aşağıdaki ayetleri örnek vermektedir:

- اَلَّذِينَ قَالُوا اِنَّ اللّٰهَ عَهِدَ اِلَيْنَٓا اَلَّا نُؤْمِنَ لِرَسُولٍ حَتّٰى يَأْتِيَنَا بِقُرْبَانٍ تَأْكُلُهُ النَّارُ قُلْ قَدْ جَٓاءَكُمْ رُسُلٌ مِنْ قَبْلِي بِالْبَيِّنَاتِ وَبِالَّذِي قُلْتُمْ فَلِمَ قَتَلْتُمُوهُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ{ "*Onlar, 'Doğrusu Allah, ateşin yiyeceği bir kurban getirinceye kadar hiçbir peygambere inanmama hususunda bizden söz aldı' diyenlerdir. De ki: 'Benden önce nice peygamberler size mûcizeler*

[413] Ferrâ, *Meʿâni'l-kur'ân*, I, 435.

ve dediğiniz şeyi getirmişlerdi. Doğru söylüyorsanız onları niçin öldürdünüz?"[414]

- {وَنَزَعْنَا مَا فِي صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهِمُ الْأَنْهَارُ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي هَدٰينَا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِيَ لَوْلَا اَنْ هَدٰينَا اللّٰهُ لَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ وَنُودُوا اَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ اُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ}

"*(Cennette) onların altından ırmaklar akarken, kalplerinde kinden ne varsa hepsini çıkarıp atarız. Ve onlar derler ki: 'Bizi bu nimete kavuşturan Allah'a hamdolsun! Allah bize bahşetmeseydi biz kendiliğimizden elde edemezdik. Hakikaten rabbimizin elçileri gerçeği getirmişler.' Onlara, 'İşte size cennet. Yapmış olduğunuz iyi amellere karşılık o size kaldı.' diye seslenilir.*"[415]

Sâmerrâî Yahudilere gelen peygamberlerin, cennette ehline gelen peygamberlere oranla daha az sayıda olduğundan dolayı yukarıdaki ilk ayette peygamberlerin sayısının azlığına delalet etmek için

[414] Âl-i İmrân 3/183.

[415] A'râf 7/43.

fiilin müzekker geldiğini; ikinci ayette ise peygamberlerin sayısının çokluğuna delâlet etmek için müennes geldiğini söyler.[416]

3.15 Nâibu'l-Fâil Olma Önceliğine Sahip Olan Öğe

Nahivciler mefûlun bih bulunan bir cümlede mefûlun fîh, mefûlu mutlak ve câr-mecrûr öğelerinden birinin bulunması durumunda fiil meçhul sığada iken hangi öğenin nâibu'l-fâil olacağı konusunda ihtilâf etmişlerdir.

Basralılara göre mefûlun bih nâibu'l-fâil olma konusunda önceliğe sahiptir. Bu nedenle ضُرِبَ زيدٌ ضربًا شديدًا "Zeyd sert bir dayak yedi." cümlesi cumhûra göre doğru iken ضرب ضربٌ شديدٌ زيدا "Zeyd sert bir dayak yedi" cümlesi yapı itibari ile yanlıştır. Çünkü cümlede nâibu'l-fâil olma önceliğine sahip bir mef'ûlun bih

[416] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 69.

vardır. Kûfelilere göre ise yukarıdaki durumda herhangi bir öğe nâibu'l-fâil olabilir. [417]

Bazı nahivcilere göre ise nâibu'l-fâilin hangi öğe olacağı konusu mana ile alâkalı bir meseledir. Cümlede hangi öğe vurgulanmak isteniyorsa o nâibu'l-fâil olur.[418]

Sâmerrâî son görüşü daha doğru bulur. Ona göre meçhul fiilli bir cümlede vurgulanmak istenen öğe nâibu'l-fâil olma önceliğine sahiptir. Örneğin أُجتمع يومُ الخميس "Perşembe günü toplantı yapıldı." cümlesinde ne zaman toplantı yapıldığı vurgulanmak istendiği için mefûlun fîh konumunda olan يوم kelimesi nâibu'l-fâil olmuştur. Benzer şekilde {فَإِذَا نُفِخَ فِي الصُّورِ نَفْخَةٌ وَاحِدَةٌ} "*Sûra bir defa üflendiğinde...*"[419] ayetinde de fiilin kaç defa meydana geldiği vurgulanmak istenildiği için نفخة kelimesi nâibu'l-fâil olmuştur. Sâmerrâî eserinde her

[417] İbn Akîl, *Şerḥu ibn ʿaḳīl ʿalâ Elfîyyeti İbn Mâlik*, II, 121.

[418] Sabbân, *Hâşiyetü's-Sabbân*, II, 98.

[419] Hâkka 69/13.

zaman değindiği gibi bu meseleyi de lafız-mana çerçevesinde ele almıştır.[420]

3.16 Mefûlun Bih'in Takdîminin İfade Ettiği Anlam

Cumhûra göre mefûlun bihin takdîmi ihtisâs ifade etmektedir. Buna aşağıdaki ayetleri örnek verebiliriz:

- {وَاشْكُرُوا لِلّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ} "*Allah'a şükredin; eğer kendisine kulluk ediyorsanız.*"[421]
- {بَلِ اللّٰهَ فَاعْبُدْ وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ} "*Hayır! Yalnız Allah'a kulluk et ve şükredenlerden ol!*"[422]

Beyancılara göre ise mefûlun bihin takdîmi {كُلاً هَدَيْنَآ وَنُوحاً هَدَيْنَا مِنْ قَبْلُ} "*Nuh dâhil hepsini doğru yola ilettik.*"[423] ayeti gereğince genellikle ihtisâs ifade etmektedir. Bu zorunlu bir şart değildir.[424]

---

[420] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 66.

[421] Bakara 2/172.

[422] Zümer 39/66.

[423] En'âm 6/84.

[424] Zerkeşî, *el-Burhân fî ʿulûmi'l-kurʾân*, III, 237.

Sâmerrâî son görüşü doğru bulur. Ona göre mefûlun bihin takdîmi sadece ihtisâs ifade etmekle kalmayıp aşağıdaki amaçları da taşıyabilir:[425]

- Hatayı gidermek: Mefûlun bihin takdîminden yanlış anlaşılmayı gidermek amaçlanabilir. Örneğin bir şahsın Halit, Muhammed'e ikramda bulunmuşken Sait'e ikramda bulunduğunu zannettiğini varsayalım. Onun bu hatasını düzeltmek için محمدا أكرم خالد "Halit Muhammed'e ikram etti" denir. Tabi ki bu cümle farklı bir siyakta ihtisâs ifade edebilir.
- Şaşırma: دينارا أعطى خالد "Halit bir dinar mı verdi?" Halit bir dinardan daha fazla vermesi gereken biriyse bu cümlede takdîm şaşırma ifade edecektir.

[425] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 90.

- Övgü: {وَوَهَبْنَا لَهُۥٓ اِسْحٰقَۜ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةًۜ وَكُلًّا جَعَلْنَا صَالِحِينَ} "*Ona İshak'ı ve ayrıca da Yakub'u bağışladık ve her birini sâlih kimseler yaptık.*"[426]
- Önem belirtmek: {وَثِيَابَكَ فَطَهِّرْۜ} "*Elbiseni temiz tut.*"[427]
- Uyarı: {وَالرُّجْزَ فَاهْجُرْ} "*Pislikten uzaklaş.*"[428]

Sâmerrâî yukarıda aktardığımız manalar dışında mefûlun bihin takdîminin siyak ve sibaktan anlaşılabilen başka manalara da şamil olabileceğini belirtir.[429]

3.17 شاء Fiilinin Mefûlunun Hazfında Şart Edatı Koşulu

شاء fiilinin mefûlunun hazfedilmesi Arapçada oldukça yaygındır. İbnu'n-Nahviyye (ö. 718/1319) göre bu hazf

[426] Enbiyâ 21/72.

[427] Müddessir 74/4.

[428] Müddessir 74/5.

[429] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 91.

sadece şart edatlarıyla meydana gelmektedir.[430] Bu bağlamda aşağıdaki ayetleri örnek verebiliriz:

- {وَلَوْ شَاءَ اللهُ لَذَهَبَ بِسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْ} "*Allah dileseydi, elbette onların işitme ve görme duyularını giderirdi.*"[431]
- {فَاِنْ يَشَاِ اللهُ يَخْتِمْ عَلٰى قَلْبِكَ} "*Hâlbuki Allah dilese senin kalbini de mühürler.*"[432]

Suyûtî (ö. 911/1505) bu durumun {وَلَا يُحِيطُونَ بِشَيْءٍ مِنْ عِلْمِهِ اِلَّا بِمَا شَاۤءَ} "*Onlar O'nun ilminden, kendisinin dilediği kadarından başka bir şey kavrayamazlar.*"[433] ayetini delil getirerek sürekli değil, genellikle bu şekilde olduğunu söyler.[434]

---

[430] Zerkeşî, *el-Burhân fî ʿulûmi'l-kurʾân*, III, 168.

[431] Bakara 2/20.

[432] Şûrâ 42/24.

[433] Bakara 2/255.

[434] Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî es-Süyûtî eş-Şâfiî, *Mu'tereku'l-ekrân*

Sâmerrâî de Suyûtî'nin görüşünü doğru bulmaktadır. Çünkü شاء fiilinin mefûlu Kur'ân-ı Kerîm'in birçok ayetinde şart edatı bulunmaksızın hazf edilmiştir. Sâmerrâî bu bağlamda aşağıdaki ayetleri örnek vermektedir:[435]

- {هُوَ الَّذِي يُصَوِّرُكُمْ فِي الْأَرْحَامِ كَيْفَ يَشَاءُ} "*O, sizi rahimlerde, dilediği gibi şekillendirendir.*"[436]
- {قَالُواْ بَلْ يَدَاهُ مَبْسُوطَتَانِۚ يُنْفِقُ كَيْفَ يَشَاءُۚ} "*Hayır, O'nun iki eli de açıktır, dilediği gibi verir.*"[437]
- {فِيٓ اَيِّ صُورَةٍ مَا شَاءَ رَكَّبَكَۜ} "*Dilediği bir biçimde seni oluşturdu.*"[438]

Ona göre bu ve benzeri ayetler Suyûtî'nin görüşünün doğruluğuna işaret etmektedir.

---

fî i'câzi'l-kur'ân (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1988), I, 231.

[435] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 100.

[436] Âl-i İmrân 3/6.

[437] Mâide 5/64.

[438] İnfitâr 82/8.

3.18 Teşbîhî Mastar'ın İ'râbı

Nahivciler له صراخ صراخَ الثكلى "Çocuğunu kaybeden anne gibi bir bağırışı var" cümlesinde teşbih için kullanılan altı çizili صراخ mastarının ve benzeri durumdaki diğer mastarların nasb ve ref halinde olabileceğini söylemişler; ancak bu iki vecihden hangisinin daha doğru olduğu konusunda ihtilaf etmişlerdir.[439]

Ezherî (ö. 905/1499) yukarıda bahsettiğimiz bu teşbîhî mastarların mansûb olmasını daha doğru bulur. İbn Usfûr ise her iki i'râbın da eşit derecede doğru olduğunu söyler.[440]

Sîbeveyhi'ye (ö. 180/796) göre ise teşbîhî mastarlardaki bu iki i'râb mana ile ilgilidir. Örneğin له صوت صوتَ حمار "Eşek gibi bir sesi var." cümlesinde kişi bu sese, sesin sahibinin yanında geçerken şahit olmuş ise teşbîhî mastarı mansûb; sesin sahibinin böyle bir özelliğinin

[439] A.g.e, II, 174.

[440] Ezherî, *Şerhut't-tasrîh 'alâ't-Tavdîh*, I, 507.

olduğunu önceden biliyor ve bunun hakkında muhatabı bilgilendirmek istiyorsa teşbîhî masdarı merfû yapar.[441]

Sâmerrâî, Sîbeveyhi'n görüşünü doğru bulur. Nitekim Sâmerrâî'ye göre mastarların merfûluğu kalıcılığa delalet ederken mansûbluğu ise geçiciliğe delalet etmektedir. Bu nedenle له صوت صوت حمار "Eşek gibi bir sesi var." cümlesinde teşbîhî mastarın merfû olması kişide böyle bir özelliğin önceden beri var olduğunu göstermektedir. Mastarın mansûb olması ise bu özelliğin geçiciliğine delalet etmektedir.[442]

[441] Sîbeveyhi, *el-Kitâb*, I, 362.

[442] Sâmerrâî, *Meânî'n-nahv*, II, 156-159.

SONUÇ

Sâmerrâî küçük yaşlardan itibaren Arapçayı çok sevmiş, onun yapı taşlarından biri olan nahiv ilmine ise ayrı bir önem vermiştir. Gençlik yıllarında bazı itikâdî zedelenmeler yaşamış fakat ilme ve araştırmaya olan sevgisi ile aklındaki dine karşı olan şüphelerden kurtulmuştur.

Nahiv ilmine şekilsel yaklaşmayı kabul etmemiştir. Ona göre nahiv ve sarf ilimleri şekil odaklı olduğu kadar mana odaklı da olmalıdır. Telif ettiği kitapların çoğunda da zaten bu görüşünü vurgulamıştır.

Sâmerrâî nahiv ilmine yeni bir bakış açısı getirmeye çalışmış ve farklı görüşlerde bulunmuştur. Bu görüşlerden bazısı özgün olmakla birlikte çoğunluğu önceki âlimlerin görüşlerini daha net bir şekilde açıklama yönünde olmuştur. Herhangi bir tercihte bulunurken yapmış olduğu tercihin nedenini delilleriyle birlikte açıklamıştır.

Bir meseleyi ele alırken geçmiş âlimlerin görüşlerini aktarmış daha sonra kendi görüşünü belirtmiştir. Görüşlerini desteklemek için çoğunlukla Kur'ân ayetlerinden istişhâd yapmış ve konuları lafız-mana ilişkisi bağlamında ele almıştır.

Nahiv kâidelerini ele alırken anlam odaklı ve pratik bir şekilde uygulabilir olmalarına özen göstermiş, karmaşık takdîr ve zorlama yorumları tercih etmemiştir. Lafız-mana ilişkisine farklı ifade tarzlarının bulunduğu her konuda dikkat çekmiştir. Ona göre nahiv ilminde anlamsal farklılıklarının belirtilmesi, kâiderin pratikte kullanılabilirliğini artıracak ve ifade ettikleri manaların korunmasını sağlayacaktır. Sâmerrâî eserlerinde bu ilişkinin iki boyutuna odaklanmıştır.

Birincisi bir lafızın delâlet edebileceği farklı anlamlardır: Örneğin دفع fiilinin asıl manası "itti" olmakla birlikte "ödedi" manasına da gelebilmektedir. İkinci manasının bilinmemesi durumunda دفع الرجل دينه "Adam borcunu ödedi" cümlesi muhatab tarafından

doğru bir şekilde anlaşılmayacaktır. Benzer durum cümleler için de geçerlidir. Mesela ضرب الرجل الولد cümlesinin ilk aklana gelen manası "Adam çocuğa vurdu" olmakla birlikte "Çocuk adama vurdu" manasına da gelebilmektedir. Mefûlun takdîm edilebileceği bilgisi muhatab tarafında bilinmediği durumunda, çocuğun fâil olması gereken bir siyakta cümle yanlış manada anlaşılacaktır. Bu nedenle Arapçadaki bu esnek yapıya nahiv kurallarının öğretimininde uygun dil seviyesine göre her zaman dikkat çekilmeli ve yeri geldiğince de hatırlatılmalıdır.

Lafız-mana ilişkisisinde Sâmerrâî'nin odaklandığı ikinci ve en önemli boyut ise aralarında nahivsel farklılıklar bulunan benzer lafızlar arasındaki anlam farklılıklarıdır: Örneğin رفض ve أبى fiillerinin asıl manaları sırasıyla "reddetti" ve "bir daha geri dönmemek üzere reddetti" şeklindedir. Her iki kelimeye mürâdif denilip "reddetti" manası verilmesi

durumunda "أبى" fiilinin kullanımı illetli harf içermesi ya da kullanımının az olaması nedeniyle azalacaktır. Nitekim konuşmacı zihinindeki manayı hızlı ve kolay bir şekilde aklına ilk gelen lafızlar ile aktarmak ister. Zamanla أبى fiilinin kullanımı azalır ve asıl manasını kaybetmeye başlar. Bu durumun tam terside düşünülebilir. Eğer muhatab رفض fiili ile أبى fiilini reddetti manası ile telakki etmiş ise, أبى fiilinin kullanıldığı yerde söz sahibinin kasdettiği bazı ince anlamları kaçırmış olacaktır. Özellikle bu durum Arapçayı yeni öğrenen kimselerde sık karşılaşılan bir sorundur. Sâmerrâî'ye göre kelimelerde meydana gelen bu anlam kayıpları nahiv kâideleri için de söz konusu olabilir. Mesela لا عيب في الدار ile لا في الدار عيب cümlelerindeki nahivsel farklılığın ortaya çıkardığı anlamsal farklılığın bilinmemesi durumunda iki cümle de "Evde herhangi bir kusur yok" şeklinde anlaşılacaktır. Halbuki ikinci cümlede "Diğer evlerde bulunan herhangi bir kusur bu evde yoktur" şeklinde daha ince bir anlam söz konusudur. Sâmerrâî'nin

Meani'n-nahv adlı eserini diğer nahiv kitaplarından farklı kılan da bu ince anlamlar üzerine odaklanmış olmasıdır.

Sâmerrâî bu görüşleri ile nahiv ilmine aralarında nahivsel farklılıkların bulunduğu cümlelerin birbiri ile aynı manada olamayacağı; ancak müradif olabileceği bakış açısını kazandırmıştır. Ona göre nahiv ilminin alanlarından biri de birbirine anlamca müradif olan bu cümlelerin arasındaki farklılıkları incelemek olmalıdır. Bu bakış açısı onu kuru, bir takım şekilsel kavâidler bütünlüğü olmaktan kurtarıp öğrencilerin ilgisinini çeken bir ilim haline getirecektir.

KAYNAKÇA

‘Abdulkerîm, Abdulvekîl, *Zâhiretu’l-i‘râb fi’l-‘arabiyye*, Trablus: Menşûratu Cem‘iyyeti’d-Da‘veti’l-İslâmiyyeti’l-‘Âlemiyye, 1990.

Absu, Ömer, “el-Edîb ed-Dâiye Fâdıl es-Sâmerrâî”, www.odabasham.net/تراجم/107698-الأديب-الداعية-فاضل-السامرائي [08.06.2019]

Akçakoca, Yusuf, “*Basra ve Kûfe Ekollerinin Terminoloji Tartışmaları: Mansub Cümle Elemanları Örneğinde*” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Aslan, Fatih, “*Basra ve Kûfe Ekollerinin Terminoloji Tartışmaları: Mansub Cümle Elemanları Örneğinde*” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2014.

Bakkal, Hidayet, “*Kûfe Nahiv Ekolü ve Başlıca Temsilcileri*” Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2012.

Bergsträsser, Gotthelf, *et-Tetavvuru'n-nahvî li'l-luğati'l-arabiyye*, Kahire: Mektebetü'l-Hancî, 1994.

Cezerî, Ebü'l-Feth Ziyâüddîn Nasrullah b. Muhammed b. Muhammed eş-Şeybânî, *el-Meselü's-sâ'ir fî edebî'l-kâtib ve'ş-şâ'ir,* Kahire: Dâru Nahda.

Cürcânî, Ebü'l-Hasen Alî b. Muhammed b. Alî es-Seyyid eş-Şerîf el-Hanefî, *el-Hâşiyetü 'ale'l-Keşşâf*, Kahire: Mektebetu ve Matbaʿatu Mustafa el-Bâbî el-Halebî, 1966.

Çaçan, Salih, "*Basra ve Kûfe Ekolleri Arasındaki Dil İhtilaflarının et-Taberî'nin Tefsirine Yansıması*" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Ebu'l-Bekâ, Eyyûb b. Mûsâ el-Hüseynî el-Kefevî el-Hanefî, *el-Külliyyât*, Beyrut: Müessesetü'r-Risâle.

Enbârî, Ebü'l-Berekât Kemaleddin Abdurrahman b. Muhammed, *Esrâru'l-'arabiyye*, Beyrut: Dâru'l-Erkâm, 1999.

Ersönmez, Hüseyin, "*Arap Gramerinin Gelişim Sürecinde Mısır Dil Ekolü*" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Ezherî, Ebü'l-Velîd Zeynüddîn Hâlid b. Abdillâh b. Ebî Bekr el-Vakkād, *Şerhut't-tasrîh a'lâ't-Tavdîh*, Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İ'lmiyye, 2000.

Geylani, Mahfuz, "*ez-Zebîdî'nin İ'tilâfu'n-Nusra Adlı Eseri Çerçevesinde Basra ve Kûfe Ekolleri Arasındaki Nahiv Tartışmaları*" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Harîrî, Ebû Muhammed Kâsım b. Alî b. Muhammed, *Dürretü'l-gavvâs fî evhâmi'l-havâs*, Beyrut: Müessesetü'l-Kütübi's-Sekâfiyye, 1998.

Hudârî, Muhammed b. Mustafa b. Hasan Eş-Şâfi'i, *Hâşiyetü'l-Hudarî,* Ammân: Dâru'l-Fikr, 2003.

İbn 'Usfûr, Ali b. Mu'min, *el-Mukarrib*, thk. Ahmed Abdussetâr el-Civârî, Abdullah el-Cubûrî (y.y.).

İbn Akîl, Ebû Muhammed Bahâüddîn Abdullah b. Abdirrahmân b. Abdillâh b. Akîl el-Hemedânî, *Şerhu İbn ʿAkîl ʿalâ Elfiyyeti İbn Mâlik*, Kahire: Dâru't-Turâs, 1980.

İbn Cinnî, Ebü'l-Feth Osmân b. Cinnî el-Mevsılî el-Bağdâdî, *el-Hasâis*, Kahire: el-Hey'etü'l-Mısriyye'l-'Âmme li'l-Kuttâb.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-Mısrî, *Muğni'l-lebîb ʿan kütübi'l-eʿârîb*, Dımeşk: Dâru'l-Fikr, 1985.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddîn Abdullâh b. Yûsuf b. Ahmed b. Abdillâh b. Hişâm el-Ensârî el-Mısrî, *Şerhu Katri'n-nedâ ve belli's-sadâ*, Kahire: y.y, h. 1383.

İbn Mâlik, Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik et-Tâî el-Endelüsî el-Ceyyânî, *Şerhu't-Teshîl*, Cîze: h. 1990.

İbn Mâlik, Ebû Abdillâh Cemâlüddîn Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik et-Tâî el-Endelüsî el-Ceyyânî, *Teshîlü'l-fevâid ve tekmîlü'l-makâsid*, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-'Arabî, 1967.

İbn Manzûr, Ebü'l-Fazl Cemâlüddîn Muhammed b. Mükerrem b. Alî b. Ahmed el-Ensârî er-Rüveyfiî, *Lisânu'l-'arab*, Beyrut: Dâru Sâdir, 1994.

İbn Yaîş, Ebu'l-Bekâ Muvaffakuddîn Yaîş b. Alî b. Yaîş b. Muhammed el-Esedî el-Halebî, *Şerhu'l-Mufassal* Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 2001.

İbnu'l-Hâcib, Cemâluddîn Ebû Amr Osmân b. Ömer, *el-Kâfiye fi'n-nahv*, Kahire: Mektebetü'l-Âdâb, 2010.

İbnü'n-Nâzım, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Muhammed b. Abdillâh b. Mâlik ed-Dımaşkî eş-Şâfiî, *Şerhu İbni'n-Nâzım*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 2000.

İskâfî, Ebû Abdillâh Muhammed b. Abdillâh el-Hatîb, *Dürretü't-tenzîl ve gurretü't-teʾvîl*, Mekke: Câmiatu'l-Ümmü'l-Kurâ, 2001.

Karabudak, Muhsin, "*Bağdat Dil Ekolü ve Başlıca Temsilcileri*" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

Kişmir, Abdulkadir, "*Arapçada Kıyas ve Basra İle Kûfe Dil Ekollerindeki Rolü*" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2018.

Mert, Hasan Basri, "*Basra ve Kufe Dil Ekollerinin Nahiv İhtilaflarında İlletin Rolü*" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

Mudavvi, Câsım Muhammed, 'Ulemâ Mubdi'ûn, https://www.youtube.com/watch?v=Vua-UKScFEM [08.06.2019]

Pırot, Mohammed Rasul, "*Se'âlebî'nin el-Cevâhiru'l-Hisân fi-Tefsîri'l-Kurân Adlı Eserinde Basra Nahvi; Usulü ve Âlimleri*" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

Radî, Necmü'l-Eimme Radîüddîn Muhammed b. el-Hasen el-Esterâbâdî el-Garavî es-Semnâkî, *Şerhu'r-Radî 'ale'l-Kâfiye*, Libya: Garyounis Üniversitesi, 1975.

Râzî, Ebû Abdillâh Fahrüddîn Muhammed b. Ömer b. Hüseyn et-Taberistânî, *et-Tefsîru'l-kebîr*, Beyrut: Dâru İhyâ, 2000.

Sabbân, Ebü'l-İrfân Muhammed b. Alî el-Mısrî, *Hâşiyetü's-Sabbân*, Dâru'l-Kütübü'l-'İlmiyye: Beyrut, 1997.

Saîdî, Abdülmüteal, *Buğyetü'l-izâḥ li Telhîsi'l-miftâh fî ʿulûmi'l-belâga*, Kâhire: Mektebetü'l- Âdâb, 2005.

Sâmerrâî, Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî, *'Alâ tarîki't-tefsîri'l-beyânî*, Şârika: Câmi'atu'ş-Şârika, 2002.

Sâmerrâî, Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî, *Belâğatü'l-kelime fi't-ta'bîri'l-kur'ânî*, Kahire: Şeriketu'l-'Âtike, 2006.

Sâmerrâî, Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî, *Dirâsetü'l-müteşâbihi'l-lafzıyye min âyi't-tenzîl fî kitâbi mellâki't-te'vîl*, Ammân: Dâru Ammâr, 2009.

Sâmerrâî, Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî, *Ebu'l-Berekât İbnü'l-Enbârî ve dirâsâtühü'n-nahviyye*, Beyrut: Dâru İbn Kesir, 2015.

Sâmerrâî, Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî, *ed-Dirasetü'n-nahviyyet ve'l-lüğaviyye 'inde'z-Zemahşerî*, Bağdat: Matba'atu'l-İrşâd, 1971.

Sâmerrâî, Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî, *el-Cümletü'l-arabiyyet telîfühâ ve aksâmühâ*, Ammân: Dâru'l-Fikr, 2007.

Sâmerrâî, Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî, *el-Cümletü'l-arabiyyet ve'l-ma'nâ*, Beyrut: Dâru İbn Hazm, 2000.

Sâmerrâî, Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî, *en-Nahvu'l-arabî ahkâm ve meânî*, Beyrut: Dâru İbn Kesîr, 2014.

Sâmerrâî, Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî, *Es'ile beyaniyye fi'l-Kur'âni'l-kerîm*, Şârika: Mektebetu's-Sahabe, 2008.

Sâmerrâî, Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî, *es-Sarfu'l-arabî ahkâm ve meânî*, Beyrut: Dâru İbn Kesir, 2013.

Sâmerrâî, Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî, *et-Ta'bîru'l-kur'ânî*, Ammân: Dâru Ammâr, 2006.

Sâmerrâî, Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî, *et-Tenâsüb beyne's-süver fi'l-müftetah ve'l-havâtîm*, Beyrut: Dâru İbn Kesir, 2016.

Sâmerrâî, Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî, *İbn Cinnî en-Nahvî*, Bağdat: Dâru'n-Nezîr, 1969.

Sâmerrâî, Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî, *Lemesât beyâniyye fî nusûs mine't-tenzîl*, Ammân: Dâruo Ammâr, 2003.

Sâmerrâî, Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî, *Meâni'l-ebniyet fi'l-arabiyye*, Ammân: Dâru Ammâr, 2001.

Sâmerrâî, Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî, *Meânî'n-nahv*, Ammân: Dâru'l-Fikr, 2000.

Sâmerrâî, Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî, *Min esrâri'l-beyâni'l-kur'ânî*, Ammân: Dâru'l-Fikr, 2006.

Sâmerrâî, Fâdıl b. Sâlih b. Mehdî b. Halîl el-Bedrî, *Tahkîkât nahviyye*, Ammân: Dâru'l-Fikr, 2001.

Sarmış, Sümeyye, "*Basra Dil Ekolü ve ez-Zeccaci'nin "el-Cumel fi'n-Nahv" Kitabı*" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2000.

Sarp, Abuzer, "*Arap Grameri Tarihinde Endülüs Ekolü ve İbn Madâ*" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015.

Sîbeveyhi, Ebû Bişr Amr b. Osmân b. Kanber el-Hârisî, *el-Kitâb*, Kahire: Mektebetü'l-Hâncî, 1988.

Sîrâfî, Ebû Saîd el-Hasen b. Abdillâh b. Merzübân, *Şerhu kitâbi Sibeveyhi,* Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-'İlmiyye, 2008.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî, *el-İtkân fî 'ulûmi'l-kur'ân*, Kahire: el-Heyetü'l-Mısriyye'l-'Âmme li'l-Kuttâb, 1992.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî, *Hemʿu'l-hevâmiʿ,* Mısır: el-Mektebetü't-Tevfiykiyye.

Süyûtî, Ebü'l-Fazl Celâlüddîn Abdurrahmân b. Ebî Bekr b. Muhammed el-Hudayrî eş-Şâfiî, *Mu'tereku'l-ekrân fî i'câzi'l-kur'ân*, Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-'İlmiyye, 1988.

Teftâzânî, Sa'düddîn Mes'ûd b. Fahriddîn Ömer b. Burhâniddîn Abdillâh el-Herevî el-Horâsânî, *Muhtasaru'l-meânî*, Beyrut: Dâru'l-Fikr.

Ulâmî, Yâsîn b. Zeyneddin el-Hımsî, *Hâşiyetü't-Tasrîh*, Kahire: el-Matba'atu'l-Ezheriyye, h. 1326.

Yağan, Halit, "*Basra Dil Mektebi ve başlıca temsilcileri*" Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2002.

Zeccâcî, Ebu'l-Kâsım Abdurrahman b. İshâk, *el-Îzâh fî 'ileli'n-nahv*, Beyrut: Dâru'n-Nefâis, 1986.

Zemahşerî, Ebü'l-Kâsım Mahmûd b. Ömer b. Muhammed el-Hârizmî, *el-Keşşâf*, Beyrut: Dâru'l-Kitâbi'l-Arabî, 1407.

Zerkeşî, Ebû Abdillâh Bedrüddîn Muhammed b. Bahâdır b. Abdillâh et-Türkî el-Mısrî el-Minhâcî eş-Şâfiî, *el-Burhân fî ʿulûmi'l-kurʾân*, Kahire: Dârü İhya el-Kütübi'l-'Arabiyye, 1957

9 786256 614208

SONÇAĞ YAYINCILIK MATBAACILIK
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı No.: 48/48
İskitler 06070 ANKARA
T: (312) 341 36 67
soncagyayincilik@gmail.com
www.soncagyayincilik.com.tr